

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE TASARRUF AÇIĞI VE TASARRUF AÇIĞININ
GİDERİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe BAYRAKTAR

Uluslararası İktisat Ana Bilim Dalı
Uluslararası İktisat Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Güneri AKALIN

Ocak, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE TASARRUF AÇIĞI VE TASARRUF AÇIĞININ
GİDERİLMESİNE YÖNELİK POLİTİKALAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğçe BAYRAKTAR
(Y1312.160015)

Uluslararası İktisat Ana Bilim Dalı
Uluslararası İktisat Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Güneri AKALIN

Ocak, 2019

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Enstitümüz Ekonomi ve Finans Anabilim Dalı Uluslararası İktisat Tezli Yüksek Lisans Programı Y1312.160015 numaralı öğrencisi Tuğçe BAYRAKTAR'ın "Türkiye'de Tasarruf Açığı ve Tasarruf Açığının Giderilmesine Yönelik Politikalar" adlı tez çalışması Enstitümüz Yönetim Kurulunun 26.12.2018 tarih ve 2018/32 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile Tezli Yüksek Lisans tezi 15.01.2019 tarihinde kabul edilmiştir.

	<u>Unvan</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>Üniversite</u>	<u>İmza</u>
Danışman	Prof. Dr.	Güneri AKALIN	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Asıl Üye	Doç. Dr.	Meral FIRAT	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Asıl Üye	Dr. Öğr. Üyesi	Alev Dilek AYDIN	Haliç Üniversitesi	
Yedek Üye	Doç. Dr.	Erginbay UĞURLU	İstanbul Aydın Üniversitesi	
Yedek Üye	Doç. Dr.	Gürdal ASLAN	İzmir Katip Çelebi	

ONAY

Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Tasarruf Açığı Ve Giderilmesine Yönelik Önlemler” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim. (/ /2019)

Tuğçe BAYRAKTAR

Çok Değerli Aileme

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, konusunun belirlenmesinde ve hazırlanma sürecinin her aşamasında değerli bilgilerini ve zamanını benimle paylaşan, her sorun yaşadığımda yanına çekinmeden gidebildiğim, tez çalışmamın her aşamasında ilgi ve desteğini esirgemeyen ve gelecekteki mesleki hayatımda da bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Güneri AKALIN'a teşekkürü bir borç biliyor ve şükranlarımı sunuyorum. Tüm eğitim hayatım boyunca bilgilerini ve desteklerini esirgemeyen hocalarıma, bana kazandırdıkları her şey için teşekkürlerimi sunuyorum. Ve son olarak beni bugünlere sevgi ve saygı kelimelerinin anlamlarını bilecek şekilde yetiştirerek getiren ve benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen her zaman yanımda olan aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ocak, 2019

Tuğçe BAYRAKTAR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
ÇİZELGE LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	x
ÖZET.....	xi
ABSTRACT	xii
1. GİRİŞ	13
1.1 Çalışmanın Amacı	14
1.2 Çalışmanın Hipotezi	15
1.2.1 Alt hipotez cümlesi	15
1.3 Varsayımlar	15
1.4 Sınırlılıklar	15
2. TASARRUF KAVRAMI, ÇEŞİTLERİ, ÖNEMİ VE TASARRUF	
TEORİLERİ	16
2.1 Tasarruf Kavramı	16
2.1.1 Tasarruf fonksiyonu	18
2.1.2 Tasarruf paradoksu.....	19
2.2 Tasarruf Çeşitleri.....	19
2.2.1 İç tasarruf	19
2.2.2 Gönüllü tasarruf	20
2.2.3 Zorunlu tasarruf.....	20
2.2.4 Dinamik tasarruf	20
2.2.5 Rezerv tasarruf	21
2.2.6 Dış tasarruf.....	21
2.3 Tasarrufların Önemi	21
2.3.1 Gelişmekte olan ülkeler açısından	22
2.3.2 Gelişmiş ülkeler açısından	23
2.4 Tasarruf Kuramları	23
2.4.1 Mutlak gelir hipotezi	23
2.4.2 Nispî gelir hipotezi.....	25
2.4.3 Ömür boyu gelir hipotezi	25
2.4.4 Sürekli gelir hipotezi.....	26
2.4.5 Rasyonel Bekleyişler Analizi.....	27
2.5 Tasarruflarla İlgili Kavramlar	27
2.5.1 Cari açık	28
2.5.2 Cari fazla	30
2.5.3 Faiz oranı.....	30
2.5.4 Vergi yükü.....	30
2.5.5 Yatırımlar	31

2.5.6 Tüketim	32
2.5.7 Gelir dağılımı	32
2.5.8 Enflasyon oranı	33
2.6 Tasarruf, Faiz Oranı ve Vergi Yüğü İlişkisi.....	33
2.7 Tasarruf ile İlgili Yapılan Çalışmalar.....	34
2.7.1 Yurtdışında yapılan çalışmalar.....	34
2.7.2 Yurtiçinde yapılan çalışmalar	36
3. TÜRKİYE’DE TASARRUF HACMİNİN SEYRİ.....	38
3.1 1980 Öncesi Dönemden 1989’a Kadar Tasarruflar ve Gelişimi	40
3.2 1990-2001 Krizine Kadar Olan Dönemde Tasarruflar ve Gelişimi	44
3.3 2002-2008 Krizine Kadar Olan Dönemde Tasarruflar ve Gelişimi	47
3.4 2008 Krizinden Sonraki Dönemde Tasarruflar ve Gelişimi.....	52
3.4.1 Türkiye’de özel kesim tasarruflarının azalmasının temel sebepleri.....	57
3.4.1.1 Enflasyon oranlarının değışimi	57
3.4.1.2 Kredi erişebilirliğinin artması ve faiz oranlarının düşmesi.....	59
3.4.1.3 Sosyal güvenlik sistemi.....	60
3.4.1.4 Ekonomik büyüme	60
3.4.1.5 Yurt dışı sermaye girişleri.....	62
3.4.1.6 Demografik etkenler.....	63
3.4.1.7 Artan bireyselleşme ve aile yapısının küçülmesi	63
3.4.1.8 Kayıt dışı ekonominin varlığı.....	64
3.4.1.9 Göçmen sorunu	64
3.5 Alt Hipotezlerin Değerlendirilmesi	65
3.5.1 Faiz oranlarının artması tasarrufları artırır	66
3.5.2 Vergi yükünün artışları tasarrufları azaltır	67
3.5.3 Kişi başına gelirdeki artış tasarrufları artırır	70
3.5.4 Gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması yani zenginlerin daha zenginleşmesi tasarrufları artırır	71
3.5.5 Sosyal Risklerin azaltılması (sosyal sigortaların yaygınlaşması ve sosyal koruma) tasarrufları azaltır	73
3.6 Türkiye’de Kamu Kesim Tasarrufları ve Arttırmanın Yolları	75
3.7 OECD Ülkelerinde Tasarruflar	76
3.8 Tasarruf Açığının Giderilmesine Yönelik Öneriler	76
4. SONUÇ.....	78
KAYNAKLAR	82
ÖZGEÇMİŞ.....	88

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AR-GE	: Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Harcamaları
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
BSMV	: Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
ÇEV.	: Çeviren
DT	: Devlet Tahvili
EVK	: Emlak Vergisi Kanunu
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GVK	: Gelir Vergisi Kanunu
HB	: Hazine Bonosu
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	: Katma Değer Vergisi
KDVG	: Katma Değer Vergisi Genel Tebliği
KDVK	: Katma Değer Vergisi Kanunu
KEY	: Konut Edindirme Yardımı
KVK	: Kurumlar Vergisi Kanunu
MB	: Merkez Bankası
MD.	: Madde
MÜK.	: Mükerrer
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
TGBK	: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TVS	: Türk Vergi Sistemi
VDMK	: Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler
VİVK	: Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 2.1 : Türkiye Tasarruf, Faiz Oranı ve Vergi Yüğü İlişkisi (%)	34
Çizelge 3.1 : Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri: 1980-1989 (%)	44
Çizelge 3.2 : Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri (1990-2001) (%)	46
Çizelge 3.3 : Tasarruf-Yatırım Fark ve Kaynakları (2002-2008) (%).....	50
Çizelge 3.4 : Temel ekonomik göstergelerin GSMH ve GSYİH büyümesine katkıları (2002-2008).....	51
Çizelge 3.5 : Tasarruf-Yatırım Fark ve Kaynakları (2009-2017) (%).....	53
Çizelge 3.6 : Kişi Başına Düşen GSYİH, TÜFE, Tasarruf/GSYİH, DİBS Faiz Oranı (2008-2016)	54
Çizelge 3.7 : Bireysel emeklilik sistemi göstergeleri	56
Çizelge 3.8 : Türkiye Tasarruf ve Enflasyon Oranı Karşılaştırması (2003-2016) ...	58
Çizelge 3.9 : Türkiye Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Karşılaştırması (2003-2016)	61
Çizelge 3.10: Türkiye Tasarruf ve Yurtdışı Sermaye Girişleri Karşılaştırması (2003-2016).....	62
Çizelge 3.11: Türkiye Tasarruf ve Faiz Oranı Karşılaştırması (2003-2016).....	67
Çizelge 3.12: Türkiye Tasarruf ve Vergi Yüğü Karşılaştırması (2003-2017).....	68
Çizelge 3.13: Türkiye-ABD Tasarruf ve Vergi Yüğü Karşılaştırması (2003-2016) .	69
Çizelge 3.14: Türkiye Tasarruf ve Kişi Başına Düşen Gelir Karşılaştırması (2003-2016).....	70
Çizelge 3.15: Türkiye Tasarruf ve GINI Karşılaştırması (2003-2016)	72
Çizelge 3.16: Türkiye Tasarruf ve İşsizlik Oranı (2003-2016)	74
Çizelge 3.17: OECD Ülkelerinde Tasarruf Oranları	76

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1: Tasarruf Fonksiyonu	18
Şekil 2.2: Tasarruf-Yatırım Eşitliği	31
Şekil 3.1: Yurtiçi Tasarrufların Yetersizliği	38
Şekil 3.3: Türkiye Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Karşılaştırması (2003-2016).....	61
Şekil 3.4: Türkiye Tasarruf ve GINI Karşılaştırması (2003-2016)	73

TÜRKİYE'DE TASARRUF AÇIĞI VE GİDERİLMESİNE YÖNELİK ÖNLEMLER

ÖZET

Tasarruf kavramı günlük kullanım dilinde bireylerin belli bir varlığı istedikleri gibi kullanma yetkisi tasarruf diye algılanmaktadır. Ancak ekonomi sözlüğünde ise tasarruf, harcanabilecek gelir üzerinden harcama yapmayı ilerleyen dönemlerde gerek yatırım gerekse de tüketim amaçlı kullanmak üzere biriktirme anlamındadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin tasarruf açığı sorununa dikkat çekerek, açığın nedenlerinin vurgulanmasıdır. Ayrıca söz konusu açığın giderilmesi için alınması gereken önlemlere dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin iktisadi politikaların tasarruf açısından değerlendirilerek, tasarruf açığının nedenleri tespit edilmiştir. Tasarruf harcanabilir gelirin tüketimden geri kalan bakiyesidir. Kalkınan bir ülkede büyümeyi sağlayan tasarruf hacmidir. Türkiye cari açık vermesi dolayısıyla tasarruf açığı veren ve bunu dış tasarruflarda gidermeye çalışan bir ekonomidir. Cari açık dış borçlanma dolayısıyla ekonomik istikrarsızlığa yol açmakta ve büyümeyi sınırlamaktadır. Tez Türkiye'nin tasarruf açığı açmazını aşmak için alınması gereken önlemleri tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Tasarruf, Tasarruf Açığı, Türkiye.*

THE SAVING DEFICIT IN TURKEY AND THE MEASURES FOR REDUCE TO IT

ABSTRACT

The concept of saving is perceived as the authority to use individuals as a certain entity as requested, in daily use language. However, in the economic dictionary, saving means not spending on disposable income but accumulating it to use for future consumption and investment purposes. The aim of this study is to draw attention to saving gap problem of Turkey and to highlight reasons of the problem. It also draws attention to the precautions that must be taken in order to remove the problem. In addition, this study also draws attention to the precautions to be taken in order to eliminate the saving gap problem. In this context, austerity policies of Turkey have been evaluated and reasons of saving gap have been determined. Saving is the remainder of disposable income from consumption. Saving volume is provide economic growth in a developing country. Turkey is an economy that has a saving gap due to current account deficit and is attempting to overcome this problem with in external savings. The current account deficit causes economic instability and limits growth due to external borrowing. This thesis discusses the measures that should be taken to overcome Turkey's saving gap impasse.

Keywords: *Savings, Savings Gap, Turkey.*

1. GİRİŞ

Tasarruf kavramı günlük kullanım dilinde bireylerin belli bir varlığı istedikleri gibi kullanma yetkisi tasarruf diye algılanmaktadır. Ancak ekonomi sözlüğünde ise tasarruf, harcanabilecek gelir üzerinden harcama yapmayıp ilerleyen dönemlerde gerek yatırım gerekse de tüketim amaçlı kullanmak üzere biriktirme anlamındadır. Özetle tasarruf, gelirin tüketilmeyen ve çeşitli amaçlar için ayrılan kısmı ya da ertelenmiş tüketimdir.

Tasarrufun uygulama şekline göre çeşitleri bulunmaktadır. Bunlardan en sık karşımıza çıkanları; İç tasarruf, gönüllü tasarruf, zorunlu tasarruf, dinamik tasarruf, rezerv tasarruf ve dış tasarruftur.

Tasarruf değişkeni, diğer ekonomik değişkenlerle bağlantılı bir makroekonomik değişkendir. Bağlantılı olduğu değişkenlerden bazıları cari açık, faiz oranı, vergi yükü ve yatırımlardır. Söz konusu bu değişkenlerin bazıları ile doğru bazıları ile ise ters orantılıdır. Yani bu değişkenlerden bazıları artarken tasarruflarda artmakta veya düşmektedir. Bu durumu örneklendirmek gerekirse gelirden meydana gelen artışların sonucu olarak söz konusu bu artış miktarının ne kadarlık kısmını tüketecekleri ne kadarlık kısmını tasarruf edecekleri marjinal tüketim eğilimi¹ ile marjinal tasarruf eğilimine² göre belli olmaktadır. Bu bağlamda marjinal tüketim eğilimi ne kadar büyük olursa diğer bir ifadeyle marjinal tasarruf eğilimi ne kadar küçük olursa gelir artışından kaynaklanan tüketim artışı da o kadar büyük olacaktır. Böyle bir durumda yatırımlar artarak gelir ve tüketim de artmış olacaktır (Seyidoğlu, 2006:509-513).

Dolayısıyla genel denge içerisinde ülke ekonomisinin büyüme ve istihdam hacmini arttırmak için özel tüketim vergisi oranı düşürülürken tüketim eğilimi artacağından tasarruf eğilimleri düşebilir. Bu nedenle reel gelir ve istihdam

¹ Harcamalardaki artışın gelirdeki artışa oranıdır.

² Bir tüketicinin net gelirinde oluşan artışın harcamalarına ne derecede etki ettiğini gösteren bir parametredir

düzeyi artmış olacağından tasarruf oranlarındaki düşüş faizlerin yükselmesine neden olmaktadır (Özyurt, 2006:382-398). Faiz oranlarının yükselmesiyle kamu borcunun yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde özel kesim tasarruflarını yükseltirken kamu tasarruflarını azaltacaktır. Sonuç olarak ortalama tasarruflar yükselmeyecektir (Kepenek ve Yentürk, 2011:214).

Yapılan bu çalışmanın amacı Türkiye'nin tasarruf açığı sorununa dikkat çekerek, açığın nedenlerinin vurgulanmasıdır. Ayrıca söz konusu açığın giderilmesi için alınması gereken önlemlere dikkat çekmektedir. Çalışmanın birinci bölümünde tasarruf kavramı üzerinde durulmuş, çeşitleri, önemi ve bağlantılı kavramlar açıklanmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye'de tasarrufların tarihsel süreçteki gelişimi incelenmiştir. Bu bölümde tasarruflar 1980 öncesi dönem, 1990-2001 dönemi, 2001-2008 dönemi ve 2008 sonrası dönem olarak incelenmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise Türkiye'nin iktisadi politikaların tasarruf açısından değerlendirilerek, tasarruf açığının nedenleri tespit edilmiştir. Tasarruf harcanabilir gelirin tüketimden geri kalan bakiyesidir. Kalkınan bir ülkede büyümeyi sağlayan tasarruf hacmidir. Türkiye cari açık vermesi dolayısıyla tasarruf açığı veren ve bunu dış tasarruflarda gidermeye çalışan bir ekonomidir. Cari açık dış borçlanma dolayısıyla ekonomik istikrarsızlığa yol açmakta ve büyümeyi sınırlamaktadır. Tez Türkiye'nin tasarruf açığı açmazını aşmak için alınması gereken önlemleri tartışmaktadır. Bu bağlamda resmi kurumlarca yayımlanan verilerin nitel analizi yapılmış olup, tasarruf açığının giderilmesine yönelik önlem ve önerilere değinilmiştir.

1.1 Çalışmanın Amacı

Tasarruf kavramının ekonomik anlamı ile halk dilindeki kullanımı birbirinden farklıdır. Tasarrufun ekonomik anlamı, ilerleyen dönemlerde yatırım ya da tüketim amaçlı kullanmak üzere; harcanabilecek gelir üzerinden harcama yapmayıp biriktirme anlamına gelirken; halk dilinde ise bireylerin, varlığı istedikleri gibi kullanma yetkisi tasarruf olarak adlandırılır. Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin tasarruf açığı sorununa dikkat çekerek, açığın nedenlerinin vurgulanmasıdır. Ayrıca söz konusu açığın giderilmesi için alınması gereken önlemlere dikkat çekmektedir. Bu bağlamda resmi kurumlarca yayımlanan verilerin nitel analizi yapılmıştır.

1.2 Çalışmanın Hipotezi

Bu çalışmada Hipotez cümlesi olarak “Türkiye’nin tasarruf açığının sebebi bağlantılı olduğu diğer makroekonomik değişkenler midir?” belirlenmiştir.

1.2.1 Alt hipotez cümlesi

Tasarruf, gelirin farklı amaçlar için ayrılan ve tüketilmeyen kısmıdır, diğer deyişle ertelenmiş tüketimdir. Bu çalışma da Türkiye’nin tasarruf açığı sorununa dikkat çekerek, açığın nedenlerinin vurgulanmasıdır.

Bu çalışmaya başlarken belirlenen Hipotez cümlesine ait bazı alt Hipotezler belirlenmiştir. Söz konusu bu alt Hipotezler;

- Faiz oranlarının artması tasarrufları artırır.
- Vergi Yükünün artışları tasarrufları azaltır.
- Kişi başına gelirdeki artış tasarrufları artırır.
- 4.Gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması yani zenginlerin daha zenginleşmesi tasarrufları artırır.
- Sosyal Risklerin azaltılması (sosyal sigortaların yaygınlaşması ve sosyal koruma) tasarrufları azaltır.

Belirlemiş olduğumuz bu alt Hipotezlere ait değerlendirmeler üçüncü bölümde yapılacaktır.

1.3 Varsayımlar

Bu araştırmada, araştırmada kullanılacak olan çalışmaların araştırma kurallarına uygun bir şekilde hazırlandığı, ölçme araçlarının araştırmanın amacına uygun olarak oluşturulduğu, elde edilen verilerin resmi kurumlarca yayımlanan gerçek bilgileri içerdiği varsayılmaktadır

1.4 Sınırlılıklar

Bu araştırma, Türkiye ekonomisine ait resmi kurumlarca yayımlanan makro ekonomik değişkenlerin nitel analiz yöntemi ile yorumlanmasıyla sınırlıdır.

2. TASARRUF KAVRAMI, ÇEŞİTLERİ, ÖNEMİ VE TASARRUF TEORİLERİ

Bu bölümde tasarruf kavramı, tasarruf çeşitleri, önemi ve tasarruf teorileri hakkında detaylı bilgi verilecektir. Ayrıca bu bölümde tasarruf ile bağlantılı kavram ve makro ekonomik değişkenlerden bahsedilmiştir.

2.1 Tasarruf Kavramı

Tasarruf kavramının ekonomik anlamı ile halk dilindeki kullanımı birbirinden farklıdır. Tasarrufun ekonomik anlamı, ilerleyen dönemlerde yatırım ya da tüketim amaçlı kullanmak üzere; harcanabilecek gelir üzerinden harcama yapmayı biriktirme anlamına gelirken; halk dilinde ise bireylerin, varlığı istedikleri gibi kullanma yetkisi tasarruf olarak adlandırılır (Kıyılar ve Acar, 2012:2). Özet olarak tasarruf, gelirin farklı amaçlar için ayrılan ve tüketilmeyen kısmıdır, diğer deyişle ertelenmiş tüketimdir.

Tasarruf, Adam Smith tarafından da geciktirilmiş bir tüketim olarak tanımlanmaktadır (Karakaş, 1986:14). Tasarruf, sahibinin elinde tüketimin geciktirilmesi yoluyla sonraki dönemler için bir birikimi oluşturmaktadır. Yapılan bu birikim ile gelir elde etme (faiz ve kâr payı gibi) amacı güdümediği takdirde, biriktirilen bu fonlar banka ve borsa gibi finans kurumları aracılığıyla ekonomik faaliyetlere yönlendirilmemiş olup yastık altında saklanması (iddihar) söz konusu olmaktadır. Tasarruf, gelir gibi süreklilik gösteren bir harekettir dolayısıyla herhangi bir gelir beklentisi olmadığı için yastık altında saklama, tasarruf sayılmamaktadır. Bu süreklilik, ekonomide yatırıma dönüşerek gelir elde edilmesini ve yeniden tasarruf edilmesini sağlamaktadır (Peterson, 1994:40-41).

Yastık altında gelir saklamanın temel motivasyonu likidite arzusu ve elde satın alma gücü bulundurma iken, tasarruf ise geliri bir yatırımda kullanma isteğine dayanmaktadır. Tasarruf; para stoğuna ek yapılan bir değer olduğu ve daha

sonraki bir zaman diliminde değerlendirilmek üzere hazır bekletildiği için reel yatırımla birlikte tanımlanabilmektedir. Yatırımda ve tasarrufta bir nakit akışı söz konusudur ve her ikisinde de belli dönemler içinde sermaye birikimine ilaveler yapılmaktadır (Aren, 1986:57). Dolayısıyla, sermaye birikiminin yatırımla tamamlanması gereken önemli bir aşamasının tasarruf olduğunu söylenebilir (İnan, 2007).

Tasarruf kavramı D. H. Robertson tarafından “Dün kazanılan, ancak bugün kullanılabilir duruma gelmiş gelirin, tüketime harcanmayan miktarıdır” şeklinde tanımlamıştır (Ülgener, 1986:206). Marx, tasarruf kavramını sermaye birikimi kavramı ile birlikte artı değer olarak açıklamıştır; artı değer sermaye olarak kullanılmasına ve tekrar sermayeye dönüştürülmesine, “sermaye birikimi” tanımını yapmıştır (Karl Marx çeviren Bilgili,1997:553). Marx, oluşan artı değer bir bölümünün biriktirilerek sermaye olarak kullanılırken bir bölümünün de gelir olarak kapitalistin tüketiminde kullanılacağını söylemektedir. Bu dağılımda birikime dönüşecek kısım için “artı değer kitlesi belirli bir büyüklükte ise, bunlardan birisi ne kadar büyükse diğeri o kadar küçük olacaktır” (Karl Marx çeviren Bilgili,1997:565) şeklindeki formülasyon ile tasarruf kavramı hakkında düşüncelerini ortaya koymuştur.

Adam Smith ise tasarrufun tutumlulukla oluşup artacağını belirtmiştir: “Kişinin sermayesi sadece yıllık gelirinden artırdıklarıyla büyüyebileceğinden, bu kişilerin toplamı demek olan toplumun sermayesi de ancak bu yolla çoğaltılabilir. Sermaye artışına doğrudan neden olan şey çalışma, tutumluluğun biriktirdiği nesneyi sağlamaktadır. Ancak çalışma ne elde ederse etsin, eğer tutumluluk sayesinde artırılıp biriktirilmezse, sermaye hiçbir zaman büyümeyecektir”(Adam Smith çeviren Yunus ve Bakırcı, 1997:277). Tasarruflar, klasik iktisadi düşüncede sermaye birikimi sürecinde belirleyici özelliكتedir; bu sürece doğrudan etki eder ve faiz oranının bir fonksiyonudur. Faiz de tüketimden vazgeçmenin bedelidir. Faiz, tasarrufun arz fiyatıdır ve faiz oranıyla tasarruf arasında fonksiyonel bir ilişki vardır (Oktayer, 2002:155).

Klasik iktisatçıların aksine Keynes, tasarrufu faiz oranının değil gelirin bir fonksiyonu olarak tanımlar. Faizin tasarruf üzerindeki etkisi ise gelir yoluyla gerçekleşir (Keynes, 1961:110). Keynes’e göre tasarruf oranı ile gelir oranı arasındaki ilişki, gelirin tasarrufu artıracak yönde etkileyen bir unsur olduğu

şeklinde ve tasarrufun hem mutlak anlamda hem de gelirin bir oranı olarak artması gerekir (Barber, 1995:322).

2.1.1 Tasarruf fonksiyonu

Milli gelir, kullanılış yönünden, tüketim harcamaları ile tasarrufların toplam olarak tanımlandığından, tasarruflar da gelirin bir fonksiyonu olmaktadır. Kısaca, tasarruflar ile harcanabilir gelir arasında da bir fonksiyonel ilişki vardır. Söz konusu bu ilişki aynı yönlü ve doğrusaldır (Türkbal, 2005:62-63). Bu durumda;

$Y_d = \text{Harcanabilir Gelir}$ olarak tanımlanırsa,

$Y_d = C + S$ şeklinde formülüne edilir.

Bu formülden anlaşıldığı üzere harcanabilir gelir, tüketim (C) ve tasarruf (S) fonksiyonlarının toplamıdır.

$S = \text{Tasarruflar}$ olarak tanımlanırsa,

$S = Y_d - C$ şeklinde formülüne edilir.

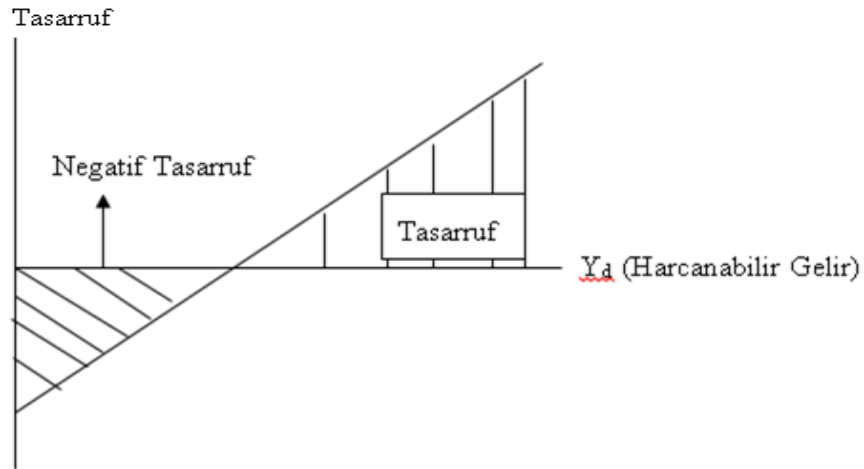
$S = Y_d - (C_0 + b Y_d)$ şeklinde yazarsak,

$S = C_0 + (1-b) Y_d$ elde edilir.

Ancak otonom tüketim C_0 negatif tasarrufa eşit olduğundan ($C_0 = -S$);

$S = -S + (1-b) Y_d$ olarak yazılabilir.

Tasarruf fonksiyonunun grafik olarak Şekil 2.1'deki gibi gösterilir.

Şekil 2.1: Tasarruf Fonksiyonu

Kaynak: Türkbal, 2005:62-63

2.1.2 Tasarruf paradoksu

Keynesyen teori, yatırım talebindeki bir değişikliğin, denge milli gelir düzeyini nasıl etkileyeceğini açıklayan bir teoridir. Diğer taraftan toplumda tasarruflar arttığı zaman acaba ne olur sorusunun cevabı bulunmalıdır. Tasarruflarda meydana gelen artış, toplam talepte azalmaya, yani harcamalarda azalmaya neden olacaktır. Piyasada satışa sunulmuş olan malların bir kısmı satılmayacak, satılmayan mallar giderek yığılacak ve bunun sonucu olarak milli gelir azalacaktır. Tasarrufların artmasının tek etkisi milli gelir düzeyinin azalmasıdır (Türkbal, 2005:98-99).

2.2 Tasarruf Çeşitleri

Bu başlık altında altı tasarruf çeşitine değinilerek, detaylı bir şekilde açıklanacaktır. Bu tasarruf çeşitleri; iç tasarruf, gönüllü tasarruf, zorunlu tasarruf, dinamik tasarruf, rezerv tasarruf ve dış tasarruftur.

2.2.1 İç tasarruf

Yurtiçi tasarruf ya da ulusal tasarruf, iç tasarruf olarak ifade edilmektedir. Ulusal tasarrufun kaynakları şirket tasarrufları, kamu tasarrufları ve hane halklarının tasarruflarıdır. şirket tasarrufu ile hane halkı tasarrufunun toplamı özel tasarruf olarak tanımlanır. Dağıtılmamış şirket karlarının yatırımlara yönlendirilmesi ile şirket tasarrufları oluşmaktadır. Bütçe fazlası ile de kamu tasarrufları oluşurken bütçe açıkları ise ulusal tasarrufları azaltmaktadır. Sermaye stokundaki aşınmalar da ulusal tasarruf oranlarını olumsuz etkilemektedir. Sermaye stoku yüksek olan ülkelerde amortismanın yüksek olması nedeniyle net tasarruf oranları düşüktür. Ayrıca, ulusal tasarruflar üzerinde demografik özelliklerin de belirleyici olduğu görüşü yaygındır (Yıldırım vd., 2008:555).

Yurtiçi tasarruflar, yatırımlarını finanse etmek için sınırlı gelirleri olan az gelişmiş ülkelerin ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bu ülkeler, Nurkse'in “fakirliğin kısır döngüsü” olarak adlandırdığı ve kısaca “düşük gelir - düşük tasarruf - düşük yatırım - yetersiz sermaye birikimi” şeklinde gösterebileceğimiz, bir kısır döngünün içindedirler. Sermaye piyasalarının da zayıf olduğu bu ülkeler, kalkınma projelerinin finansmanı için

yoğun bir şekilde yurtiçi tasarruflara gereksinim duyarlar (Barış ve Uzak, 2015:120).

2.2.2 Gönüllü tasarruf

Gönüllü tasarruf, tüketimde gerçekleştirilen gönüllü indirimlerden kaynaklanır. Kaynağını, özel firmalar ve hane halkı oluşturmaktadır (Tapşın, 2011). Gönüllü tasarruflar, yatırımların ve sermaye birikimlerinin kaynağını oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerde milli gelirin yaklaşık %15-20'si yatırımlar için kullanılırken, az gelişmiş ülkelerde bu oran çok düşüktür. Gönüllü tasarruf oranı az gelişmiş ülkelerde düşüktür. Çünkü bu ülkelerde halk ancak zorunlu ihtiyaçlarını karşılar, para biriktirebilecek gelir seviyesine ulaşmış değildir. Az gelişmiş ülkelerin çiftçileri büyük servet sahiplerinden daha yüksek bir gönüllü tasarruf oranına sahiptir. Bu ülkelerdeki orta sınıfa mensup işçi ve memurlarda ise bu oran daha düşüktür; bu sınıftakilerin tasarruf pratiği tüketimin ertelenmesi niteliğini taşımakta olup prodüktif yatırımlar için çok önemli değildir (Han ve Kaya, 2008:73-74).

2.2.3 Zorunlu tasarruf

Zorunlu tasarruf, tüketimde gönülsüz indirimler aracılığıyla sağlanan tasarruftur. Hükümetin zorlama ile ödünç alımları ve vergilendirme biçimleri bu tasarrufun kapsamına girer (Parasız, 2005:219). Az gelişmiş ülkelerde kamu tasarrufunun sermaye birikimi için en önemli kaynak olduğu görüşü hakimdir. Birçok ülkede devletin sağladığı sermaye birikimi zorunlu tasarruf kapsamında yer alan vergi politikaları ile yüksek oranda gerçekleştirilmiştir. Bu politikaların etkinliğini arttırmak için, gönüllü tasarrufları azaltmadan yüksek gelir gruplarının lüks tüketim harcamalarını kısıacak bir vergi politikasının benimsenmesi gerekmektedir (Han ve Kaya, 2008:75-76).

2.2.4 Dinamik tasarruf

Doğrudan yatırımlara aktarılan değerler dinamik tasarruf olarak adlandırılır. Bu tasarruf türü için işletmelerin yatırım fonları, gayrimenkullere ve menkul kıymetlere (hisse senetlerine, kâr-zarar ortaklığı belgelerine yapılan yatırımlar gibi) yapılan yatırımlar örnek verilebilir. Ekonomik açıdan en verimli tasarruf biçiminin dinamik tasarruf olduğu söylenebilir (İnan, 2007).

2.2.5 Rezerv tasarruf

Rezerv, saklanmış, biriktirilmiş, bir şeyin kullanılabilir miktarı ve stok anlamına gelen Fransızca bir kelimedir. Bir diğer anlamı yeraltındaki bir madenin toplam miktarı, henüz işlenmemiş maden cevheri veya ham petrol kaynağıdır (Sami, 1985:1109; Yeni Türk Ansiklopedisi, 1985:3238). Bu kapsamda rezerv tasarrufu, önceden var olup harcamaya hazır değerler veya tüketimin geciktirilmesi ile gelecekte harcanmak üzere biriktirilen değerler olarak tanımlanabilir. Rezerv tasarrufu, bireylerin ev ya da araba almak için, kurumların yatırım yapmak için gelirinden her ay belirli bir miktar ayırması şeklinde tanımlanabilir ve bu değerler para, değerli maden (altın, gümüş vb.) biçiminde olabilir.

2.2.6 Dış tasarruf

Dış tasarruf, ulusal ekonomiye yardım, yatırım ve borçlanma yoluyla aktarılan yabancı paralardır. Yabancı girişimcilerin ulusal ekonomiye yaptığı yatırımlar ya da yatırım fonları dış tasarruftur. Bu tasarruf türünün, doğrudan yabancı sermaye yatırımları sayesinde ölçek ekonomileriyle teknolojinin gelişimine destek olduğu ve iç tasarrufların yatırıma dönüşmesini kolaylaştırdığı söylenebilir (Han ve Kaya, 2008:98).

2.3 Tasarrufların Önemi

Ülkelerin ekonomilerinin yeni sermaye oluşturma kapasitesini belirleyen mevcut tasarruf miktarı, makroekonomik açıdan önemli bir parametre olarak kabul edilmektedir (Sancak ve Demirci, 2012:164).

Tasarruflar, bireyler ve kurumlar için ne kadar önemliyse ülkeler için de o derecede önemlidir. Ülkelerde, aynı bireylerde olduğu gibi, gelir düzeyine göre tasarrufların miktarı ve önemi farklılık göstermektedir. Bireysel ve kurumsal tasarruflarla birlikte kamu tasarrufları, ülkelerin toplam tasarrufunu oluşturmaktadır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerin ve gelişmiş ülkelerin tasarruflarının değerlendirilmesi ve önemi farklılık göstermektedir (İnan, 2007).

Gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerin refah seviyelerine ulaşabilmeleri için yurt içi sermaye birikimi büyük önemdedir. Bu ülkelerin gelişebilmesi için

ekonomik büyümeleri hızlandırılarak, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme yakalamaları sağlanmalıdır. Yurt içindeki kaynakların yetersiz kalması durumunda borçlanma ve dış kaynaklara bağımlılık artmakta, bu da ülkenin farklı riskler karşısında kırılgan bir yapıda olmasına neden olmaktadır. Tasarruf eksikliği, Türkiye'nin son on beş yılda başat sorunlarından biri haline gelmiştir. Bu durum sermaye birikimini artıracak yeni yatırımlar yapılmasında ve içinde bulunulan ekonomik ve sosyal sorunlar ile mücadele edilmesinde önemli bir engeldir (Akın, 2018). Türkiye'nin tasarruflar ve yatırımlarla ilgili politikalarını ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde inceleyeceğiz.

2.3.1 Gelişmekte olan ülkeler açısından

Gelişmekte olan ülkeler ekonomik olarak bazı özellikleri ile birlikte tanımlanmaktadır. Bu tanımlar arasında sermaye birikiminin yetersizliği, kişi başına gelirin düşük olması, tasarrufların yetersizliği, gelir dağılımındaki eşitsizlik, tarım ekonomisinin yaygınlığı, bankacılığın geri kalmışlığı ve sürekli enflasyon ile birlikte işsizliğin olması bulunmaktadır (Nemli, 1961:1-14; Nemli, 1979:5-9). Bu tanımların dışında gelişmekte olan ülkelerin temel özellikleri arasında sayılan unsurlar teşvik edici unsurların yetersizliği, tasarrufların etkin kullanılmaması ve kaynakların atıl durmasıdır (Aras, 2000:97-102).

Gelişmekte olan ülkelerin tasarruf yetenekleri, sermaye malları için yatırım yapabilmelerini belirler (Boyes ve Melvin, 2005:408). Gelişmekte olan ülkelerde sosyal ve doğal kaynaklar fazla olmasına rağmen, sermaye birikimi yetersiz ve teknolojik seviye düşüktür. Ancak uzun dönemde istihdamın ve üretim hacminin artırılması ile birlikte sermaye birikiminin hızlandırılması ve teknolojik düzeyin yükseltilmesi mümkündür. Tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi ile birlikte tam istihdam düzeyinde reel milli gelir artışı mümkün olabilir, dolayısıyla bunların gerçekleştirilmesi için öncelikle tasarruf oluşması gereklidir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde tasarrufların önemi büyüktür (İnan, 2007).

Kişi başına düşen milli geliri yüksek olan ülkelerin tasarruf miktarlarının da yüksek olduğu görülmektedir. Bu ülkeler mevcut tasarruflarını, tasarruf miktarının yetersiz olduğu ülkelere kaynak olarak aktarmakta veya yatırım amaçlı kullanmaktadırlar. Tasarruf miktarının yetersiz olduğu ülkeler de bu

kaynakların kullanımı ile kısa vadede ekonomik olarak gelişmektedir. Bu nedenle tasarruf kavramına önem vermek ve tasarruf miktarlarını artırmak, gelişmek ve kalkınmak isteyen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için çok önemlidir (Yılmaz, 2014).

2.3.2 Gelişmiş ülkeler açısından

Gelişmiş ülkelerde genel olarak gelir düzeyi yüksektir ve ücretler üzerindeki vergi baskısı düşüktür. Dolayısıyla bu ülkelerde tüketim doymuş ve tasarruf eğilimi yükselmiştir. Bu ekonomilerde sermaye piyasaları gelişmiştir ve girişimciler kendilerine sermaye piyasasından fon talep edebilmektedirler (Yereli, 1996:66).

2.4 Tasarruf Kuramları

Tüketim ve tasarruf birlikte harcanabilir geliri meydana getirmektedir, tasarruf da harcanabilir gelirin tüketilmeyen kısmıdır. Tüketim harcamaları, harcanabilir gelirin büyük bir bölümünü oluşturur. Milli gelirin tüketim harcamalarına gitmeyen kısmı olan tasarruf, pasif bir artık olarak tanımlanabilir. Tasarruflar üzerinde tüketim eğiliminin belirleyici özelliği olduğu için iktisat yazınında tasarruf kuramları genel olarak tüketim teorileri ile açıklanmaktadır (Tapşın, 2011).

2.4.1 Mutlak gelir hipotezi

John Maynard Keynes 1936 yılında Mutlak Gelir Hipotezi'ni geliştirmiştir. Klasik makro iktisat yaklaşımına göre, tüketim harcamaları ile faiz oranları arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Keynes bu görüşü reddetmiş ve tüketim harcamalarının cari dönem harcanabilir gelirinin bir fonksiyonu olduğunu ileri sürmüştür. Mutlak Gelir Hipotezi olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre tüketim harcamalarıyla bugünkü kullanılabilir gelir arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre gelir artarsa tüketim harcamaları da artmakta gelir azalırda tüketim harcamaları da tam tersi yönde hareket etmektedir (Bocutoğlu, 2007:121).

Mutlak Gelir Hipotezine göre tüketim harcamaları milli gelirin bir fonksiyonu olarak milli gelir arttıkça artmaktadır. Ancak tüketim harcamalarındaki artış

kullanılabilir gelirdeki artıştan daha azdır. Keynes bu görüşü marjinal tüketim eğilimi kavramıyla açıklamıştır. Son gelir diliminin ne kadarının tüketim harcamalarına ayrıldığını gösteren bu oran ekonomide gelir düzeyi arttıkça marjinal tüketim eğiliminin azaldığını göstermektedir. Buna göre düşük gelirli gruplar gelirlerinin büyük bir bölümünü tüketime ayırırken, yüksek gelirli gruplar tasarrufa ayırmaktadır. Keynesyen yaklaşım gelir düzeyi yükseldikçe ortalama tüketim eğiliminin ise azaldığını, ileri sürmüştür (Pekin, 2005:144).

Keynes'e göre hane halkının tasarruf eğilimi birçok nedene bağlı olmaktadır. 1936 yılında yaptığı çalışmasında bireylerin tasarruf kararı almalarını sağlayan 8 tane neden olduğunu açıklamıştır. Bu nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz (Ayçalar, 2014):

- **Önlem:** Bireyler ileride tahmin edilemeyen, belirsiz durumlar için tasarrufta bulunurlar. Yani geleceğin belirsiz olması bireyleri bu olumsuz koşullarda kullanacak bir miktar rezerv biriktirmeye güdülemektedir.
- **Öngörü:** Bireylerin ileride beklenen, tahmin edilebilen olası durumlar için tasarrufta bulunmasıdır. Yaşlılık döneminde geçirilebilecek muhtemel rahatsızlıklar yahut çocukların gelecekteki eğitimlerinin karşılayabilmek için yeterli para bulundurma isteği bireyleri tasarrufa yönlendirmektedir.
- **Hesaplama:** Şimdiki tüketimi kısarak ileride daha fazla tüketime sahip olma gerçeği, bireyleri tasarrufa yönlendirmektedir. Bireyler bu nedenle gelirlerinin bir kısmını tasarrufa ayırıp faiz elde etmeyi ve böylece ileride daha fazla tüketim elde etmeyi umarlar.
- **Gelişme, ilerleme:** Cari dönemde daha az harcama yapmak, ileriki dönemde daha iyi hayat standartlarına erişmek duygusunu güdüleyeceği için bireyler tasarruf yaparlar. Bireyler şimdi daha az harcarlar, anca şimdi daha az harcamak ileride daha fazla tüketim ve buna bağlı olarak kademeli olarak yükselen harcama kalıplarıyla birlikte hayat standartlarının artması demektir.
- **Bağımsızlık:** Bireyler sahip oldukları birikimleri ile daha fazla özgür olduklarını ve birçok şeyi yapabilecek kapasitesinin olduklarını düşünürler. Zaman içerisinde yapmış oldukları birikimler, bireylere güven verir, kendinin farkındalık kapasitesini artırır.

- **Girişimcilik:** İş ile ilgili projelerde ihtiyaç duyulacak olan rezervlerin güvenliği için tasarruf yapma gereksinimidir.
- **Onur:** gelecek nesillere miras bırakma güdüsü bireylerin şimdiki tüketimlerini erteleme davranışına yönlendirmektedir.
- **Para hırsı:** nedensiz bir biçimde sadece para tutma ve harcama yapmama isteği şeklinde ortaya çıkan tasarruf davranışıdır.

2.4.2 Nispî gelir hipotezi

Duesenberry'nin 1949 yılında geliştirdiği Nispî Gelir Hipotezi iki temel varsayım üzerine kuruludur. Buna göre, tüketicilerin tüketim davranışları birbirine bağlıdır ve tüketim ilişkileri tersine döndürülemez bir yapı içerisindedir. Tüketim ilişkilerinin tersine döndürülmez olması gelirdeki bir azalmanın sonucunda tüketim harcamalarının aynı oranda gerileyemeyeceğini ifade etmektedir. Oysa Keynesyen tüketim fonksiyonuna göre tüketim gelirdeki artış ve azalışlarla eşit miktarda değişmektedir. Tüketim davranışlarının birbirine bağlı olması ise hane halklarının nispî durumuyla ilgilidir (Parasız, 2006:94).

Bu varsayıma göre ailelerin tüketim harcamaları mensubu oldukları gelir gruplarına bağlıdır. Hane halklarının gelir dağılımında yer aldıkları dilim onların tüketim harcama modellerini tayin etmektedir. Aileler içerisinde yer aldıkları nispî gelir gruplarının harcama modellerinden bağımsız olarak hareket etmezler. Duesenberry'e göre ailelerin tüketim harcamaları, cari gelirlerine değil, içinde yer aldıkları nispî gelir gruplarına bağlıdır (Demiral, 2007:353).

2.4.3 Ömür boyu gelir hipotezi

Ömür Boyu Gelir Hipotezi, 1950'lerde Franco Modigliani, Richard Brumberg ve Albert Ando tarafından geliştirilmiştir. Bu hipoteze göre bireyler tüketim ve tasarruf kararlarında yalnızca cari gelir düzeyini değil, hayatları boyunca elde etmeyi planladıkları geliri de dikkate almaktadırlar (Paya, 1997:52).

Ömür Boyu Gelir Hipotezi, tüketicilerin tüm hayatları boyunca tüketim planlarında düzenli bir yol izleyeceğini dikkate almaktadır. Bunun nedeni, bireyin düzenli bir tüketim seviyesini ömür boyu koruma isteğidir. Bunu

sağlayacak unsur ise ömür boyunca elde etmeyi umduğu gelir seviyesidir (Uluatam, 1984:153).

Ömür Boyu Gelir Hipotezine göre emeklilik döneminde tasarruf oranı düşmekte hatta sahip olunan servet elden çıkarılmaktadır. Ancak birçok çalışma yaşlıların emeklilik döneminde de tasarruf etmeye devam ettiğini göstermektedir. King 1985 yılında yaptığı bir çalışmada bunun nedenini, gelecek dönem sağlık ve enflasyon belirsizliği olarak açıklamıştır. Almanya, İtalya ve Fransa gibi ülkelerdeki cömert emeklilik ödeneklerinin de yaşlılık dönemi tasarruflarına neden olduğu yönünde görüşler mevcuttur (Tapşın, 2011).

2.4.4 Sürekli gelir hipotezi

Sürekli Gelir Hipotezi, 1957 yılında Milton Friedman tarafından geliştirilmiştir. Hipoteze göre tüketim harcamaları sürekli gelirin bir fonksiyonudur. Sürekli gelir ise bireyin sahip olduğu beşeri, fiziki ve finansal servetlerinin sonucunda beklediği ortalama gelir akımıdır (Bocutoğlu, 2007:134-135). Diğer bir ifadeyle servet, gelecekte beklenen sürekli gelirin cari faiz haddinden bugünkü değerine karşılık gelmektedir. Friedman'a göre gelir sürekli gelir ve beklenmedik olaylarla (miras, doğal afet vs.) ortaya çıkan geçici gelirden oluşmaktadır. Ancak bireyler tüketim kararlarında geçici geliri değil sürekli geliri dikkate almaktadır (Yay, 2001:7-8).

Gelir gibi tüketimde sürekli tüketim ve geçici tüketim olmak üzere bölümlendirilebilir. Bu yaklaşıma göre gelirdeki geçici değişiklikler sürekli tüketimi etkilemez. Diğer bir ifadeyle yalnızca sürekli gelirdeki bir değişiklik tüketimde bir değişikliğe yol açmaktadır. Bu nedenle kısa dönemde gelirdeki geçici artışlar sonucu tasarruf oranı yükselirken ortalama tüketim eğilimi (APC) düşer, uzun dönemde ise gelirdeki sürekli artışlar karşısında tasarruf oranı da APC'de sabit kalır (Tarı ve Çalışkan, 2005). Bu sonuç, kısa ve uzun dönem ayrımıyla, Keynes'in Mutlak Gelir Hipotezinde karşımıza çıkan çelişkiyi bertaraf etmekte ve Mutlak Gelir Hipotezinin zayıflamasına neden olan tüketim bulmacasını doğrular niteliktedir (Tapşın, 2011).

2.4.5 Rasyonel Bekleyişler Analizi

Rasyonel Bekleyişler Analizi 1970'lerde Amerikalı iktisatçı Robert Hall tarafından geliştirilmiştir. Hall, sürekli gelir düzeyini Rasyonel Bekleyişler analiziyle tahmin etmeye çalışmış ve rasyonel bekleyişlerin tüketim üzerindeki sonuçlarını araştırmıştır (Ünsal, 2005:438). Hipoteze göre, bireyler tüketim kararlarını sürekli gelirlerine göre almaktadır ve ortalama tüketimlerini ancak beklenmedik bir olay neticesinde değiştirmektedirler. Bu türden olaylar hakkında tahminde bulunmak mümkün değildir. Bu nedenle tüketimin izlediği yol rassal (tesadüfi) bir yoldur (Eren, 2006:153). Doğal afetler, hastalıklar ya da miras gibi öngörülemez gelişmeler olmadıkça tüketim her dönem ortalama olarak devam edecektir (Tapşın, 2011).

2.5 Tasarruflarla İlgili Kavramlar

Gelirde yaşanan artış sonucunda bireylerin bu artışın ne kadarını tüketip ne kadarını tasarruf edeceği marjinal tüketim eğilimi ile marjinal tasarruf eğilimine göre belirlenmektedir. Burada marjinal tüketim eğilimi ne kadar büyük olursa diğer bir ifadeyle marjinal tasarruf eğilimi ne kadar küçük olursa gelir artışından kaynaklanan tüketim artışı da o kadar büyük olacaktır. Böyle bir durumda yatırımlar artarak gelir ve tüketim de artmış olacaktır (Seyidoğlu, 2006:509-513).

Ülke ekonomisinin büyüme ve istihdam hacmini arttırmak için özel tüketim vergisi oranı düşürülürken tüketim eğilimi artacağından tasarruf eğilimleri düşebilir. Bu nedenle reel gelir ve istihdam düzeyi artmış olacağından tasarruf oranlarındaki düşüş faizlerin yükselmesine neden olmaktadır (Özyurt, 2006:382-398).

Faiz oranlarının yükselmesiyle kamu borcunun yüksek olduğu gelişmekte olan ülkelerde özel kesim tasarruflarını yükseltirken diğer taraftan kamu tasarruflarını azaltacaktır. Sonuç olarak ortalama tasarruf rakamları yükselmeyecektir (Kepenek ve Yentürk, 2011:214).

Bu başlık altında tasarruf kavramının bağlantılı olduğu kavramlara değinilecektir. Bu kavramlar başlıca cari açık, cari fazla, faiz oranı, vergi yükü,

yatırımlar ve tüketimdir. Bu kavramları başlıklar halinde detaylı bir şekilde inceleyelim.

2.5.1 Cari açık

Cari işlemler hesabı farklı şekillerde ifade edilebilmektedir. Öncelikle cari işlemler hesabı genel ekonomi içinde ulusal (yurt içi) tasarruflar ile yatırım arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla bir ülkenin cari hesabının açık vermesi, ülkenin ulusal tasarruflarının yatırım düzeyine göre düşük olduğu veya tasarruflarına göre yatırım düzeyinin yüksek olduğu anlamına gelir. Cari açığı azaltmak için tasarrufları arttırmak, yatırımları düşürmek gerekir (Ghosh ve Ramakrishnan, 2012). Temel olarak cari işlemler açığını belirleyen faktörler (tüketim/tasarruf ve yatırımları) makro, mikro ve kurumsal düzeydeki gelişmeler neticesinde oluşmaktadır (Öz, 2011:1). Özetle açıklamak gerekirse bir ülkede tasarruflarının o ülkenin yatırımlarını karşılamıyorsa, bu durum o ülkenin cari açık verdiğini göstermektedir.

Cari açığı toplam üretim ile toplam harcama arasındaki fark olarak da tanımlamak mümkündür. Bir ülkede cari açığın varlığı, o ülke ekonomisinin gelirinden daha fazlasını harcaması diğer deyişle ürettiğinden daha fazlasını tüketmesi anlamına gelmektedir. Cari işlemler dengesi (dengenin pozitif olması) gelire oranla ülkenin daha az miktarda yapacağı harcama ile sağlanacağından ülke ekonomisinin cari açığını azaltmak için de toplam harcamalarını (toplam üretimini) düşürmesi (artırması) gerekmektedir (Carbough, 2009:348).

Cari açık analizler açısından da tasarrufların azlığının yani tasarruf açığının göstergesi olmaktadır. Dış dünya ile ilişkileri neticesinde eğer ülke yurt dışından sağladığı paradan daha fazlasını yurt dışına göndermiş ise ülkenin cari işlemler hesabı negatif (açık) yani dengede değildir (Obstfeld ve Rogoff, 1996:5; Şahin, 2011:49). Cari denge toplam harcamaların gelire (çıktıya) göre azalıp artmasına bağlı olarak değişmektedir (Türkay, 2013:258).

Kamu Açığı + Yatırım- Tasarruf Arası Fark (Artan) = Cari Açık (Azalan)

Ödemeler bilançosunun açık veya fazla vermesi, ülkedeki birçok makro iktisadi değişken üzerinde önemli etkilere neden olur. Ödemeler bilançosunun ana hesaplarından biri olan cari işlemler hesabı, bir ülke ekonomisinin dış dünya ile döviz işlemleri dengesini göstermekte olup; mal ve hizmet ticareti; işçi

dövizleri, dış borç faiz ödemeleri gibi faktör gelir-gider kalemleri ile karşılıksız transferlerden oluşmaktadır. Ülkenin cari işlemlerden elde ettiği gelirler, cari işlemlere yapılan giderlerden daha fazla ise, bu durum cari işlemler fazlası (ya da cari fazla); giderler gelirlerden daha fazla ise cari işlemler açığı (ya da cari açık) olarak nitelendirilmektedir.

Cari işlemler hesabı açık verdiğinde ülke, yurt dışından gelen paradan daha fazlasını, yurt dışına göndermiş olmaktadır. Dolayısıyla yaratılan açık, dışarıdan borçlanarak veya yurt içi varlıkların satılması suretiyle kapanır. Bunun tersi durumda da, yani cari işlemler hesabı fazla verdiğinde, yurt içi yerleşiklerce yurt dışına sermaye transferi gerçekleştirilir (Şahin, 2011:49). Cari açık, milli gelir muhasebe sisteminde de yurt içinde gerçekleşen tasarruf-yatırım açığını vermektedir. Bu tasarruf açığı yurtdışı tasarrufların ithal edilmesi ile giderilmekte olup, bundan dolayı faizler arttırmakta ve yurtdışından yurtiçine sermaye girişi gerçekleştirerek sermaye hesabı fazla vermektedir.

Ödemeler dengesi altında yer alan "cari işlemler hesabı" , net hata ve noksan kalemi göz ardı edilerek düşünüldüğünde, Merkez Bankası'nın muhabir hareketlerini gösteren döviz rezervlerindeki değişiminde dâhil olduğu sermaye ve finans hareketleri dengesine mutlak değer cinsinden eşittir. Ülke yurt dışından kazandığı paradan daha fazlasını yurt dışına göndermişse cari işlemler hesabı açık verir (Babaoğlu,2005:5).

Cari açığı anlamak için bir ülkenin ödemeler dengesini incelemek gerekir. Ödemeler dengesi bir ülkenin yıl içinde diğer ülkelere yaptığı ödemeler ile diğer ülkelerden sağladığı dövizleri veya döviz karşılığı ulusal parayı gösteren bir tür bilançodur (Ulusoy ve Özarı, 2013:8).

Ödemeler bilançosunun başlıca bölümleri şunlardır

- Cari İşlemler Hesabı
- Mal ticareti
- Hizmet ticareti
- Cari transferler (Karşılıksız transferler)
- Diğer gelir ve giderler
- Sermaye Finans Hesabı

- Doğrudan yatırımlar
- Portföy hesabı
- Diğer Hesaplar
- Rezervler Hesabı
- Net Hata ve Noksan

2.5.2 Cari fazla

Tıpkı cari açıkta olduğu gibi, cari fazlayı toplam üretim ile toplam harcama arasındaki fark olarak tanımlanması mümkündür. Bir ülkede cari fazlanın sebebi, o ülke ekonomisinin gelirinden daha az harcaması diğer deyişle ürettiğinden daha azını tüketmesi anlamına gelmektedir.

2.5.3 Faiz oranı

Firmaların yatırım yapmaları ve mevcut yatırımlarını arttırmalarında mali kurumlardan aldıkları kredilerin önemli rolü vardır. Kredi faizleri, alınacak kredinin miktarını büyük ölçüde etkiler. Yüksek faiz oranları, genellikle yatırımlarda azalmaya, düşük faiz oranları ise, yatırımlarda bir artışa yol açar (Türkbal, 2005:74-75). Bu durumda özetle yüksek faiz oranları yatırımları düşürürken tasarrufları arttırır diyebiliriz.

2.5.4 Vergi yükü

Firmaların satış gelirlerinden alınan vergiler, sermaye mallarındaki aşınma payları ve yeni makine ile ekipmanların satın alınması hususları, yatırım kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle yatırım kredilerinin vergileri ve bu vergilerin oranının yüksek olması, yatırımlara olumsuz yönden etki yapar. Üretim üzerinden alınan vergi oranlarının yüksek olması ise, yatırımcıların yatırım yapma arzusunu negatif yönde etkiler (Türkbal, 2005:75-76).

Vergi yükü, tasarruf hacmi ilişkisini belirleyen çok sayıda değişken olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Ricardiyen'lerin yaptığı analizlere göre; İktisadi fazla (F), Milli Gelir'den (Y) tüketimin (C) çıkarılmasının kalan kısım olarak belirlenmiştir (Akalin, 2016:30).

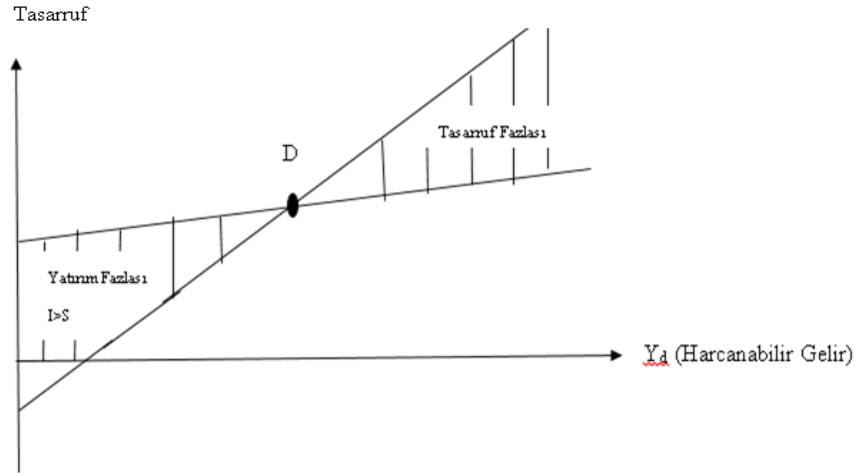
2.5.5 Yatırımlar

Yatırım, toplam talebin, miktar olarak tüketimden sonra gelen ikinci büyük kısmı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yatırım millî geliri oluşturan en önemli faktörlerden biridir. Bir ülkede milli gelir yetersiz ise tasarruflar ve yatırımlar sınırlı kalır. Sermaye ne kadar artarsa gelirler ve üretim miktarı benzer ölçüde artış gösterir (Türkbal, 2005:67).

Yatırım kavramı, belirli bir dönemde ülkenin mevcut sermaye stokuna yapılan ilave olarak tanımlanabilmektedir (Türkbal, 2005:67). Özetle yatırım, yeni bir fabrika, bina gibi fiziksel varlıkların yapımına yatırılan para olarak tanımlanabilmektedir (Eğilmez, 2014:33).

Toplam talebi, toplam arza eşitleyen milli gelir düzeyi aynı zamanda tasarrufları yatırımlara eşitleyen milli gelir düzeyi olarak ta kabul edilir (Türkbal, 2005:96).

Tasarruf ve yatırımların birbirine eşitliği, parasal faktörlere dayanmaktadır. Gelir sahibinin yaptığı tasarruf, üreticilerin eline geçmeyeceği için gelir olarak kabul edilemez. Yapılan tasarruflar hiç kullanılmayıp elde tutuluyor ise, toplam gelir azalır ve dengesiz bir ortam meydana gelir. Tasarruflar, yatırımlardan az olursa, toplam harcama, toplam gelirden fazla olur, böylelikle gelir artmaya devam eder. Söz konusu bu artış, tasarrufların, yatırımlara eşit olduğu denge düzeyine kadar devam eder. Bir ülkenin milli gelir denge düzeyi toplam tasarrufların toplam yatırımlara eşit olduğu noktada gerçekleşmektedir (Türkbal, 2005:97).

Şekil 2.2: Tasarruf-Yatırım Eşitliği

Kaynak: Türkbal, 2005:97

2.5.6 Tüketim

Tüketim, bir ihtiyacın karşılanması için bir şeylerin tüketilmesi eylemi olarak tanımlanmaktadır. Halk arasında tüketim fırından bir ekmeğin alınması ve tüketilmesi olarak tanımlanırken, ekonomide tüketim iki başlık altında incelenmektedir. Bunlar dayanıklı ve dayanıksız malların tüketimidir (Eğilmez, 2014:24-25).

2.5.7 Gelir dağılımı

Gelir dağılımı, genel bir ifade ile herhangi bir ekonomideki toplam gelirin ekonomik birimler (kesimler) arasındaki oransal dağılımdır. Ülke ekonomilerinin gelişmişlik düzeyleri Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'nin büyüklüğünden ziyade gelir dağılımı ile ilgilidir (Özbilen, 1998:373). Gelir dağılımı, ekonomik terim olarak milli gelirin paylaşımı olarak da ifade edilmektedir. Milli gelir (GSMH ile eş anlamda) ele alınırken, kapsamı çok daha küçük olan aile, köy, hane gibi farklı küçük birimlerdeki gelirlerin dağılımı göz ardı edilmektedir. Dağılımın ana konusunu milli gelir oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu çerçevede gelirin neler ve kimler arasında dağılımının incelenmesi temel araştırma alanı olmuştur (Türk, 1989:279).

Kişisel Gelir Dağılımı: Gelirin fertler, aileler ve farklı tüketiciler gibi ekonomik birimler arasında paylaşımı bireysel gelir dağılımını ortaya koyar (Yumuşak ve Bilen, 2000:76). Toplumdaki bireylerin milli gelirden yola çıkarak hesaplanabilen gelirlerinin dayanakları ve bu gelirlerin göreceli olarak büyüklükleri inceleme konusu olur (Şahin, 2010:228-229).

Bölgesel Gelir Dağılımı: Ülke ekonomileri içinde yer alan bölgelerin gelişmişlik seviyeleri sosyal, tarihsel, kültürel, coğrafi, politik, ekonomik ve iklimsel birtakım faktörlerin etkisi ile belirlenmektedir. Bu durumda bölgelerarası gelir eşitsizliğini ekonomik ve sosyal fırsat eşitsizliği olarak, sade bir şekilde de ifade edilebilir (Şahin, 2009:631).

Fonksiyonel Gelir Dağılımı: Üretime katılan faktörlerin üretim neticesinde ortaya çıkan milli gelirden aldıkları payları ortaya koyan gelir dağılımı türüdür. GSMH'nin içinde yer alan ücret, faiz, rant ve kâr gibi kalemleri tespit ettiğimiz zaman fonksiyonel milli gelire ulaşılmış oluruz (Türk, 1989:281).

Sektörel Gelir Dağılımı: Sektörel gelir dağılımı basit şekilde ülke ekonomisinde meydana getirilen hasılanın iktisadi faaliyet kollarına göre dağılımıdır (8.BYKP, 2001:19).

Tasarrufların gelir dağılımını ne şekilde etkilediği genellikle bireysel ve fonksiyonel gelir dağılımı yardımı ile tespit edilebilmektedir. Gelir dağılımı tasarruf ilişkisi fonksiyonel ve bireysel gelir dağılımı dışında diğer farklı bir değişken yardımı ile de saptanabilir (Uzay, 2012). Yapılan çalışmalarda gelir dağılımı ve tasarruf arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu söylenmektedir (Şengür ve Taban, 2016). Gelir eşitsizliğinin tasarrufları artırmasının nedenini incelediğimizde ise insanların genel dengeyi korumak amacıyla tasarrufa yönelmesi değildir. Bu durumun sebebi piyasa koşullarında zengin/varlıklı/maddi durumu iyi olan kişilerin daha çok tasarruf edebiliyor olmalarıdır.

2.5.8 Enflasyon oranı

Literatüre baktığımızda, enflasyon oranı ve tasarruf oranı arasındaki ilişki hususunda iki farklı yaklaşım olduğu gözlemlenmektedir. Söz konusu bu yaklaşımlardan birincisi yüksek enflasyonun belirsizliği arttırdığı noktasından hareket ederken, belirsizliğin ise bireyleri daha çok tasarruf etmeye iteceğini iddia etmektedir. İkinci yaklaşımda ise enflasyonun yarattığı zaman maliyeti, finansal piyasaların gelişmemiş olması ve yatırımlar üzerindeki olumsuz etkileri gibi nedenlerle enflasyonun tasarrufları olumsuz etkilediği üzerinde durulmaktadır (Ceylan, 2018).

2.6 Tasarruf, Faiz Oranı ve Vergi Yükü İlişkisi

Ekonomik açıdan değerlendirdiğimizde vergi sistemi (v) ile tasarruf hacmi (S) arasındaki ilişkiyi açıklayan çok sayıda değişken bulunmaktadır. Bilinmesi gereken en önemli hususlardan biride tasarruf miktarını belirleyen iki önemli unsur vergi yükü ve faiz haddidir (Akalin, 2016).

Yukarıda bahsi geçen durumu örnek yardımıyla açıklamak gerekirse Türkiye'nin vergi yükü, yurtiçi tasarruf oranı ve faiz oranı verilerine bakabiliriz. Söz konusu veriler Çizelge 2.1'de verilmiştir.

Çizelge 2.1: Türkiye Tasarruf, Faiz Oranı ve Vergi Yüğü İlişkisi (%)³

Yıllar	Tasarruf Oranı	Faiz Oranı	Vergi Yüğü
2002	19,2	57	23,6
2003	19,3	48	25,4
2004	20,3	42	25,4
2005	18,2	35	25,8
2006	16,6	29	26,2
2007	15,5	27	26,3
2008	16,8	27	26,5
2009	13,2	20	27,1
2010	13,9	15	28,4
2011	14,4	17,75	29,7
2012	14,3	16,50	30,3
2013	13,4	11,75	31,9

Kaynak: Akalın, 2016.

Çizelge 2.1’de yıllar bazında Türkiye’nin tasarruf, faiz ve vergi yüğü oranları yer almaktadır. Bu verileri incelediğimizde tasarruf oranı arttıkça vergi yükünde arttığını, fakat faiz oranının düştüğünü görmekteyiz. Ancak 2008 yılı sonrasında bu oranlar arasındaki orantıda değişiklik meydana geldiği gözlemlenmektedir. 2008 yılı sonrasında tasarruf oranında düşüş meydana geldikçe vergi yükünde artış olmaya devam etmiştir. Aynı şekilde tasarruf oranında düşüş gerçekleştiğinde faiz oranında da düşüş gerçekleşmiştir.

2.7 Tasarruf ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Bu başlık altında tasarruf kavramı ile ilgili yapılan çalışmalar ile ilgili literatür taraması yapılmış olup, yurtiçi ve yurtdışı olmak üzere iki başlık altında kronolojik olarak sıralanmıştır.

2.7.1 Yurtdışında yapılan çalışmalar

2001 yılında Agrawal tarafından yapılan çalışmada, yedi Asya ülkesi incelenmiştir. Çalışmada altı ülkede kişi başına düşen reel gelirden tasarruflara doğru, üç ülkede de tasarruflardan kişi başına düşen gelire doğru bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşmıştır.

³ Başlık 3.5’te yer alan tablolardaki veriler ile Çizelge 2.1’de yer alan veriler arasında farklılıklar bulunmasının sebebi, ilgili kurumların hesaplama tekniğinin değişmesinden kaynaklanmaktadır.

2010 yılında Adewuyi ve diğ erleri tarafından yapılan çalışmada, Batı Afrika lkelerinde yurt içi tasarrufun belirleyicileri üzerine 1980-2006 dönemi için panel veri analizi yapılmıştır. Çalışmada gayri safi yurt içi gelirin büyüme oranı, yurt içi tasarrufları pozitif fakat anlamsız olarak etkilemektedir. Kişi başına düşen gelir ise yurt içi tasarrufları anlamlı ve negatif etkilemektedir. Çalışmada ayrıca enflasyon, bütçe açığı ve ticaret hadlerinin tasarruflar üzerinde anlamlı ve negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2010 yılında Agrawal ve diğ erleri tarafından yapılan çalışmada, Hindistan ekonomisi üzerine yaptıkları araştırmada tasarruflar ve kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuç olarak kişi başına düşen gelirden tasarruflara doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulmuşlardır.

2011 yılında Bingwen tarafından yapılan çalışmada,1978-2010 dönemi için in ekonomisi incelenmiştir. Çalışmada in' in ekonomik gelişim süreci kişi başına düşen gelire göre değerlendirilerek uluslararası karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu değerlendirmede süreç, piyasa ekonomisinden, faktör odaklı ekonomiye ve daha sonra da verimlilik odaklı ekonomiye geçiş olarak ifade edilmiştir. Ek olarak in ekonomisinin yüksek gelir grubuna geçmesi için kalkınma modelinde bir dönüşümün olması gerektiğini vurgulanmaktadır.

2012 yılın da Arawomo tarafından yapılan çalışmada ise 1980-2010 dönemine ait panel veri analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda ulaşılan sonuçlar şoyledir. Faiz oranlarının tasarruflar üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi var iken, ticaret ve bütçe pozisyonu açısından anlamlı ve negatif bir etkisi vardır. Ayrıca büyüme oranını tasarruflar üzerinde anlamsız olumlu etkilere sahiptir. Artan para arzının ve enflasyon oranının da tasarruflar üzerinde anlamsız negatif etkisinin olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

2012 yılın da Felipe ve diğ erleri tarafından yapılan çalışmada, orta gelir tuzağı üzerine inceleme yapılmıştır. Yapılan alışma sonucunda satın alma gücü paritesine göre gelir grupları sınıflandırılarak, eşikler arasındaki geçişler değerlendirilmiştir. Ayrıca Kore, Malezya ve Filipinler' in karşılaştırmalı üstünlükte ürün ihracatlarına göre karşılaştırmaları yapılmış ve sonuç olarak Kore' nin birçok ürün çeşidinde karşılaştırmalı üstünlük sağladığı, Malezya ve

Filipinler' in ise sadece elektronikte karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu belirlenmiştir.

2013 yılında Eichengreen ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada, 45 ülkenin kişi başına gelirlerini kullanarak elde ettikleri sonuçta orta gelirli ülkelerin çoğunda büyümenin yavaşlayacağı ve satın alma gücü paritesine göre gelirlerinin azalacağını ifade edilmiştir.

2013 yılında Tho tarafından yapılan çalışmada ise Endonezya, Malezya, Filipinler ve Tayland ülkelerinin orta gelir tuzağından kurtulup yüksek gelirli ülkeler grubuna girmesi için yapılması gerekenlerin neler olduğu konusu araştırılmıştır. Bu bağlamda orta gelir tuzağından çıkış için Ar-Ge harcamaları ve yüksek kaliteli insan kaynakları, karşılaştırmalı üstünlük de bir gelişme ve kurumların yüksek verimlilikte çalışması üzerinde durulmuştur.

2013 yılında Robertson ve Ye tarafından yapılan çalışmada, orta gelir tuzağının varlığı üzerine inceleme yapılmıştır. Yapılan çalışmada Türkiye'nin de içinde bulunduğu 46 orta gelirli ülkeyi incelemişlerdir. Ulaşılan sonuçta orta gelir tuzağı olarak oluşturdukları istatistiksel tanımlamaya 19 ülkenin tutarlı bir şekilde uyduğu görülmüştür.

2014 yılında Kanchoochat ve Intarakumnerd tarafından yapılan çalışmada ise orta gelir tuzağını önce politika farklılıkları ve teorik açıdan değerlendirilmiş daha sonra da ekonomik kalkınma için genel çıkarımlarda bulunulmuştur.

2.7.2 Yurtiçinde yapılan çalışmalar

2007 yılında İnan tarafından yapılan çalışmada Türkiye ekonomisi üzerine inceleme yapılmıştır. Yapılan bu çalışmada ise gelir vergisi ve kurumlar vergisinin tasarrufları olumsuz etkilediği belirtilerek, özel tasarrufları en fazla etkileyen değişkenlerin ise kişi başına düşen gelir ve faizler olduğu ifade edilmiştir.

2012 yılında Yentürk ve diğerleri tarafından yapılan çalışmada, Türkiye'de 1989-2003 dönemine ait verilerle ekonomik büyüme, tasarruflar ve yatırımlar arasındaki ilişkiyi araştırdıkları çalışmada ekonomik büyümeden tasarruflara ve yatırımlara doğru tek yönlü bir nedensellik olduğunu belirtmişlerdir.

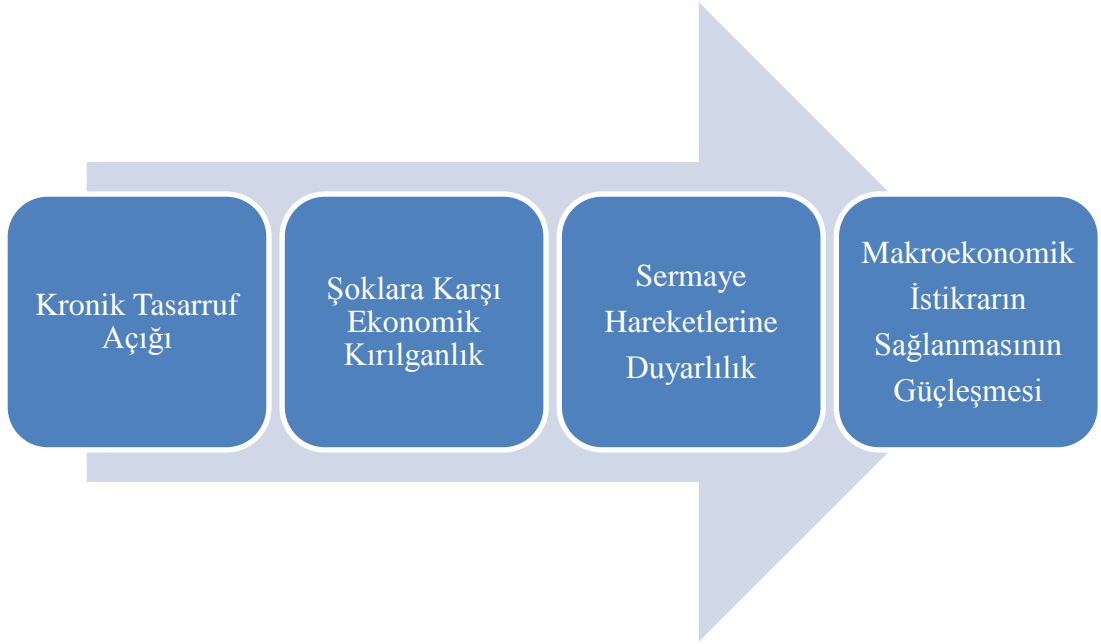
2012 yılında Özlale tarafından yapılan çalışmada ise kişi başına milli gelirdeki artışların tasarruflar üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

2013 yılında Gülmez ve Yardımcıoğlu tarafından yapılan çalışmada ise Türkiye ve 5 BRICS ülkesi için 1994-2011 dönemine ait verilerle yaptıkları panel veri çalışmasında ulusal ve yabancı tasarruflarla kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre her üç değişkende uzun dönemde tümleşik bulunmuş ve kısa dönemde ulusal tasarruflar ile kişi başına düşen gelir arasında çift yönlü, yabancı tasarruflardan ulusal tasarruflara da tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Uzun dönemde ise ulusal ve yabancı tasarruflardan kişi başına gelire doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur.

2014 yılında Gök tarafından yapılan çalışmada, Türkiye ekonomisi üzerine 1985-2010 dönem için yaptığı zaman serisi analizinde kişi başına düşen gelir ile özel kesim tasarrufları arasında anlamlı pozitif bir ilişki bulunmuştur.

3. TÜRKİYE’DE TASARRUF HACMİNİN SEYRİ

İktisadi olarak gelirin tüketilmeyen bölümü olarak ifade edilen tasarruflar, ülkelerin kalkınması için gerekli olan yatırımların temel finansman kaynağı olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle ekonomide oldukça büyük bir öneme sahip olan ulusal tasarruflar, özel tasarruflar ve kamu tasarruflarının toplamı olarak ifade edilmekte ve kısa vadede hızlı bir değişim göstermemektedir. Ancak uzun dönemde ele alındığında ulusal tasarrufların gösterdiği eğilim makroekonomiden davranışsal ekonomiye kadar birçok alanda incelenmiştir (TCMB, 2015:2).

Şekil 3.1: Yurtiçi Tasarrufların Yetersizliği

Kaynak: (TCMB, 2015:5)

Bir ülkede yatırımların finansmanının sağlanması, yurtdışı finansmana bağımlılığın azaltılması, sürdürülebilir iktisadi büyüme ve kalkınmanın sağlanabilmesi ve bahsedilen sorunlarla karşılaşılması için yurtiçi tasarrufları yeterli ve istikrarlı hale getirmeye yönelik kamu politikalarının hükümetler tarafından önemle ele alınması gerekmektedir. Bu bağlamda tasarruf-yatırım açığına neden olan faktörlerin incelenmesi ve sürdürülebilir büyümeye olan

etkisinin ortaya konulması ülke ekonomisinin yönetimi açısından oldukça önemli bir konudur. 2008 Küresel Finansal Krizi sonrasında Türk Hükümeti tarafından alınan önlemler ve teşviklerde yurtiçi tasarrufların artırılması temel amaçlardan birisi olarak ele alınmıştır. Ulusal tasarrufların oldukça büyük bir kısmını oluşturan kamusal tasarrufları belirleyen faktörler üzerine 19. yüzyıldan itibaren yapılan çalışmalar sonucunda bu konudaki nitelikli yayınlar artmıştır (Sancak ve Demirci, 2012:160-161).

Türkiye’de özel tasarruf ve yatırım oranları 1980’lerde başlayan liberalizasyon süreciyle birlikte oldukça dalgalı bir yol izlemiştir. 1984 yılında GSYİH’nın yüzde 9,3’ü düzeyinde gerçekleşen özel tasarruflar bu yıldan sonra sıçrama yaparak 1988 yılında yüzde 24 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2001 Krizine kadar ortalama yüzde 25 seviyesinde gerçekleşen özel tasarrufların GSYİH’ya oranı 2001 krizinden sonra azalmaya başlamıştır. Özel tasarrufların oranında ortaya çıkan söz konusu gelişmelerin ana nedeni incelendiğinde ilk olarak yurtiçi faiz oranlarındaki değişimler göze çarpmaktadır.

Öyle ki, 1980’lerden itibaren finansal piyasaların uluslararası piyasalara entegre hale gelmesiyle birlikte ülke yoğun bir borçlanma sürecine girmiş ve yüksek faiz politikası uygulanmaya başlanmıştır. 1990’lardaki enflasyonist süreç ve yüksek faiz oranları paranın kredili mevduat veya döviz hesaplarında saklanmasını teşvik etmiştir. Ancak 2001 kriziyle birlikte yüksek faiz politikasının terk edilmesi ve yaşanan mali değişimler sonucunda özel tasarruf oranlarının düşmesi söz konusu olmuştur.

Türkiye’nin içinde bulunduğu durumu çok daha doğru bir şekilde analiz edebilmek için, tasarrufların gelişimini, tasarruf eksikliği ile mücadelede uygulanan politikaları ve sonuçlarını dönemsel olarak analiz etmek gereklidir. Çalınmanın bundan sonraki bölümünde finansal serbestleşme (1980) öncesi dönem, finansal serbestleşme sonrası 2001 finansal krizine kadar olan dönem, 2001 ve 2008 krizleri arası dönem ve en nihayetinde 2008 küresel kriz sonrasında günümüze kadar olan süreçte yaşanan gelişmeler ve uygulanan reformlar ele alınarak değerlendirilecektir.

3.1 1980 Öncesi Dönemden 1989'a Kadar Tasarruflar ve Gelişimi

Türkiye, cumhuriyetin ilanı ile birlikte iktisadi gelişmelere de son derece önem vermiş ve tarımı ihmal etmeden sanayileşmenin de gelişmesi için gerekli adımları atmaya çalışmıştır. Özel girişimin yeterli olmadığı ve sektör kârlılığının az olduğu alanlarda devlet, ekonomiye müdahil olmuş ve yatırım yapmıştır. 1930'lu yılların ortalarına doğru devletçi politikalar hız kazanmış, sanayileşmenin devlet öncülüğünde sağlanacağı öngörülmüştür. Aynı zaman özel teşebbüs de korunmuş ve teşvik edilmiştir (Akın, 2018).

Türkiye hem milli mücadele sonrası ekonomik sorunları hem de 1929 Büyük Buhranın etkilerini azaltabilmek adına bir takım önlemler almaya çalışmış, devlet ve özel teşebbüs birbirini tamamlayan birer unsur olarak ekonomiye yön vermeye gayret göstermiştir. Bu dönemde sadece Türkiye'de değil, dünya ekonomisinin genelinde devletin ekonomik hayattaki rolü artmıştır (Koçak vd., 2011:150).

Cumhuriyetin kurulmasından sonra geçen ilk on yılda, kamu girişimciliği sanayileşmeye büyük önem verirken, tarım ve hizmet sektöründeki faaliyetleri sınırlı kalmıştır. Devletçilik politikası ile sanayileşme hızlandırmaya çalışılmış, devlet öncülüğünde planlı sanayileşme hedef alınmıştır (Karluk, 2009:215-216). Bu amaçla 1934-1938 yılları arasında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmış ve uygulanmaya çalışılmıştır. Söz konusu plan ile temel ihtiyaç maddelerinin üretimine ağırlık verilerek bu alanlarda ithal ikamesi sağlanması ve dışa bağımlılığın azalması hedeflenmiştir. Sonrasında hazırlanan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, II. Dünya Savaşının başlaması ile uygulanamamış; savaşa girilmediği halde mevcut dönemde uygulanan enflasyonist politikalar ve ihracat zorlukları, başta sanayi sektörü olmak üzere tüm sektörleri olumsuz etkilemiştir (Akın, 2018).

II. Dünya Savaşı boyunca Türkiye fakirleşmiş, milli gelir %30,7 oranında azalmıştır (Karluk, 2009:219). Gelir dağılımının yeniden düzenlenmesi ve yüksek kazanç sahibi zenginlerden vergi alınabilmesi için tasarlanan ve 1942 yılında kabul edilen Varlık Vergisi Kanunu, bir defaya mahsus olmak üzere zenginlerden vergi almayı öngörmüştür. Oransal anlamda azınlıklardan daha fazla vergi alınması, gayri Müslim azınlıklardan Müslüman-Türk sermayesine

uygun koşullarda sermaye transferini mümkün kılmıştır. Ancak bu uygulama gelen baskılar neticesinde 1943 yılında durdurulmuştur (Akın, 2018).

1947 Ekonomik Kalkınma Planı ile tarımsal kalkınma öncelikli hale gelmiş; ulaştırmanın da aynı ölçüde geliştirilmesi gerektiği kabul edilmiştir. Bu amaçla özel teşebbüsün yatırımlarına destek veren liberal dönem, 1958 İstikrar Kararları'nın kabulüne kadar ana ekonomi politikası olarak yürürlükte kalmıştır. Türkiye 1947-1958 yılları arasında, Avrupa ve ABD'nin ekonomik kalkınma hususundaki önerilerini dikkate almış, bu bağlamda tarımsal reformlara öncelik vererek, tarımda makineleşmeyi teşvik etmiş; ulaşıma yapmış olduğu yatırımlar ile tarım ürünlerinin ihracatını kolaylaştırma politikaları izlemiştir. 1946 yılına kadar dış ticaret fazlası veren ülke, bu yıldan sonra dış ticaret açığı vermeye başlamış ve dış borçlanma ve yardımlara bağımlılığı artmıştır (Akın, 2018).

1954-1961 yılları arasında ise dış ticaret açığının verdiği olumsuz sinyaller, politika yapıcıları bir takım önlemler almaya itmiştir. Bu bağlamda ithalatı sınırlayabilmek için ithal ikameci politikalar uygulanmıştır. Ancak plansız ve programsız alınan ekonomik önlemler yetersiz kalmış, sürdürülebilir bir ekonomik büyümeden mevcut dönem için bahsedebilmek mümkün olamamıştır. Yürütölen projelerde bir bütönlük sağlanamamış, projeler sağlam kaynaklar ile finanse edilememiş ve Türkiye dağınık bir şantiye görüntüsünden kurtulamamıştır (Karlık, 2009:221). Yine bu dönemde milli gelir büyüme oranları minimum seviyede kalmıştır. 1954-1961 yılları arası GSYİH'nin ortalama büyüme oranı %3,7 civarında gerçekteşmiştir (Koçak vd., 2011:350). 1950'li yılların sonunda ülke dış ödeme güçlüğu ve önlenemez enflasyon yükselişi ile ekonomik bunalıma süröklenmiştir.

1961 yılı Türkiye ekonomisi için de bir dönüm noktası olmuş, ekonominin bir plana bağlı olarak yürütölmeye gerekliliği ortaya konmuştur. 1961 Anayasası'nda planlamanın anayasal çerçeve içine oturtulması için Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) kurulmuştur. Böylelikle ekonominin belirli programlara göre düzenlenmesi gerek dış borçlanma, gerekse yabancı sermaye açasından daha güvenilir ve şeffaf bir ortam sunmuştur (Kepenek ve Yentürk, 1996:130).

Milli tasarrufları arttırmak ve yatırımları toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltmek amacı ile 1963 yılından itibaren uygulamaya konulan beş yıllık kalkınma planlarında sanayileşmeye dayalı büyüme politikası ana ekonomi politikalarından biri olmuş; aynı zamanda ekonomik gelişmenin tüm yönlerini ele alması ile bütüncül nitelikte olmuştur. Bu bağlamda kalkınma planlarının ortak özellikleri; üretim yapısını veri almaları, ekonominin her yıl belirli bir hızda büyüme hedefi, sanayileşme önceliği ve belli bir uzun dönem stratejisinin parçası olmaları şeklinde sıralanabilmektedir (Kepenek ve Yentürk, 1996:131).

1950-1979 döneminde tasarrufların milli gelir içerisindeki payı bir önceki döneme göre %3,9 artarak %16,3 olarak gerçekleşmiştir. Tarım ve sanayi sektörü birlikte değerlendirilerek, iki sektör aynı oranda desteklenmeye çalışılmıştır. Ekonomik büyüme hızı %7 olarak hedeflenmiş ve 1963-1967 dönemini kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (İKP) süresince %6,7 oranında büyüme gerçekleşmiştir (Akın, 2018).

1980'li yıllarda finansal liberalleşme süreciyle birlikte, iç yatırımların finansmanında sıkıntı yaşayan gelişmekte olan ülkeler, giderek daha fazla oranda dış kaynağa başvurmuşlardır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerin dış borç birikimini arttırmıştır. Borçlanmanın temelinde yoğunlukla sanayileşmede ihtiyaç duyulan ithal sermaye malları yatmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere dış kaynakla desteklenen bir sanayi üretimi beraberinde büyüme ve istihdam artışını getirebilir. Ancak bu durumda tüketim malları miktarının da artacağını unutmamak gerekir. Bu ülkelere, dış tasarrufla artan milli gelirin tüketime yönelmeyip iç tasarrufları arttırması halinde sürdürülebilir bir büyüme sürecinden söz edilebilecektir (Tapşın, 2011).

1970'li yıllarda Türkiye, kendisiyle birlikte birçok ortak özellikler gösteren Latin Amerika ekonomileriyle birlikte, kamu sektörü öncülüğünde yürütülen planlı kalkınma ve sanayileşme stratejisini geride bırakarak, ulusal ekonomisini uluslararası sermayenin ve finans burjuvazisinin denetimine terk etmiştir (Kolsuz ve Yeldan, 2014:50). Türkiye'nin 1980 yılından önceki yıllarda içinde bulunduğu ekonomik yapıda, mevduat oranları ve kredi faiz oranlarının düzenlenmesi ve denetlenmesi kamu denetimindedir. Diğer taraftan aynı dönemde yatırımları teşvik etmek ve kamunun borçlanma maliyetini azaltmak

amacıyla nominal faiz oranları en düşük seviyede tutulmuştur (Kesriyeli, 1997:4; Demir vd., 2016:49).

24 Ocak Kararları Türkiye ekonomisinin dönüm noktasıdır. Bu kararlar ile ekonomi yeni bir yön bulmuş ve piyasa ekonomisine giriş yapmıştır. 1980’li yıllara kadar süre gelen, ithal ikameci ve yarı devletçilik politikası artık yerini uluslararası sermaye piyasalarına uyum önceliğine bırakmıştır. 24 Ocak Kararları’nın ana hatları aşağıdaki şekildedir:

- Devletin ekonomideki payı azaltılarak, tarım ürünlerine uygulanan sübvansiyonlar, gübre, enerji ve ulaştırma dışında, sınırlandırılmıştır.
- Faiz oranları serbestleştirilerek, reel faiz politikası izlenmiştir.
- Yurt dışı müteahhitlik hizmetleri önemli ölçüde desteklenmiştir. Yurt dışı sermaye yatırımları için teşvik edici politikalar uygulanmaya başlamış; bu bağlamda kambiyo rejimi serbestleştirilerek, transferlerine kolaylıklar sağlanmıştır.
- %48,6 oranında devalüasyon yapılarak, günlük kur uygulamasına geçilmiştir.
- İhracata dayalı bir ekonomi modeli benimsenerek, ithalatın kademeli olarak liberalize edilmesi hedeflenmiştir.

1980 askeri darbe yıllarının ardından Turgut Özal Başbakan olur olmaz tamamen ekonomi üzerine yoğunlaşarak, Türkiye ekonomisinin genel yapısıyla birlikte dışa açılım konularında yeni uygulamaların öncülüğünü yapmıştır. Özal’ın yaptığı ekonomik çalışmaların başında sabit kur politikasının yerine gerçekçi ve esnek kur politikasına geçiş yer almaktadır. Kur politikasıyla bağlantılı olarak ithalat rejiminde büyük ölçüde serbesiyet getirilerek yabancı sermayeli bankaların Türkiye’de şube açmaları teşvik edilmiş, ticari bankaların döviz piyasalarındaki faaliyetlerini genişletebilmelerine olanak tanıyan düzenlemeler gerçekleşmiştir.

Ekonomide liberalizmi savunan Özal; serbest piyasaya yönelik reformları her fırsatta hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu dönemde Türk parası konvertibl hale getirilmiştir. Devletçi politikalar yerini özel sektörün öncülüğüne bırakmıştır. 1986 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) kurulmuş ve faaliyete başlamıştır. 1988 yılında ise yabancı yatırımların Türk sermaye piyasasına

katılmasına olanak doğmuştur (Kazgan, 1995:192-193; Kazdağlı, 2003:460-463; Demir vd., 2016:49).

1900-1989 dönemine ait ekonomik veriler Çizelge 3.1’de de verilmiştir.

Çizelge 3.1: Türkiye’nin Ekonomik Göstergeleri: 1980-1989 (%)

Dönem	GSMH Yıllık Artış Hızı	Tarım Yıllık Artış Hızı	TEFE Yıllık Artış Hızı	Yatırım/GSMH	İç Tasarruf/GSMH	Car i Açık / GS Yİ H	Tasarruf-Yatırım Dengesi
1980-1983	2,3	2	4,8	51,2	17	-3,1	-1,8
1984-1987	7	4	9,2	38,9	20,3	-1,7	-1,1
1988	1,5	7,9	2	70,5	27,2	1,8	1,1
1989	1,6	-11	4,2	64	22,1	0,9	-0,4

Kaynak: TÜİK.

1988 yılının başında enflasyon artışının hızlanması, gelir adaletsizlikleri, aşırı değersiz Türk Lirası ve kısa vadeli dış borçlarda meydana gelen birikim finansal serbestleşmenin ilk zamanlarında ortaya çıkan iyimser tabloyu değiştirmeye başlamıştır. Çizelge 3.1’de de görüleceği üzere enflasyon oranı 1988 yılında %70,5 seviyesine yükselmiştir. Bu durum talep daralması ve bağlantılı olarak üretimde durgunluğa neden olmuştur. Dönemde yaşanan bu durum karşısında büyüme rakamları %1,5 seviyesine düşmüştür. Türkiye’nin içinde bulunduğu yoğun talep daralması karşısında ortaya çıkan stagflasyon, politika yapıcıları tedirgin etmiş ve yeni çözüm arayışlarına yönlendirmiştir. Dönemde uygulanan yeni politikalar ve bulunan çözüm önerileri 1989 yılına gelindiğinde enflasyon oranında düşüş yaşanmaya başlamıştır. Ancak bu durum ekonomik büyümede küçük bir artış yaşanmasına neden olurken, tarım sektöründe yaşanan gerilemeyi durdurmaya yetmemiştir.

3.2 1990-2001 Krizine Kadar Olan Dönemde Tasarruflar ve Gelişimi

1989 yılında ekonomik durgunluk devam etmiş, büyüme oranı %1,6 oranında gerçekleşmiştir (Bknz. Çizelge 3.1). Stagflasyon durumunu aşabilmek için sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlar kaldırılmış ve kısa vadeli sermaye ithalinin önü açılmıştır (Boratay, 2004:172; Kazgan, 2006:149).

1989 ve 1990 yıllarında faiz oranlarının dünya genelinden yüksek ve kur beklentisinin sermaye girişini özendirecek yönde olması sebebiyle TL reel olarak değer kazanmıştır (Kepenek ve Yentürk, 1996:257). Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik durgunluğu aşabilmek için sermaye hareketlerinde tam serbestleşme ve TL'nin döviz ile ikame edebilmesi kolaylığı ekonomiye geçici bir canlılık kazandırmıştır.

1990'lı yıllarda hükümetlerin genel görüşü, kamu gelirlerinin yetersiz olduğu hallerde kamu harcamalarını azaltmak yerine dış finansal sermayeyi kullanarak harcamaları finanse etmek, bu sayede ekonomiyi hızlı bir büyüme sürecine sokmak ve toplumun her kesiminde memnuniyeti artırarak yeni seçimleri garanti altına almak olmuştur (Yentürk, 2003:17). Uygulanan bu politikalar ülkenin dışa bağımlılığını ve her türlü ekonomik risk karşısında ülkenin kırılganlığını arttıran bir unsur olmuştur. Öyle ki artık Türkiye sadece kendi içindeki siyasi ve ekonomik olaylardan değil, dünya genelinde herhangi bir ülkede yaşanan ödeme güçlüğü sorunlarından etkilenir olmuştur. Aynı zamanda tasarruf eksikliği yaşayan ülkelerin yabancı sermaye girişlerine olan bağımlılığı diğer taraftan dönüşümlü olarak ulusal tasarrufları azaltabilmektedir. Türkiye gibi sermaye girişlerini büyük oranda tüketim harcamalarında kullanan ülkelerde, sermaye girişleri özel kesim ve kamu kesim tasarruflarını olumsuz etkileyebilmektedir (Khan vd.,1992: 846). Türkiye böyle bir atmosferde gelirinden daha fazla harcama yaparak ülke ekonomisini genişletmek istemiş ve bu durum yeni sorunları beraberinde getirmiştir.

1990-2001 dönemine ait ekonomik veriler Çizelge 3.2'de de verilmiştir.

Çizelge 3.2: Türkiye'nin Ekonomik Göstergeleri (1990-2001) (%)

Dönem	GSMH Yıllık Artış Hızı	Tarım Yıllık Artış Hızı	TEFE Yıllık Artış Hızı	Yatırım/GSMH	İç Tasarruf/GSMH	Cari Açık / GSYİH	Tasarruf-Yatırım Dengesi
1990	9,3	51,4	21,2	24,7	-1,74	3,5	6
1991	0,9	52,5	22,1	24,6	0,17	2,5	7
1992	6	67,4	21,9	24	-0,61	2,1	8
1993	8	55,2	24,6	25,1	-3,57	0,5	8
1994	-5,5	119,8	22,8	24,9	2,01	2,1	5
1995	7,2	88,5	22,8	24,6	-1,38	1,8	4
1996	7	71,9	23,8	22,3	-1,34	-1,5	7
1997	7,5	78,7	25,1	23,4	-1,39	-1,7	6
1998	3,9	69,1	23,1	24,3	0,74	1,2	7
1999	-3,4	43,6	19,3	20,1	-0,37	0,7	12
2000	6,8	54	20,8	18,4	-3,72	-2,5	9
2001	-5,7	57	16,4	18,4	1,92	2	12

Kaynak: TÜİK.

Kamu harcamalarının gelirinden fazla artması, Çizelge 3.2'de görüleceği üzere Kamu Kesimi Borçlanma Gereğinin (KKBG) GSYİH içerisindeki payının 1990 yılında %6 iken, 1992-1993 yıllarında ortalama %8'e, 1999 yılında ise %12'ye yükselmesine neden olmuştur. Bu durum faiz oranları üzerindeki baskıyı giderek artırmış ve kamu zaman zaman açık pozisyon olarak dış borçlanmaya yönelmiştir. Öyleki 1994 yılında Cumhuriyet tarihinde ilk defa kamunun iç borç ve faiz ödemeleri toplam vergi gelirlerinin üzerine çıkmıştır (Karluk, 2009:422). Kamu finansmanında sermaye girişlerine olan bağımlılık bir hayli artmış; kamu açıkları yüksek cari açık, TL'nin reel anlamda değerlenmesi ve yüksek para ikamesi gibi ekonomik sorunları beraberinde getirmiştir (Yentürk, 2003:127).

Yurt içi faiz artışı ile birlikte ülkeye gelen yüksek oranda kısa vadeli sermaye girişi, daha önce de vurguladığımız gibi TL'nin reel anlamda değer kazanmasına neden olmuştur. Bu durum maalesef ithalatı kolaylaştırırken ihracatı

kısıtlamıştır. 1993 yılında dış ticaret açığı 14 milyar dolara, cari işlemler açığı ise 6,3 milyar dolara yükselmiştir (Karluk, 2009:422). Çizelge 3.2’de görüldüğü üzere, 1994 yılında Türkiye ekonomisi %5,5 oranında küçülmüş, % 119,8 enflasyon oranı ile toplumun alım gücü giderek düşmüş, iç ve dış borç ödeme yükü hızlı artarak ekonomide acilen önlem alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Kambiyo rejiminin serbest bırakılması ile ülkeye giriş yapan sermayenin yapısında da bir değişim yaşanmıştır. Bu yapı daha önce resmi sermaye akımları şeklindeyken, finansal serbestleşmeyle özel sermaye akımları daha çok yoğunlaşmıştır (Balaban, 2016:119). 1989 yılında toplam sermayede, ülkeden 312 milyon USD çıkış gerçekleşmiş ve 32 sayılı karar sonrası ülkeye sermaye girişi yoğunluğu yaşanmıştır. 1993 yılına kadar hızla artan sermaye girişi aynı yıl 3.868 milyon USD olarak gerçekleşmiştir. Burada dikkati çeken önemli nokta toplam sermaye girişlerinde doğrudan yatırımların payının son derece düşük olduğudur.

1993 yılında portföy yatırımları ile diğer yatırımlar olarak adlandırdığımız şirketlerin aldığı ticari krediler, bankaların aldığı sendikasyon kredileri, IMF kredileri ve yabancıların bankalara yatırdığı mevduat gibi nedenlerle gelen dövizlerden oluşan yatırımlarının toplam yatırımlar içerisindeki payı sırasıyla yaklaşık %23 ve %76,5 iken, doğrudan yatırımların payı %0,5’dir. Bu durum halihazırda tasarruf eksikliği yaşayan Türkiye’nin hedeflediği büyüme rakamlarına ulaşabilmesi için ihtiyacı olan sermaye girişlerinin, kısa vadeli spekülasyon amaçlı olması ve ilave borç yükü olması sebebiyle, kırılma noktasını arttıran bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır (Akın, 2018).

3.3 2002-2008 Krizine Kadar Olan Dönemde Tasarruflar ve Gelişimi

1998 yılında yaşanan Rusya Krizi, 1999 krizi, politik istikrarsızlık ve güven ortamının bozulması yurt dışı sermaye çıkışı ile sonuçlanmış ve bu durum 2001 yılı Şubat ayında Türkiye’de yeni bir finansal krize neden olmuştur. 2001 krizi benzerlerinde olduğu gibi ilk etapta para piyasasına yansarak, döviz talebinin genişlemesi ile likidite yetersizliğine ve bu durumun doğal sonucu olarak faiz ile kurların artmasına neden olmuştur (Karluk, 2009:439-440). Ekonomik belirsizlik ortamı enflasyon oranlarını tetiklemiş, kişi başına düşen milli gelir yaklaşık 1.131 USD gerilemiş, işsizlik oranları artmış, bankacılık sektörünün

içinde bulunduğu sorunlar daha da ağırlaşmış ve 19 banka kapanmıştır. Türkiye ekonomisine can verecek yeni önlemlerin alınması zorunluluk haline gelmiştir. Böyle bir ortamda 14 Nisan 2001 tarihinde Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ilan edilerek acil düzenlemeler yürürlüğe konmuştur.

Yeni programın temel amacı kur rejiminin terkedilmesi ve dalgalı kur sistemine geçiş nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve eşanlı olarak bu duruma bir daha geri dönmeyecek şekilde kamu yönetiminin ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır. Bu programın temel ilkeleri;

- Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakârlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmek,
- Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak bir biçimde güçlendirmek,
- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi kesintisiz ve kararlı biri biçimde sürdürmek,
- Bankacılık sektöründe kamu ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılandırma, böylece bankacılık kesimi ile reel sektör arasında sağlıklı bir ilişki kurmak,
- Bütün bunları etkinlik, esneklik ve şeffaflık ile sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısını oluşturmaktır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının temel ilkelerinden biri olan enflasyon ile mücadele kapsamında, enflasyon hedeflemesi politikaları devreye konmuştur. Tasarruf dengeleri açısından bakıldığında ise söz konusu programın tasarrufları arttırmak gibi birinci bir önceliğinin olmadığı görülmektedir. 2001 ve 2002 yıllarında her ne kadar tasarruf oranları azalmış olsa da ekonominin küçülmesi ve yatırımların azalması tasarruflardaki azalıştan daha fazla olmuş ve bu sebeple tasarruf-yatırım dengesi söz konusu yıllarda pozitif değer almıştır. Enflasyon oranlarının istenilen düzeye çekilmesi ve belirsizlik ortamının ortadan kalkması ile tasarruf sahiplerinin uzun vadeye yöneleceği ve bankaların varlık ve

yükümlülükleri arasında vade uyumsuzluğunun ortadan kalkacağı öngörülmüştür.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programında tasarruf dengeleri ile ilgili alınan belli başlı tedbirler şöyle sıralanabilmektedir;

- Uzun vadeli yatırımları özendirmek ve tasarruf araçları arasındaki farklılıkları gidermek amacı ile vergi ve munzam karşılıklarında düzenlemeler yapılacaktır.

Bu kapsamda Merkez Bankası 29 Mart 2002’de munzam/zorunlu karşılık ve disponibilite uygulamasını değiştirmiştir. Yapılan düzenleme ile munzam karşılık ve disponibilite yükümlülüğü toplamda 2 puan azaltılmış ve yabancı para cinsinden zorunlu karşılıklara faiz ödenmesi kararlaştırılmıştır (Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurulu [BDDK], 2001:35). Bu sayede bankaların daha fazla kredi verebilmesi, dolanımdaki para miktarının artırılarak ekonomik canlanmanın sağlanması hedeflenmiştir.

- Harcama tedbirleri kapsamında, kamu finansmanına ilişkin hedeflere ulaşmak için devletin tasarruf etmesi planlanmıştır. Planlanan hedefe yönelik tedbirler aşağıdaki gibidir;
 - Kamu harcamaları disiplin altına alınarak azami tasarruf sağlanacaktır. Bu amaçla, Kamu Tasarruf Genelgesi titizlikle uygulanacaktır. Maliye Bakanlığı’nın uygun gördüğü ödenek kalemlerinde blokaj uygulanacaktır.
 - Diğer cari, yatırım ve bazı transfer harcamalarındaki artış kur ve fiyat artışlarının altında tutularak GSMH’nin yüzde 1,5’i kadar tasarruf sağlanacaktır.
 - Faiz dışı harcamalarındaki nominal artışın, GSMH’nin nominal artışının altında tutulmasına özen gösterilecektir. Bu çerçevede 2001 yılında 2000 yılına kıyasla harcamalarda yüzde 9 oranında reel bir azalma hedeflenmiştir.
 - Bu önlemlerin yanı sıra bütçenin diğer cari transferler kaleminde yapılacak kesintiler ile GSMH’nin yüzde 0,3’ü oranında tasarruf sağlanacaktır.

2001 yılı sonrası 2008 Küresel krize kadar olan dönem Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının tasarruflar açısından elde ettiği başarı ve başarısızlıkları analiz edebilmek için uygun bir dönem aralığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada, tasarruf dengesini ele alırken GSYİH'ya oranları dikkate alınmıştır. Kalkınma Bakanlığı yıllık raporlarında tasarruf dengesini 2007 yılına kadar GSMH'ya göre değerlendirmektedir. Bu sebeple 2002-2008 yılları arasında kamu ve özel kesim dengesi ile kaynaklarını bu değerlendirme çerçevesinde ele alınmıştır.

Çizelge 3.3'te Türkiye'nin 2002-2008 dönemine ait Tasarruf-Yatırım Fark ve Kaynakları verileri yüzde olarak verilmiştir.

Çizelge 3.3: Tasarruf-Yatırım Fark ve Kaynakları (2002-2008) (%)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Kamu Harcanabilir Geliri	6,5	6,9	10,7	16	18,8	12,1	11,8
Kamu Tüketimi	12,7	12,3	12	12	12,5	9,8	10
Kamu Tasarrufu	-6,2	-5,3	-1,3	4	6,2	2,3	1,7
Kamu Yatırımı	6,3	4,8	4,2	5,3	5,2	3,8	4,3
Kamu (Tasarruf-Yatırım) Farkı	-12,5	-10,1	-5,4	-1,2	1,1	-1,5	-2,5
Özel Harcanabilir Geliri	93,5	93,1	89,3	84	81,2	87,2	87,4
Özel Tüketimi	68,2	68,5	67,7	69,8	71,4	73,4	72,2
Özel Tasarrufu	25,3	24,6	21,6	14,2	9,8	13,8	15,1
Özel Yatırımı	15,4	18,7	22,3	19,7	18,6	18,1	17,9
Özel (Tasarruf-Yatırım) Farkı	9,9	5,9	-0,7	-5,5	-8,8	-4,4	-2,7
Dış Tasarruflar	-2,6	-4,2	-6,1	-6,7	-7,7	-5,9	-5,2

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı ve Akın, 2018.

Çizelge 3.3'de görüleceği üzere kamu kesimi tasarruf açığı 2002-2006 döneminde düzenli bir azalış göstermiştir. 2007 yılının Ocak ayında 2007/3 sayılı genelge kapsamında Tasarruf Tedbirleri genelgesi yayınlanmış ve kamu kesimi harcamalarının azaltılması hususunda çeşitli tedbirler yürürlüğe konmuştur. Sıkı maliye politikalarının etkileri gerek kamu harcanabilir gelirinde gerekse kamu tüketimi ve tasarruf kalemlerinde gözlemlenebilmektedir. Ancak aynı durum özel kesim tasarruf oranları için söylemek pek mümkün gözükmemektedir.

Özel kesim tasarruf oranları 2002-2008 dönemi içerisinde net bir azalma göstererek 2002 yılında özel kesim tasarruf oranlarının GSYİH içerisindeki payı %25,3 iken, 2008 yılında bu oran %10,2 azalarak % 15,1 olarak

gerçekleşmiştir. Hedeflenen büyüme rakamlarının yakalanabilmesi için gerekli olan yatırım artışları özel kesim yatırımlarını tetiklemiş, ancak özel kesim yatırımlarının finansmanı hususunda özel kesim tasarrufları yetersiz kalmıştır. İncelenen dönemde özel harcanabilir gelir ve özel tasarrufların giderek azaldığını, özel tüketim ve yatırımların artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Dönem içerisinde özel harcanabilir gelirdeki azalış büyük ölçüde özel kesim tasarruf azalışlarından kaynaklanmıştır. Özel kesim tüketim ve yatırım harcamalarını finanse edebilmek için önemli ölçüde iç ve dış borçlanmaya yönelmiş; bu durum dış tasarruf kullanımını diğer bir ifade ile cari açığı artırmıştır.

2002-2003 yıllarında kamu kesimi tasarruf açığını finanse edebilen özel kesim tasarruf oranları, disiplinli maliye politikası ve gerileyen faiz hadleri ile artan kamu kesimi tasarruf dengesine karşılık azalarak hızla gerilemiştir. Özellikle dünya ekonomisinde yaşanan tasarruf bolluğu sebebiyle dış borç kullanımının rahat olduğu 2002-2008 yılları arasında özel kesim tasarruf oranları gerilemiştir. Tasarrufların giderek azalması dış tasarruf kullanımını diğer bir ifade ile cari işlemler dengesi açığını tetiklemiştir. 2002-2007 yılları arasında dış tasarruf kullanımında meydana gelen %3,3'lük artışın %0,2 si toplam yatırımlardaki artıştan, %2,9 ise tasarruflardaki azalıştan meydana gelmektedir.

Çizelge 3.4'te Türkiye'nin 2002-2008 dönemine ait temel ekonomik göstergelerinin GSMH ve GSYİH büyümesine katkıları yüzde olarak verilmiştir.

Çizelge 3.4: Temel ekonomik göstergelerin GSMH ve GSYİH büyümesine katkıları (2002-2008)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Tasarruf	0,01	0,46	0,57	0,13	0,05	-0,18	-0,04
Net İhracat	-1,1	-2,7	-3,6	-1,3	0,2	-1,2	1,7
Yatırım	6,5	4,8	6,1	2,6	1,2	2,7	-0,6
Tüketim	2,6	3,8	7,4	6,4	4,6	3,2	-0,1
GSMH/GSYİH Büyümesi	7,9	5,9	9,9	7,6	6	4,6	0,9

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı ve Akın, 2018.

Çizelge 3.4'de 2002-2008 dönemi içerisinde büyüme rakamlarına bakıldığında ise 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının olumlu yansımaları net görülebilmektedir. Ancak net mal ve hizmet ihracatının büyümeye katkısı

sadece 2006 ve 2008 yıllarında pozitif olmuştur. Enflasyon hedeflemesi ile birlikte enflasyon oranlarında meydana gelen düşüş ertelenmiş tüketim harcamalarının artmasına neden olmuş; özellikle 2004 yılı sonrası büyümenin önemli bir kısmının tüketim harcamalarından kaynaklandığı görülmüştür. Tüketim artışları tasarrufları olumsuz etkilemiş tasarruf artış hızı giderek azalarak 2007 yılında negatif değer almıştır. Tasarruf eksikliği durumunda büyüme ağırlık olarak dış tasarruflar ile sağlanmıştır. Bu durumda büyüme içerisinde payın büyük bölümünün tüketim harcamalarında olması, elde edilen dış kaynakların diğer bir ifade ile borçlanmanın ve yurt dışı portföy yatırımlarının tüketimi finanse ettiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

3.4 2008 Krizinden Sonraki Dönemde Tasarruflar ve Gelişimi

2007 yılının son çeyreğinde Amerika Birleşik Devletleri'nde riskleri dikkate almayan kontrolsüz konut kredilerinin ve vasıfsız kredilerin riskli görünmesi finansal alanda yeni bir krizin yaşanmasına neden olmuştur. Krizin temelinde düşük gelirli ve zayıf kredi geçmişine sahip hane halklarına verilen yüksek riskli eşik altı ipotekli konut kredileri (subprime mortgage loan) bulunmaktadır (Kutlu ve Demirci, 2011: 123). 2008 yılında ABD'de artan likidite sıkıntısı, denetimsizlik ve sürecin doğru yönetilememesi ile finansal kriz, reel alanda da genişleyerek başta AB ülkeleri olmak üzere tüm dünya geneline yayılarak küresel bir hal almıştır.

Küresel kriz Türkiye'yi de olumsuz etkilemiş; gelişmiş ülkelerle olan ticari ilişkilerinin azalmasına, cari açığının artmasına bunun sonucu işsizliğin ve yoksulluğun artmasına neden olmuştur. Öyle ki TÜİK verilerine göre 2008 yılında %11 olan işsizlik oranları 2009 yılında %14 seviyelerine yükselmiştir. Böyle bir ortamda tasarruf edebilmek veya var olan tasarrufları artırabilmek mümkün olamamıştır. Kalkınma Bakanlığının verilerine göre 2008 yılında %16,8 olan tasarrufların GSYİH'ya oranı 2009 yılında 3,6 puan gerileyerek %13,2 oranında gerçekleşmiştir. 2008 küresel kriz sonrası artan işsizlik ve yoksulluk devletin sosyal harcamalarını arttırmasına neden olmuş ve sosyal koruma harcamalarının GSYİH'ya oranı görüleceği üzere kriz sonrası artarak 2009 yılında %13.49 olarak gerçekleşmiştir. Sabit fiyatlarla 2008 ve 2012 yılları arasında GSYİH %15,5 artarken, sosyal koruma harcamaları %32,2 artış

göstermiş ve sosyal koruma harcamaları içerisinde en büyük artışın %162,4 ile işsizlere yönelik harcamalar olduğu gözlemlenmiştir (TÜİK, 2013:1).

Sosyal koruma harcamalarının artması, doğrudan kamu tüketimini arttıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çizelge 3.5’de görüleceği üzere kamu tüketiminin GSYİH’ya oranı 2009 yılında 1,3 puan artmıştır. İstikrarlı maliye politikalarının sürdürülebilmesi her ne kadar 2008-2009 kriz döneminde mümkün olamasa da, 2010 yılı ve sonrası bütçe açığını azaltmaya yönelik uygulanan programlar netice vermiş ve kamu (tasarruf-yatırım) farkının GSYİH’ya oranı Maastricht Kriteri olan %3’ün altına inmiştir. Ancak, bu durum Ricardocu Denklik Hipotezini destekler nitelikte özel kesim tasarruflarını baskılamış ve Türkiye’de özel kesim tasarruflarını belirleyen en önemli faktörün kamu tasarrufları olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır (IMF, 2007; Rijckeghem ve Üçer, 2008).

Çizelge 3.5’te Türkiye’nin 2009-2017 dönemine ait Tasarruf-Yatırım Fark ve Kaynakları verileri yüzde olarak verilmiştir.

Çizelge 3.5: Tasarruf-Yatırım Fark ve Kaynakları (2009-2017) (%)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kamu Harcanabilir Geliri	10,4	12,5	14,5	14,5	15,2	15,1	16,5	16	15,4
Kamu Tüketimi	11,3	10,9	10,8	11,6	11,8	12	12,1	13,3	12,7
Kamu Tasarrufu	-0,9	1,6	3,7	2,9	3,4	3,1	4,4	2,7	2,7
Kamu Yatırımı	4,4	4	4,1	4,4	4,9	4,4	5	4,9	5,1
Kamu (Tasarruf-Yatırım) Farkı	-5,3	-2,4	-0,4	-1,5	-1,5	-1,3	-0,6	-2,2	-2,4
Özel Harcanabilir Geliri	88,6	86,7	84,7	84,8	83,8	83,9	82,3	83,1	83,6
Özel Tüketimi	74,6	74,4	74	73,2	73,8	72	72,3	72,3	71,8
Özel Tasarrufu	14	12,3	10,7	11,6	9,9	11,9	10	10,8	11,9
Özel Yatırımı	10,8	16,3	20	16	16	16,1	13,4	12,9	13,8
Özel (Tasarruf-Yatırım) Farkı	3,2	-3,9	-9,3	-4,3	-6	-4,2	-3,4	-2,1	-1,9
Dış Tasarruflar	-2,1	-6,3	-9,7	-5,8	-7,5	-5,5	-4	-4,3	-4,3

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı ve Akın, 2018.

Özellikle 2008 krizinden sonra özel kesim tasarruflarında gözlemlenen belirgin düşüş, enerji fiyatlarında yaşanan belirgin artış ile açıklanabilmektedir. Türkiye’nin önemli bir enerji ithalatçısı olması, enerji fiyatlarındaki değişimler karşısında kırılganlığını arttırmakta ve bu durum özel kesim harcamalarını etkileyerek benzer ölçüde tasarrufları azaltabilmektedir (Rijckeghem ve Üçer, 2008).

Diğer taraftan büyüme hedefleri doğrultusunda uygulanan faiz politikaları, Türkiye’de ertelenmiş tüketim harcamalarını tetiklemeye devam etmiş ve bu durum yoğunlukla krediye bağlı tüketim artışına sebep olmuştur. Hane halkları kredi kullanım kolaylıkları ile bugünden gelecekteki tasarruflarını da tüketir olmuştur. Bu sayede, enerji fiyatlarındaki değişimin yanı sıra özel kesim tasarruflarında gözlemlenen belirgin düşüşü, tüketici kredilerindeki artış ile açıklamak mümkün gözükmemektedir. Türkiye’de kredi hacminde yaşanan artışın özel kesim tasarruflarına olan negatif etkisi uygulamalı çalışmalarda beklentilerle uyumlu sonuç vermektedir (Özcan, Günay ve Ertaç, 2003:1413).

Çizelge 3.6’da Türkiye’nin 2000-2016 dönemine ait Kişi Başına Düşen GSYİH, TÜFE, Tasarruf/GSYİH, DİBS Faiz Oranı verileri verilmiştir.

Çizelge 3.6: Kişi Başına Düşen GSYİH, TÜFE, Tasarruf/GSYİH, DİBS Faiz Oranı (2008-2016)

	Kişi Başı GSYİH (\$)	Tüfe %	Tasarruf/GSYİH %	DİBS⁴ Faiz Oranı %
2008	10.216,42	9,18	16,84	19,23
2009	8.467,09	8,63	13,25	11,61
2010	9.922,81	7,48	13,55	8,12
2011	10.367,88	6,7	14,39	8,45
2012	10.427,56	8,69	14,54	9,02
2013	10.760,74	7,67	13,45	6,97
2014	10.329,26	8,25	15,04	9,48
2015	9.186,35	8,19	14,51	9,58
2016	9.316,76	9,09	13,03	9,9

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı ve Akın, 2018.

Çizelge 3.6’de de görüldüğü üzere yurt içi tasarruflar azalma eğilimi göstermiştir. DİBS faiz oranları ve enflasyon oranlarında yaşanan düşüş trendi bir ölçüde bu durumu açıklar niteliktedir. Enflasyon oranlarının azalması hane halklarının beklentilerini etkilemiş ve cari tüketimlerini artırmıştır. Aynı şekilde faiz oranlarında yaşanan düşüş ve kredi ulaşım kolaylıkları hane halklarının ertelenmiş tüketim harcamalarını erkene çekmelerine neden olmuş ve bu durum tasarruflara negatif yansımıştır. Diğer bir ifadeyle, hızlı kredi genişlemesi; tüketimin cari gelir dışında gelecekteki gelir beklentisi ile finansmanını kolaylaştırmış ve Türkiye’de son 10-14 yılda ciddi bir tüketim patlaması gerçekleşmiştir.

⁴ Devlet İç Borçlanma Senetleri

Önceki yıllara kıyasla yaşanan faiz ve enflasyon düşüşleri hane halklarının tasarruf algısını değiştirmiştir. Yüksek faiz oranlarına alışmış olan hane halkı, cari yılda gerçekleşen faiz oranları halen yüksek olsa da bir önceki yıla kıyasla düştüğü için önceliğini tasarruflarını artırma yönünde kullanmamıştır (Türkoğlu, 2013:5). Bu durum karşısında politika yapıcılar zaman zaman çeşitli önlemler almıştır. Yurt içi tasarrufların artırılması, vadenin uzatılması, yatırımcı tabanının genişletilmesi ve finansman araçlarının çeşitlendirilmesi amacı ile 2009 yılında ilk defa gelire endeksli senetler, 2010 yılında ise 10 yıl vadeli TÜFE'ye endeksli senetler ihraç edilmiştir. Bireysel emeklilik sistemini yaygınlaştırmak ve istikrarlı bir büyüme yapısı sağlayabilmek için önemli bir koşul olan yurt içi tasarrufları artırabilmek amacıyla 29 Haziran 2012 tarihinde 6327 sayılı Kanunla Bireysel Emeklilik Sisteminde (BES) değişiklikler yapılmıştır. Burada hedeflenen devlet katkısının sisteme dâhil edilmesi ile katılımcı sayısının artırılmasıdır. Eski sistemde katılımcıların %30-35'i vergi indirimi matrahından yararlanabilirken, yeni sistem ile birlikte devlet katkısından katılımcıların tamamı faydalanabilecektir. Aynı zamandan bu düzenleme ile sistemden ayrılan katılımcılar için stopaj kesintisi sadece getiri üzerinden alınacaktır (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Çizelge 3.7'da Türkiye'nin 2009-2017 dönemine ait Bireysel emeklilik sistemi gösterge verileri verilmiştir.

Çizelge 3.7: Bireysel emeklilik sistemi göstergeleri

	Katılımcı Sayısı		Katılımcıların Fon Tutarı		Yatırıma Yönelen Tutar		Devlet Katkısı Milyon TL	Emekli Sayısı Kişi
	Kişi	Yıllık Artış %	Milyon TL	Yıllık Artış %	Milyon TL	Yıllık Artış %		
2009	1.987.940	13,9	9.097	42,8	6.870	30,0	-	1.898
2010	2.281.478	14,8	12.012	32,0	9.221	64,2	-	2.848
2011	2.641.843	15,8	14.330	19,3	12.029	30,4	-	3.838
2012	3.128.130	18,4	20.346	42,0	15.741	30,9	-	5.404
2013	4.153.055	32,8	25.146	23,6	21.456	36,3	1.152	7.577
2014	5.092.871	22,6	34.793	38,4	27.843	29,8	3.019	15.350
2015	6.038.432	18,6	42.979	23,5	36.549	31,3	2.020	27.745
2016	6.421.480	13,5	49.354	25,8	40.387	24,6	6.627	38.197
2017*	6.825.395	6,2	62.292	26,2	48.061	19,0	9.211	57.393

*2017 Ağustos Verileri

Kaynak: Emeklilik Gözetim Merkezi (2017)

Tasarrufları arttırmaya yönelik önlemler bununla sınırlı kalmamıştır. 2013 yılı Ekim ayında, yurt içi tasarrufların artırılması ve cari açığa olumsuz etki eden konut dışındaki tüketici kredilerindeki artışın kontrol altında tutulması amacıyla makro ihtiyati tedbirler alınmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2015). Bireysel kredilerde ciddi oranda artış olmuş, 2012 4. çeyreğine göre 2013 3. çeyrek döneminde konut ve taşıt dışı tüketici kredileri yaklaşık %20 artmıştır. Bu sebeple kredi kartlarında asgari ödeme miktarları artırılmış, kredi kartı limit artışına, gelirin azami 4 katı sınırlaması konulmuştur. Bu tedbirlere ek olarak 31/12/2013 tarihinde resmi gazetede yayımlanan ve 01/02/2014 tarihinde yürürlüğe giren düzenlemelerle birlikte bireysel taşıt kredilerin 48 ay, diğer tüketici kredilerinde 36 ay vade sınırlaması getirilmiştir. Aynı zamanda taşıt kredilerinde kredi/değer oranı sınırlaması ve kredi kartlarında taksit sınırlaması yürürlüğe konmuştur. Ancak söz konusu tedbirler maalesef ki amacına ulaşamamış, TCMB verilerine göre diğer tüketici kredileri 2013 3. çeyrek dönemine göre 2017 3. çeyreğinde yaklaşık %57 oranında artmıştır. Tüketici kredilerinde gözlemlenen bu anormal artış ve yüksek borçlanma, söz konusu kredilerin geri ödemeleri dikkate alındığında önümüzdeki dönemlerde tasarruf etme eğiliminin artması beklentisini düşürmektedir.

Yurt içi tasarrufların artırılması için alınan tüm bu tedbirler, tüketim ve kredi artışları karşısında yetersiz kalmış, bu durum yeni tedbirler alınması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu kapsamda 01.01.2017 tarihinden itibaren yürürlüğe girmek üzere BES sisteminde Otomatik BES dönemi başlamıştır. Bu yeni uygulama ile 45 yaşını doldurmamış kamu ve özel sektör çalışanları, işverenleri tarafından bireysel emeklilik sözleşmeleri olsa dahi otomatik olarak BES sistemine dâhil edilmiştir. Bu sistemle çalışanlar gelirlerinin %3 kadar bir kısmını her ay işverenleri aracılığıyla bireysel emeklilik şirketine aktarılmakta ve ilk iki ay cayma hakkına sahip olmaktadır. Bu sistemin önemli avantajı, mevcutta bireysel emeklilik sözleşmesi olan ve devlet katkısından faydalananların, ayrıca bu yeni sistemden de olmak üzere tekrar devlet katkısı alabilmeleridir. Böylelikle bireyler, devlet katkısından daha fazla yararlanma olanağı bulabilmektedir.

Bu sistemle hedeflenen 10 yılda yaklaşık 6,7 milyon kişinin sisteme dâhil edilmesidir (İndigo, 2016). BES ve Otomatik BES'in yaklaşık 63 milyar TL tutarında toplam fon tutarı bulunmaktadır. Türkiye'de 2016 yılı itibari ile BES fonlarının GSYİH'daki payı %2,5 seviyelerine ulaşmıştır. Ancak 12 Eylül 2017 tarihi itibariyle, BES'e otomatik katılımında özel sektör çalışanlarının % 57'si, kamu sektörü çalışanlarının % 48'i cayma hakkını kullanarak sistemden çıkmıştır. Bu durum, sistemdeki eksikliklerin tekrar sorgulanmasına neden olmuştur.

3.4.1 Türkiye'de özel kesim tasarruflarının azalmasının temel sebepleri

Türkiye'de özellikle son 15 yılda özel kesim tasarruf oranlarında ciddi oranlarda düşüş kaydedilmiştir. Bu duruma neden olan politik ve politik olmayan faktörlerin neler olabileceğini bu bölüm içerisinde özetlemek yerinde olacaktır. Söz konusu nedenleri, konunun önemine katkı sağlayacağı düşüncesiyle genel ve özel çerçevede irdeleyerek şu şekilde sıralamak mümkündür:

3.4.1.1 Enflasyon oranlarının değişimi

Beklenmeyen enflasyon artışının bireyleri ihtiyatlı olmaya zorladığı ve bu kapsamda tasarrufların artmasına neden olduğu çeşitli çalışmalara konu olmuştur (Deaton, 1977; Howard, 1978). Beklenmeyen fiyat artışları tüketicileri zorunlu harcamalar dışında alım yapma konusunda kısıtlayabilmekte; bu durum

gelirin sabit olduğu varsayımı altında tüketimin azalmasına ve tasarrufların artmasına neden olmaktadır. Beklentinin enflasyonun artmaya devam edeceği yönünde olması halinde, tüketiciler gelecekte zorunlu tüketim harcamalarında meydana gelen fiyat artışları karşısında yaşanacak gelir kaybını cari dönem tasarruflarını arttırmak suretiyle telafi edebilecektir (Juster ve Wachtel, 1972:770). Yani bireyler enflasyon baskısı ile oluşacak gelir ve likidite kaybı karşısında tasarrufları arttırma eğiliminde olacaktır (Athukorala ve Sen, 2004:495).

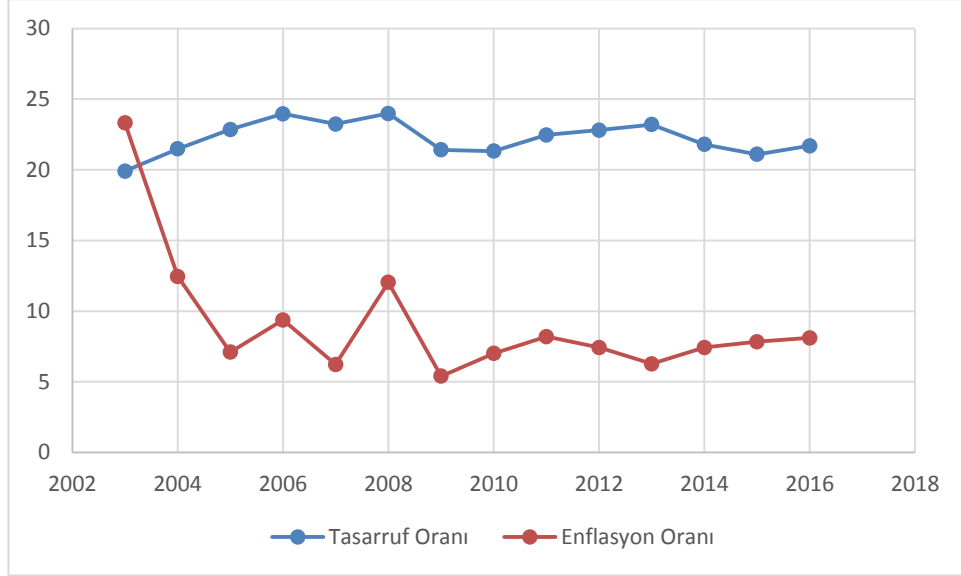
Türkiye’de ise 2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile birlikte uygulanan para ve maliye politikaları enflasyon hedefli olup, enflasyon oranlarının istenilen düzeye çekilmesinin, belirsizliği ortadan kaldırması sebebiyle tasarruflara olumlu yansıması beklenirken; aksine ertelenmiş tüketimi tetiklemiş ve bu durum tasarruflara maalesef olumlu yansımamıştır (IMF, 2007). 2011’den bu yana enflasyon rakamları ilk kez 2017 yılında çift haneli rakamlara ulaşmış ve Aralık 2017 tarihinde %11,92 olarak gerçekleşmiştir. Üretimde artan ithalat bağımlılığı ve döviz kurundaki yükseliş trendi beklentilere olumsuz yansımakta ve enflasyon oranlarının artmaya devam edeceği sinyalini vermektedir. Ayrıca gelir artışlarının enflasyon artışlarının altında kalması, bireylerin satın alma gücünün düşmesine neden olmaktadır. Reel gelirin azalması durumu bireysel tasarruflara da olumsuz yansımaktadır.

Çizelge 3.8: Türkiye Tasarruf ve Enflasyon Oranı Karşılaştırması (2003-2016)

Yıllar	Tasarruf Oranı	Enflasyon Oranı
2003	19,91	23,32
2004	21,48	12,45
2005	22,85	7,10
2006	23,96	9,37
2007	23,24	6,22
2008	23,98	12,04
2009	21,41	5,40
2010	21,32	7,01
2011	22,47	8,19
2012	22,81	7,42
2013	23,20	6,27
2014	21,8	7,42
2015	21,1	7,83
2016	21,7	8,10

Kaynak: Wold Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Türkiye'nin 2003-2016 dönemine ait Tasarruf ve Enflasyon Oranı Karşılaştırması çizelge 3.8'de verilmiştir. Çizelgeden açıkça görüldüğü üzere enflasyon oranı düştükçe tasarruflar artmakta, enflasyon oranı arttıkça ise tasarruflar azalmaktadır. Enflasyon oranı ile tasarruf oranı arasında ters yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir.

Şekil 3.2: Türkiye Tasarruf ve Enflasyon Oranı Karşılaştırması (2003-2016)

Kaynak: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Dünya veri bankasından ve Devlet Planlama Teşkilatından almış olduğumuz verilerin yer aldığı çizelge 3.2'de yer alan verileri grafik üzerinde incelediğimizde (Şekil 3.3), bahsetmiş olduğumuz ters orantıyı daha net görmekteyiz.

3.4.1.2 Kredi erişebilirliğinin artması ve faiz oranlarının düşmesi

Türkiye'de finansal liberalleşme ile birlikte bankacılık piyasası güç kazanımı ve artan alternatifler ile birlikte kredi alım süreçleri önceki dönemlere kıyasla kolaylaşmıştır. Bankalararası rekabet ve kart sahibine yeni hizmetler sunma yarışı, kredi kartı kullanım sayısının artmasına neden olmuştur. 2001 yılında 13,9 milyon adet olan kredi kartı sayısı, 2016 yılı Ocak ayında 58,3 milyon adet olarak kaydedilmiştir (Bankalararası Kart Merkezi [BKM], 2016). Ayrıca bu gelişmelere ilave olarak son yıllarda reel faiz oranlarının düşmesi, tüketim ve borçlanmayı beraberinde getirmiştir. DİBS, yurt içi üretici fiyat endeksi (Yİ-ÜFE) ile indirgenildiğinde %10,32, TÜFE ile indirgenildiğinde ise %6,51 ile en

çok kaybettiren yatırım araçlarından biri olmuştur (TÜİK, 2017b). Üçüncü bölümde yer alan Çizelge 3.11’de faiz oranları detaylı bir şekilde verilerek, tasarruf oranı ile karşılaştırılmıştır.

3.4.1.3 Sosyal güvenlik sistemi

Devletin ülke vatandaşlarının geleceğini düşünerek uygulamakta olduğu sosyal güvenlik sisteminin güçlü ve sağlam olması; bireylerin kendilerini güvende hissetmesine ve ihtiyati güdünün zayıflamasına neden olmaktadır. Sosyal güvenlik sistemlerinde meydana gelen olumlu gelişmelerin bir sonucu olarak tasarruflar azalmaktadır (Edwards,1995). Türkiye’nin son yıllarda sosyal güvenlik sistemi üzerine yapmış olduğu yapısal reformlar sistemi güçlendirirken, diğer taraftan bireysel tasarrufların azalmasına neden olduğu gözlemlenmektedir.

Günümüzde Türkiye’de yapılan çalışmalara baktığımızda ülkenin sosyal devlet anlayışının arttığını, bu yönde yapılan çalışmaların başarılı olduğunu görmekteyiz. Türkiye’de yapılan ve son yıllarda çok ilgi gören sosyal hizmetleri sıralayacak olursak bunlar; genel sağlık sigortası, kreş, bakıcı (çocuk, yaşlı ve hasta) hizmetleri, ücretsiz seyahat kartları (65 yaş üstü, şehit ve gazi yakınları), çocuk yardımı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.4.1.4 Ekonomik büyüme

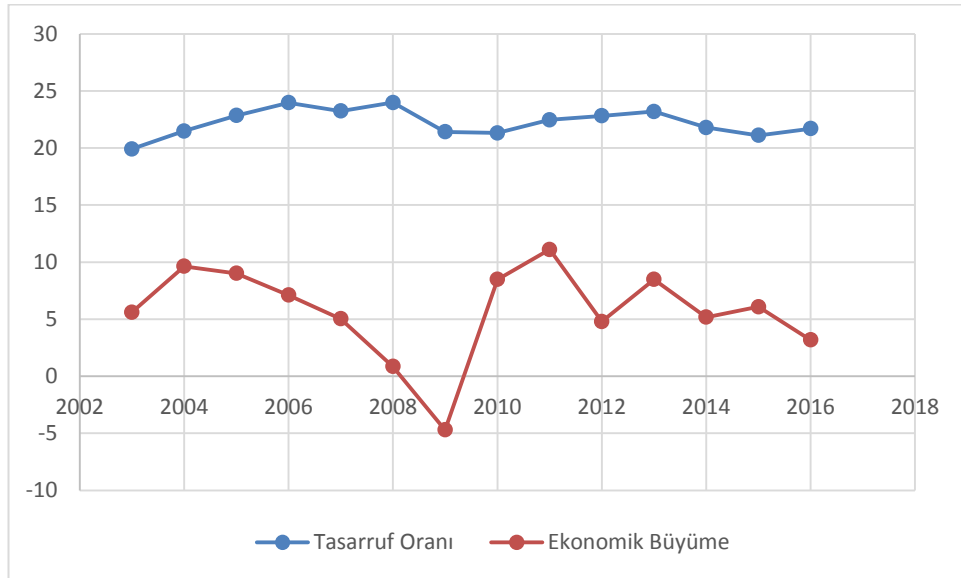
Ekonominin iyileşmesi bireylerin kendilerini daha güvende hissetmesine ve tüketim harcamalarının artmasına neden olabilmektedir. Özellikle ülke ekonomisinde risk ortamının artması ve belirsizlik, bireylerin geleceğe dair kaygılarının artmasına ve ihtiyati güdü ile tasarruf etmelerine neden olmaktadır. Türkiye’de ekonomik iyileşme ve elde edilen büyüme tüketime dayalı bir hal almıştır. Türkiye, 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş öncesi bütçe açığına sebep olan büyüme sağlarken, 2001’den sonra cari açık yaratan bir büyüme gerçekleştirmiştir. Bu durum tasarrufları negatif yönde etkileyen bir başka unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çizelge 3.9: Türkiye Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Karşılaştırması (2003-2016)

Yıllar	Tasarruf Oranı	Ekonomik Büyüme
2003	19,91	5,61
2004	21,48	9,64
2005	22,85	9,01
2006	23,96	7,11
2007	23,24	5,03
2008	23,98	0,85
2009	21,41	-4,70
2010	21,32	8,49
2011	22,47	11,11
2012	22,81	4,79
2013	23,20	8,49
2014	21,8	5,17
2015	21,1	6,09
2016	21,7	3,18

Kaynak: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Türkiye'nin 2003-2016 dönemine ait Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Karşılaştırması çizelge 3.9'de verilmiştir. Çizelgeden açıkça görüldüğü üzere ekonomide büyüme gerçekleştikçe tasarruflar artmaktadır. Ekonomik büyüme ile tasarruf oranı arasında doğru yönlü bir ilişki olduğu söylenebilir.

Şekil 3.3: Türkiye Tasarruf ve Ekonomik Büyüme Karşılaştırması (2003-2016)

Kaynak: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Dünya veri bankasından ve Devlet Planlama Teşkilatından almış olduğumuz verilerin yer aldığı çizelge 3.9’de yer alan verileri grafik üzerinde incelediğimizde (Şekil 3.3), bahsetmiş olduğumuz doğru orantıyı daha net görmekteyiz. Özetle ekonomide büyüme gerçekleştikçe tasarruflar artmaktadır.

3.4.1.5 Yurt dışı sermaye girişleri

Türkiye’nin son on beş yıldır temel makroekonomik sorunu haline gelen tasarruf eksikliği, ülkenin yatırımlarını finanse edebilmek için yabancı sermayeye talebini arttırmıştır. Ancak yurt dışı sermayenin doğrudan yatırımlar yerine kısa vadeli portföy alımlarına yönelmesi ülke içinde kur riski ve döviz riski gibi kırılganlığı arttıran ölçütleri tetikleyebilmektedir. Nitekim ülkenin son bir yıldır içinde bulunduğu ekonomik durum, ulusal tasarrufların önemini bir kez daha vurgulamaktadır.

Çizelge 3.10’te Türkiye’nin 2003-2016 dönemine ait Tasarruf ve yurtdışı sermaye giriş rakamları karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Çizelge 3.10: Türkiye Tasarruf ve Yurtdışı Sermaye Girişleri Karşılaştırması (2003-2016)

Yıllar	Tasarruf Oranı	Yurtdışı Sermaye Girişleri
2003	19,91	1014678792,72
2004	21,48	1114523886,36
2005	22,85	1450959139,62
2006	23,96	1817314315,72
2007	23,24	2068790544,17
2008	23,98	2171572262,77
2009	21,41	2328574838,71
2010	21,32	1472557486,01
2011	22,47	1713915160,61
2012	22,81	1403259284,39
2013	23,20	1204442772,46
2014	21,8	1406561268,80
2015	21,1	1430006031,27
2016	21,7	1774655088,94

Kaynak: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Çizelge 3.10’ten açıkça görüldüğü üzere yurtdışı sermaye girişi arttıkça tasarruf oranında da artış meydana gelmiştir.

3.4.1.6 Demografik etkenler

Türkiye'nin belli başlı diğer bir sorunu ise işsizlik sorunudur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından Ekim 2017 tarihi için açıklanan işsizlik oranı %10,3 olarak gerçekleşmiştir. Eğitimde olmayan ve çalışmayan genç işsizlik oranı ise %24,1'dir. Hâlihazırda iş gücüne katılabilecek dinamik iş gücünün yüksek oranda işsiz olması hem verim kaybı hem de transfer harcamalarında artış olarak karşımıza çıkmaktadır. Geliri olmayan bireylerin tasarruf edebilmelerinden söz edilemeyeceği gibi, yaşamlarını devam ettirebilmeleri için mevcut tasarrufların hızla azalacağı da göz önünde bulundurulmalıdır. TÜİK verilerine göre Türkiye'de iş gücüne katılım oranı Ekim 2017 tarihinde %53,1, kadınların iş gücüne katılma oranı ise %34,2 olarak gerçekleşmiştir. AB ülkelerinde çalışan kadın ortalamasının 2016 yılında yaklaşık %65 olarak gerçekleşmesi, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumun vehametini gözler önüne sermektedir (European Statistics [EURSTAT], 2017). Hane halkını oluşturan kadın ve erkeğin birlikte çalışarak iki gelir elde etmesi, tasarruf edebilmek için uygun gelir ortamının yaratılmasını sağlayabilecektir. Bu sebeple kadın iş gücünün azalması durumu toplum refahını düşürecek olup, tasarruflara da olumsuz etki yapacaktır. Diğer bir demografik etken olan bağımlı nüfus oranının yüksek olması tasarrufları olumsuz yönde etkileyen bir başka unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocuk yaş grubunun (0-14 yaş) yüksek olması, çalışan nüfusun üzerindeki tüketim yükünü arttırmaktadır. Türkiye'de söz konusu oran, 2015 yılında %23,7 seviyesinde gerçekleşmiştir (TÜİK, 2017a). Özellikle eğitim çağındaki nüfusun paralı eğitimin de yaygınlaşması ile paralel olarak çalışan nüfus üzerindeki tüketim artışı baskısı, tasarruf edebilme kabiliyetinin düşmesine neden olmaktadır. Yaşlı nüfus olarak tabir edilen 65 yaş ve üstü grup, 2016 yılında artış göstererek %8,3 oranında gerçekleşmiştir. Bu durum emekli kişi sayısının artması olarak da yorumlanabilmekte ve sosyal güvenlik sistemi geri ödeme üzerindeki baskıyı artırabilmektedir.

3.4.1.7 Artan bireyselleşme ve aile yapısının küçülmesi

Günümüzde genç nüfusun istihdam için ailesinin bulunduğu il dışında büyükşehirlere yönelmesi, kazancı ile ancak zorunlu ihtiyaçlarını karşılayabilmesine neden olmaktadır. Diğer taraftan toplum genelinde

gözlemlenen gençlerde bireyselleşme olgusu; aile ve toplum gerekliliklerinin ikinci plana atılmasına neden olmaktadır (Şentürk, 2008:8). Anı yaşayan bireyler, kendileri adına geleceği düşünen ailelerinin koruması altında, tasarruf etmenin gerekliliğini sorgulayamaz hale gelmektedir.

3.4.1.8 Kayıt dışı ekonominin varlığı

Bir ülkede küçük veya büyük ölçekli işyeri sahiplerin kazancını az veya hiç göstermemesi sonucu vergi kaçırması, kamu tasarruflarına olumsuz olarak yansımakta ve vergi yükünü maaşlı çalışan nüfusun üzerine yıkmaktadır. Bu adaletsiz durum ülke içerisindeki sosyal dengeleri bozarken, bireylerin devlete olan inancını zedelemekte ve kötü örnekler çoğalmaktadır. Türkiye ekonomisi kayıt dışı istihdam ile yoğun mücadele etmektedir. 2002 yılında %52,14 olan kayıt dışı istihdam oranı 2016 yılında %33,49'a gerilemiştir (SGK, 2017). Ancak Türkiye OECD ülkeleri arasında kayıt dışı ekonomi sıralamasında % 28,72 oranı ile ilk sırada yer almaya devam etmektedir.

Türkiye de belli başlı sektörlerde çalışan kişiler, yaşam standartları gereği daha fazla ücret alabilmek ve/veya istihdam edilebilmek için sigortasız çalışmayı kabul etmektedir. Oysaki bu durum, hem ülke hem de kendi aile ekonomilerine büyük zarar vermektedir. İnşaat ve tekstil (konfeksiyon) sektörlerinde çok sık karşılaşılan bu durum, iş kazası yaşanması sonucunda durumun vahametini arttırmaktadır.

Türkiye'de kayıt dışı ekonominin varlığı; ülkenin hedeflenen toplumsal refah ortamını yakalayamamasına neden olmaktadır.

3.4.1.9 Göçmen sorunu

Ağır çalışma koşullarına, sefalet ve her şeyden önemlisi ülkelerinde insani koşullarda yaşayamama durumuna maruz kalan göçmenler; var olabilmek için dünyanın dört bir yanına dağılmak durumunda kalmaktadırlar. Türkiye'de sınır bölgesinde yaşanan bu olumsuz koşullar karşısında duyarsız kalmayı reddetmiş ve Suriyeli göçmenlere kapılarını açmıştır. Ancak göçmen nüfus içerisinde yaş itibari ile çocuk ve genç nüfus ortalamasının bir hayli yüksek olması sosyal transfer harcamalarının artması, eğitim ve istihdam zorunluluğu gibi ilave problemleri beraberinde getirmektedir. Vicdani yük olması dışında ekonomik

bir yük olarak ulusal tasarrufları azaltan bu durum, ülkenin önünde bir başka engel olarak çözümlenmeyi beklemektedir.

3.5 Alt Hipotezlerin Değerlendirilmesi⁵

Daha önceden belirttiğimiz üzere çalışmaya başlarken belirlenmiş olan Hipotezimize ait bazı alt Hipotez cümleleri belirlenmiştir. Bu alt Hipotez cümleleri aşağıdaki gibidir.

- Faiz oranlarının artması tasarrufları artırır.
- Vergi Yükünün artışları tasarrufları azaltır.
- Kişi başına gelirdeki artış tasarrufları artırır.
- Gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması yani zenginlerin daha zenginleşmesi tasarrufları artırır.
- Sosyal Risklerin azaltılması (sosyal sigortaların yaygınlaşması ve sosyal koruma) tasarrufları azaltır.

Söz konusu alt Hipotezleri şimdi başlıklar halinde inceleyelim.

Not: Çalışmamızda hipotezlerimizi değerlendirmek amacıyla Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK) ve Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yayımlanmış olan resmi veriler kullanılmıştır. Kurumların yayınlamış olduğu ve çalışmada kullanmış olduğumuz rapor başlıkları şu şekildedir;

- Tablo 2.6 : Yurtiçi Tasarrufların Ve Sabit Sermaye Yatırımlarının GSYH İçindeki Payı (1998-2016)
- Tab4-11 Faiz Oranları
- Tablo 5-14 Vergi Yüğü

Ayrıca Dünya veri bankasının veri tabanında yer alan “Data_Extract_From_World_Development_Indicators” adlı raporla bu veriler kıyaslanarak, raporda yer alan veriler teyit edilmiştir. Teyit edildikten sonra diğer veriler bu rapordan alınmıştır.

⁵ Başlık 3.5’te yer alan tablolardaki veriler ile Çizelge 2.1’de yer alan veriler arasında farklılıklar bulunmasının sebebi, ilgili kurumların hesaplama tekniğinin değişmesinden kaynaklanmaktadır.

3.5.1 Faiz oranlarının artması tasarrufları artırır

Daha önceden belirttiğimiz gibi firmaların yatırım yapmaları ve mevcut yatırımlarını arttırmalarında mali kurumlardan aldıkları kredilerin önemli rolü vardır. Kredi faizleri, alınacak kredinin miktarını büyük ölçüde etkilemektedir. Yüksek faiz oranları, genellikle yatırımlarda azalmaya, düşük faiz oranları ise, yatırımlarda bir artışa yol açar. Teorik olarak değerlendirdiğimizde ise yatırımlar ile tasarruflar arasında ters orantı bulunmaktadır. Bu bağlamda yüksek faiz oranları tasarrufları arttırırken, düşük faiz oranları ise tasarrufların düşmesine neden olmaktadır.

Bankaların uyguladığı faiz oranı, merkez bankası tarafından belirlenmektedir. Ancak söz konusu bu oran sadece bankacılık sistemi için önemli bir yapıtaşı değildir. Ülke ekonomisi için önemli bir yere sahiptir. Faiz oranları sayesinde kişi ve kurumlar yatırım ve tasarruf kararlarına yön vermektedir.

Tasarruf hacmini belirleyen etmenlerden en çok öne çıkanları faiz oranı ve vergi yüküdür. Vergi yükü ve tasarruf hacmi ilişkisi bir sonraki başlıkta değerlendirilecektir. Faiz haddi harcanabilir gelir, tasarruf hacmi ve tüketim arasında dağılımı doğrudan belirleyen faktördür (Akalin, 2016:28-34).

Çizelge 3.11’de Türkiye’nin tasarruf ve faiz oranlarının 2003-2016 dönemine ait verileri yer almaktadır.

Çizelge 3.11: Türkiye Tasarruf ve Faiz Oranı Karşılaştırması (2003-2016)

Yıllar	Tasarruf Oranı	TL Mevduat Faiz Oranı	TCMB Reeskont Faiz Oranı	Bankalar arası Gecelik Repo Faiz Oranı
2003	19,91	28,1	43,0	26,0
2004	21,48	19,9	38,0	18,0
2005	22,85	15,5	23,0	13,5
2006	23,96	18,3	27,0	17,5
2007	23,24	16,9	25,0	15,8
2008	23,98	18,1	25,0	15,0
2009	21,41	8,8	15,0	6,5
2010	21,32	7,9	14,0	1,5
2011	22,47	10,0	17,0	11,5
2012	22,81	9,6	13,5	6,3
2013	23,2	8,2	10,3	7,8
2014	21,8	9,8	9,0	11,3
2015	21,1	10,2	9,0	10,8
2016	21,7	10,7	8,8	8,5
2017	21,8	12,8	7,8	9,3

Kaynak: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Dünya veri bankasından ve Devlet Planlama Teşkilatından (DPT) almış olduğumuz verilerin yer aldığı çizelge 3.11'e baktığımızda genel kabul görmüş olan yüksek faiz oranları tasarrufları arttırır, düşük faiz oranları ise tasarrufların düşmesine neden olur ilkesinin Türkiye ekonomisi için geçerli olduğunu görmemekteyiz. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde birinci alt Hipotezimizin yani faiz oranlarının artması tasarrufları arttırdığı doğru değildir. Tabloda yer alan verileri incelediğimizde tasarruf oranında artış olurken faiz oranlarında düşüş gözlemlenmektedir. Tasarruf oranı 2003 yılında 19,91 iken 2017 yılında 21,8'e yükselmiştir. TL Mevduat Faiz Oranı ise 2003 yılında 28,1 iken 2017 yılında 12,8'e düşmüştür. Bu durum ise faiz oranları ile tasarruf oranı arasında ters orantı olduğunu göstermektedir.

3.5.2 Vergi yükünün artışları tasarrufları azaltır

Daha önceden belirttiğimiz gibi firmaların satış gelirlerinden alınan vergiler, sermaye mallarındaki aşınma payları ve yeni makine ile ekipmanların satın alınması hususları, yatırım kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Özellikle

yatırım kredilerinin vergileri ve bu vergilerin oranının yüksek olması, yatırımlara olumsuz yönden etki yapar. Üretim üzerinden alınan vergi oranlarının yüksek olması ise, yatırımcıların yatırım yapma arzusunu negatif yönde etkiler. Teorik olarak değerlendirdiğimizde ise yatırımlar ile tasarruflar arasında ters orantı bulunmaktadır. Bu bağlamda vergi yükünün artması tasarrufları arttırır diyebiliriz.

Keynesyen'lere göre vergi yükü, harcanabilir geliri belirlediği için tasarruflara etki etmektedir. Ricardiyen'ler ise iktisadi fazlanın tasarruflar ve vergiler arasındaki dağılımının siyasi bir karar olduğunu savunmaktadırlar. Tasarrufların korunması veya arttırılması için hem vergi yükünün düşük tutulmasından yana olmuşlardır (Akalin, 2016:28).

Çizelge 3.12'da Türkiye'nin tasarruf ve vergi yükü oranlarının 2003-2013 dönemine ait verileri yer almaktadır.

Çizelge 3.12: Türkiye Tasarruf ve Vergi Yükü Karşılaştırması (2003-2017)

Yıllar	Tasarruf Oranı	Vergi Yükü
2003	19,91	23,2
2004	21,48	22,9
2005	22,85	23,1
2006	23,96	23,4
2007	23,24	23,2
2008	23,98	23,3
2009	21,41	23,5
2010	21,32	24,9
2011	22,47	25,5
2012	22,81	24,8
2013	23,20	25,1
2014	21,8	24,5
2015	21,1	24,9
2016	21,7	25,4
2017	21,8	23,2

Kaynak: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Dünya veri bankasından ve Devlet Planlama Teşkilatından (DPT) almış olduğumuz verilerin yer aldığı çizelge 3.12'ye baktığımızda genel kabul görmüş olan vergi yükünün artması tasarrufları azaltır ilkesinin Türkiye ekonomisi için geçerli olmadığını görmekteyiz. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde ikinci alt Hipotezimizin yani vergi yükünde meydana gelen artışlar tasarrufları azalttığı doğru değildir. Çizelge 3.12'de yer alan verilere baktığımızda yıllar bazında

tasarruf oranı ile vergi yükünü incelediğimizde, ikisinin aynı anda arttığı, azaldığı, biri azalırken veya artarken diğersinin sabit kaldığını görmekteyiz.

Bilindiği üzere tek dolaylı verginin olmadığı ülke Amerika Birleşik Devletleri'dir (ABD). Tasarruf ve vergi yükü ilişkisini incelediğimiz bu başlıkta, dolaylı verginin uygulanmadığı ABD ile Türkiye'nin verilerinin karşılaştırılması çalışmamıza farklı bir boyut katacaktır. Bu bağlamda Türkiye ve ABD'nin 2003-2016 dönemine ait verileri çizelge 3.13'te tablo halinde verilmiştir.

Çizelge 3.13: Türkiye-ABD Tasarruf ve Vergi Yükü Karşılaştırması (2003-2016)

	Türkiye Tasarruf	Türkiye Vergi Yükü	ABD Tasarruf	ABD Vergi Yükü
2003	19,91	23,2	17,28	9,34
2004	21,48	22,9	17,48	9,49
2005	22,85	23,1	17,72	10,64
2006	23,96	23,4	17,77	11,27
2007	23,24	23,2	17,39	11,29
2008	23,98	23,3	15,87	10,31
2009	21,41	23,5	14,77	7,94
2010	21,32	24,9	14,97	8,61
2011	22,47	25,5	14,81	9,59
2012	22,81	24,8	15,85	9,82
2013	23,2	25,1	16,81	10,58
2014	21,8	24,5	17,22	11
2015	21,1	24,9	17,54	11,24
2016	21,7	25,4	16,89	10,89

Kaynak: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Çizelge 3.12'ye ikinci alt Hipotezimizin yani vergi yükünde meydana gelen artışlar tasarrufları azalttığının Türkiye için doğru olmadığını görmüş olduk. Benzer şekilde çizelge 3.13'te Türkiye ve ABD'nin karşılaştırılmalı verileri verilmiş olup değerlendirilmiştir. Çizelge 3.13'e yer alan verilere baktığımızda yıllar bazında ABD için tasarruf oranı ile vergi yükü ilişkisini incelediğimizde, ikisinin aynı anda ve benzer oranlarda arttığını görmekteyiz. Alt Hipotezimizin dolaylı vergilerin uygulanmadığı ABD içinde geçerli olmadığını tasarruf oranı ve vergi yükünün aynı anda arttığını görmekteyiz.

3.5.3 Kişi başına gelirdeki artış tasarrufları artırır

Türkiye ekonomisinde 1980 yılından sonra dışa açılma süreciyle birlikte özellikle 2005 yılından sonra yatırımların finansmanında kullanılan ulusal tasarrufların büyük oranda azalması ile birlikte yabancı sermayeye duyulan ihtiyaç giderek artmıştır. Artan tasarruf açığından dolayı ülke büyüme sorunu yaşamış ve yüksek oranlarda cari açık vermiştir (Çolak ve Öztürkler, 2012:16).

Türkiye ekonomisinde 1980 sonrası yüksek faiz politika uygulaması ile tasarruflar ve dolayısıyla yatırılabilir fonlar arttırılmak istenerek sermaye birikimi ve ekonomik büyümenin hızlandırılması hedef alınmıştır (İnan, 2007:141). 2000’li yıllardan itibaren uygulanan politikalar sonucunda ise faiz oranlarındaki azalış ile birlikte bireylerin tasarruf eğilimi azalmış tüketimleri ise artmıştır (Kepenek ve Yentürk, 2011:589).

Üçüncü alt Hipotezimiz Kişi başına gelirdeki artış tasarrufları artırdığıdır. Bu bağlamda Dünya veri bankasından ve Devlet Planlama Teşkilatından almış olduğumuz veriler çizelge 3.14’de yer almaktadır.

Çizelge 3.14: Türkiye Tasarruf ve Kişi Başına Düşen Gelir Karşılaştırması (2003-2016)

Yıllar	Tasarruf Oranı	Kişi Başına Düşen Gelir
2003	19,91	8331,76
2004	21,48	9009,59
2005	22,85	9691,82
2006	23,96	10251,05
2007	23,24	10637,72
2008	23,98	10599,29
2009	21,41	9973,34
2010	21,32	10672,05
2011	22,47	11683,23
2012	22,81	12052,33
2013	23,20	12865,68
2014	21,8	13312,02
2015	21,1	13898,30
2016	21,7	14116,98

Kaynak: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Dünya veri bankasından ve Devlet Planlama Teşkilatından almış olduğumuz verilerin yer aldığı çizelge 3.14'e baktığımızda Üçüncü alt Hipotezimiz Kişi başına gelirdeki artış tasarrufları artırdığı yönündeki düşüncemizin Türkiye ekonomisi için geçerli olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde Üçüncü alt Hipotezimiz Kişi başına gelirdeki artış tasarrufları artırdığı doğrudur. Çizelge 3.14'te yer alan verileri incelediğimizde tasarruf oranı ile kişi başına düşen gelirin aynı anda arttığını veya azaldığını görmekteyiz. Kişi başına düşen gelir ile tasarruf oranı arasında doğru orantı vardır diyebiliriz.

3.5.4 Gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması yani zenginlerin daha zenginleşmesi tasarrufları artırır

Genel kaniya göre bir ülkede gelir eşitsizliği söz konusu ise o ülkede tasarruflarda artış olduğu gözlemlenmiştir. Daha önceki bölümlerde belirttiğimiz üzere bir ülkede gelir eşitsizliğinin tasarrufları artırmasının nedeni olarak; dengeyi korumak için insanların tasarrufa yönelmesi değil, zenginlerin daha fazla tasarruf edebilmeleri gösterilmektedir. Özetle gelir dağılımında eşitsizlik olduğunda tasarruf artar. Bilindiği üzere ülkelerdeki gelir eşitsizliğini ölçümlemek amacıyla GINI katsayısı kullanılmaktadır.

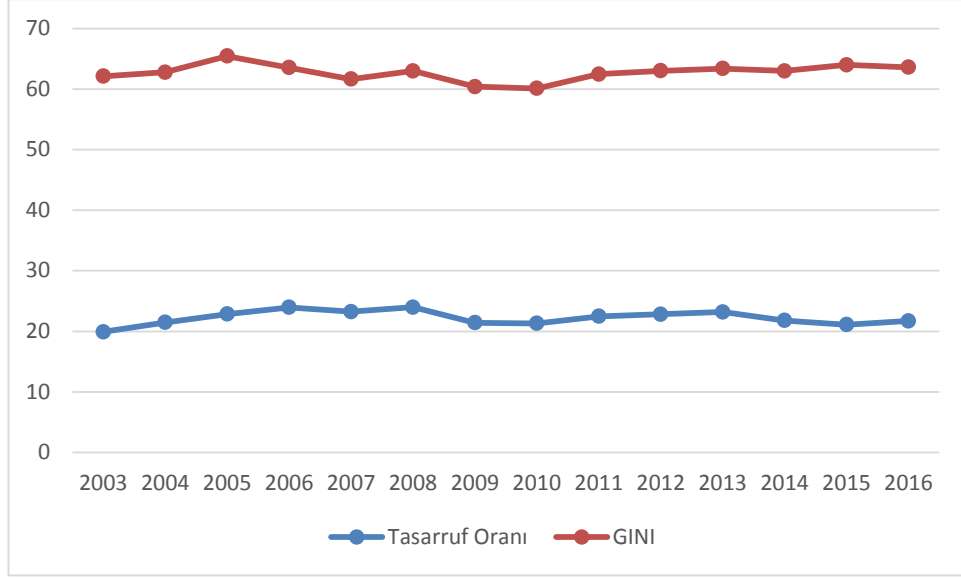
Bu bağlamda Türkiye'yi incelemek için Dünya veri bankasından ve Devlet Planlama Teşkilatından almış olduğumuz 2003-2016 dönemine ait tasarruf ve GINI katsayısına ait veriler çizelge 3.15'de yer almaktadır.

Çizelge 3.15: Türkiye Tasarruf ve GINI Karşılaştırması (2003-2016)

Yıllar	Tasarruf Oranı	GINI
2003	19,91	42,2
2004	21,48	41,3
2005	22,85	42,6
2006	23,96	39,6
2007	23,24	38,4
2008	23,98	39
2009	21,41	39
2010	21,32	38,8
2011	22,47	40
2012	22,81	40,2
2013	23,20	40,2
2014	21,8	41,2
2015	21,1	42,9
2016	21,7	41,9

Kaynak: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Dünya veri bankasından ve Devlet Planlama Teşkilatından almış olduğumuz verilerin yer aldığı çizelge 3.15'e baktığımızda dördüncü alt Hipotezimiz gelir eşitsizliğindeki artış tasarrufları artırdığı yönündeki düşüncemizin Türkiye ekonomisi için geçerli olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde dördüncü alt Hipotezimiz gelir eşitsizliğindeki artışın tasarrufları artırdığı doğrudur.

Şekil 3.4: Türkiye Tasarruf ve GINI Karşılaştırması (2003-2016)

Kaynak: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Dünya veri bankasından ve Devlet Planlama Teşkilatından almış olduğumuz verilerin yer aldığı çizelge 3.15’de yer alan verileri grafik üzerinde incelediğimizde (Şekil 3.4), birbirine paralel ve aynı yönde hareket eden iki çizgi görmekteyiz. Her iki değişkende benzer dönemlerde artış ve azalış göstermiştir.

3.5.5 Sosyal Risklerin azaltılması (sosyal sigortaların yaygınlaşması ve sosyal koruma) tasarrufları azaltır

Tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de işsizlik önemli sorunlar arasında yer almaktadır. İşsiz olan yani üretmeyen ama tüketen bir kesim söz konusudur. Haliyle bu kesimden tasarruf ve yatırım yönünde bir beklenti söz konusu değildir. Ancak Türkiye’de son yıllarda çalışanlara sağlanan sosyal haklar sonucunda çalışanların işsiz kalması tasarruf ve yatırımların artmasını engellerken, diğer taraftan düşüş yaşanmasına neden olmaktadır.

Bu sosyal haklara örnek vermek gerekirse; işsizlik maaşı, doğum ödeneği, doğum izni gibi haklar sıralanabilir. Mesela bir çalışan (SGK’lı) eskiden işsiz kalmaktan korkarken şimdilerde ise böyle bir endişe içerisine girmemektedir. Bunun nedeni ise devletin çalışana çalışma süresi ve maaşına göre vermiş olduğu işsizlik ödeneğidir. Çalışanlarda, çalışanlara sağlanan bu ve benzeri

haklar neticesinde yarına dair korku endişe gibi duygular yaşanmazken, tasarruf yapma gibi düşünceler oluşmamaktadır

Diğer taraftan teoriye ve uygulamaya baktığımızda, kişiler işsiz kalma olasılığı varsa kenara para koyar. Ancak bu durumda işsizlik tasarrufu artırır sonucuna gidilemez. İşsiz kalma riski, iş kazası riski veya emeklilik gelirin kesilmesi riski tasarrufu artırır. Ama bunlar ortadan kaldırılırsa insanlar tasarruf yapmayabilir. Sosyal sigortalı bir insan sosyal sigortalardan para geleceğini bilirse tasarruf yapmayabilir.

Bu bağlamda Türkiye'yi incelemek için Dünya veri bankasından ve Devlet Planlama Teşkilatından almış olduğumuz 2003-2016 dönemine ait tasarruf ve İşsizlik oranına ait veriler çizelge 3.16'da yer almaktadır.

Çizelge 3.16: Türkiye Tasarruf ve İşsizlik Oranı (2003-2016)

Yıllar	Tasarruf Oranı	İşsizlik Oranı
2003	19,91	10,54
2004	21,48	10,84
2005	22,85	10,64
2006	23,96	8,72
2007	23,24	8,87
2008	23,98	9,71
2009	21,41	12,55
2010	21,32	10,66
2011	22,47	8,80
2012	22,81	8,15
2013	23,20	8,73
2014	21,8	9,88
2015	21,1	10,24
2016	21,7	10,84

Kaynak: World Data Bank, <http://databank.worldbank.org/>, Son Erişim Tarihi: 20.06.2018, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Son Erişim Tarihi: 20.06.2018.

Dünya veri bankasından ve Devlet Planlama Teşkilatından almış olduğumuz verilerin yer aldığı çizelge 3.16'ya baktığımızda Beşinci alt Hipotezimiz İşsizlik oranındaki artışın tasarrufları azalttığı düşüncemizin Türkiye ekonomisi için geçerli olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde Beşinci alt Hipotezimiz İşsizlik oranındaki artışın tasarrufları azalttığı doğrudur. Çizelge 3.16'da yer alan verilere baktığımızda yıllar bazında tasarruf oranı ile işsizlik incelediğimizde, ikisinin aynı anda arttığı, azaldığı, biri azalırken veya artarken diğerinin sabit kaldığını görmekteyiz.

3.6 Türkiye’de Kamu Kesim Tasarrufları ve Arttırmanın Yolları

Kamu tasarrufları üzerinde etkili olan etkenler incelendiğinde kamusal gelirler içinde en büyük kalemi oluşturan vergiler temel faktör olarak göze çarpmaktadır. Bu bağlamda vergi gelirleri, konjonktürel daralma nedeniyle ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasıyla düşmekte ve kamusal tasarrufların azalmasına neden olabilmektedir. Diğer yandan konjonktürle mücadele amacıyla vergi indirimleri gibi yollarla vergi gelirlerinin iradi olarak azaltılması yine kamu tasarruflarını azaltıcı bir sonuç doğuracaktır. Diğer taraftan konjonktürle mücadele amacıyla kamu harcamalarının kullanılması ve harcamaların artırılarak piyasada ek talep yaratılmasının amaçlanması durumunda da kamu tasarruflarının azalması söz konusu olacaktır. Diğer yandan sağlıklı bir ekonomik büyümenin yaşandığı ekonomilerde vergi gelirleri de milli gelire bağlı olarak artacağından kamusal tasarruf artışı yaşanması beklenen bir durumdur (Karabulut vd., 2017).

Türkiye’deki kamu tasarrufları ve yatırımları yıllar itibariyle ele alındığında kamu tasarrufları, kamu yatırımlarını karşılamaya hemen hemen hiçbir dönemde yetmemiş ve ülkede kronik olarak sürekli kamu tasarruf açığı yaşanmıştır. Ülkedeki kamu tasarrufları kamu yatırımlarına göre uluslararası gelişme ve değişmelerden daha fazla etkilenmiş ve bu nedenle daha dalgalı bir yapı izlemiştir. Bu bağlamda kamu yatırımlarının daha dengeli bir seyir izlemesinin sebebi olarak kamu yatırımlarının genellikle yüksek ekonomik güç gerektiren uzun dönemli sabit sermaye yatırımlarından oluşması ve bu şekildeki yatırımların kısa dönemde değiştirilememesi nedeniyle konjonktürle mücadelede aktif olarak kullanılmaması gösterilebilir.

3.7 OECD Ülkelerinde Tasarruflar

Çizelge 3.17: OECD Ülkelerinde Tasarruf Oranları

	1980	1990	2000	2003	2005	2006	2007	2008	2009
Almanya	22,8	27,5	22,1	21,4	22,2	23,3	25,2	25,6	22,3
Fransa	22,7	22,9	21,4	19,9	19,4	19,9	21,2	20,1	17,0
İngiltere	19,6	17,6	16,0	16,0	15,3	15,7	16,1	15,8	15,6
İspanya	20,9	22,0	23,2	25,0	24,2	24,5	24,8	21,0	19,5
İtalya	22,7	22,3	21,6	21,2	20,7	20,7	21,2	18,8	16,9
Yunanistan	21,9	13,7	12,5	23,2	12,5	13,1	12,7	5,8	4,0
İzlanda	26,3	19,5	16,2	16,7	15,9	16,9	18,0	0,1	2,3
ABD	16,6	13,6	16,9	13,9	14,3	14,3	13,7	12,8	10,8
Japonya	31,5	33,7	26,9	24,5	24,5	25,2	25,5	25,9	22,1
Kanada	25,2	20,9	26,5	24,2	25,2	24,7	24,8	23,4	17,4
Avustralya	23,8	25,4	22,9	23,3	25,0	25,6	26,4	25,2	23,5
G. Kore	23,2	37,2	33,9	33,0	33,2	31,5	30,8	30,7	30,3
Polonya	23,9	32,8	18,4	16,1	18,5	19,2	22,3	19,1	18,2
Türkiye				19,9	22,9	24,0	23,2	24,0	21,4
Arjantin	23,8	19,8	17,3	25,4	26,8	28,6	28,6	27,0	26,0
Brezilya	21,5	22,1	16,5	18,7	19,8	19,8	19,5	18,7	18,0
Çin	34,5	37,5	37,7	43,0	46,6	47,8	48,6	52,0	54,0
Endonezya	29,2	36,6	31,8	23,7	27,5	28,7	28,2	29,0	34,0
Hindistan	17,4	20,3	23,3	24,6	29,2	30,8	32,2	30,0	31,0
Malezya	32,9	34,4	47,3	42,5	42,8	43,2	42,2	42,0	36,0
Meksika	24,9	17,1	21,8	21,9	22,7	24,7	24,3	25,3	22,7
Rusya	-	-	38,7	31,9	33,8	34,5	33,9	35,0	26,0
S. Arabistan	64,0	36,9	37,5	41,8	51,3	50,1	49,2	53,0	-12,0

3.8 Tasarruf Açığının Giderilmesine Yönelik Öneriler

Yapmış olduğumuz literatür taraması ve makroekonomik verilerin değerlendirilmesi sonucunda Türkiye'nin iktisadi politikaların tasarruf açısından değerlendirilerek, tasarruf açığının nedenleri tespit edilmiştir. Daha önceki bölümlerde tasarrufun harcanabilir gelirin tüketimden geri kalan bakiyesi olarak tanımlamıştık. Kalkınan bir ülkede büyümeyi sağlayan tasarruf hacmidir. Türkiye cari açık vermesi dolayısıyla tasarruf açığı veren ve bunu dış tasarruflarda gidermeye çalışan bir ekonomidir. Cari açık dış borçlanma dolayısıyla ekonomik istikrarsızlığa yol açmakta ve büyümeyi sınırlamaktadır.

Türkiye'nin tasarruf açığının giderilmesi yönünde başlıca şu öneriler sunulabilir;

- Vergi yükündeki artışın tasarrufta düşüğe neden olduğunu belirtmiştik. Bu bağlamda kişi ve kurumların vergi yükünde azaltıma gidilmesi gerekmektedir.
- Faiz oranlarında arttırmaya gidilmelidir. Bu sayede kişiler birikimlerini bankalarda değerlenmesi amacıyla tasarrufa götürecektir.
- Gelir eşitsizliğinin olduğu ortamlarda bireyler dengeyi korumak için tasarrufa yönelmektedir.
- Kişi başına düşen gelirden meydana gelen artışın tasarrufları arttırdığını söylemiştik. Bu bağlamda kişi başına düşen gelirin artması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
- Türkiye'nin en büyük sorunu ise cari açığıdır. Cari açığın artması tüm makroekonomik değişkenlere olumsuz etkide bulunmaktadır. Bu bağlamda cari açığın giderilmesi yönünde çalışmalar yapılarak yeni çözüm yöntemleri bulunmalıdır.
- Kişi başına gelirden meydana gelen değişimler gibi ülke ekonomisinde meydana gelen olumlu değişimler yani ekonomik büyüme tasarrufları olumlu etkilemektedir. Bu nedenle ülke ekonomisinin büyümesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
- Enflasyon oranı tasarrufları etkileyen bir başka etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Enflasyon oranının artması tasarrufları olumsuz etkilediğini daha önceden belirtmiştik. Bu bağlamda enflasyon oranını düşürücü çalışmalar yapılmalıdır.

4. SONUÇ

Tasarruf, gelirin tüketilmeyen ve çeşitli amaçlar için ayrılan kısmı ya da ertelenmiş tüketimdir. Tasarruf değişkeni, diğer ekonomik değişkenlerle bağlantılı bir makroekonomik değişkendir. Bağlantılı olduğu değişkenlerden bazıları cari açık, faiz oranı, vergi yükü ve yatırımlardır. Söz konusu bu değişkenlerin bazıları ile doğru bazıları ile ise ters orantılıdır. Yani bu değişkenlerden bazıları artarken tasarruflarda artmakta veya düşmektedir.

Bu çalışma da Türkiye'nin tasarruf açığı sorununa dikkat çekerek, açığın nedenlerinin vurgulanması hedeflenmiştir. Ek olarak tasarruf açığının giderilmesi için alınması gereken önlemlere dikkat çekmek istenmiştir. Türkiye'nin iktisadi politikaları tasarruf açısından değerlendirilerek, tasarruf açığının nedenleri tespit edilmiştir. Ayrıca tasarruf yapmanın ve yapmanın (açığının) sonuçlarına da değinilmiştir. Bu çerçevede ilk olarak tasarruf kavramı ve bağlantılı ekonomik kavramlarla ilgili teorik bir inceleme yapılmıştır. Daha sonraki aşamada ise yetkili kurumlarca yayımlanan istatistiki veriler incelenmiştir. Hem teorik hem uygulamada tasarruf kavramı Türkiye ekonomisi için değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'nin tasarruf açığı sorununa dikkat çekerek, açığın nedenlerinin vurgulanmasıdır. Ayrıca söz konusu açığın giderilmesi için alınması gereken önlemlere dikkat çekmektedir. Bu bağlamda resmi kurumlarca yayımlanan verilerin nitel analizi yapılmıştır.

Yapılan literatür taraması ve yayınlanmış olan resmi istatistik verilerin değerlendirilmesi sonucunda aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Çalışmamıza başlarken bir hipotez ve bu hipoteze bağlı beş adet alt hipotez belirledik. Bu bağlamda hipotezlerimize bağlı kalarak Dünya veri bankası, TÜİK ve DPT'e tarafından yayınlanmış olan verilere baktığımızda;

- Genel kabul görmüş olan yüksek faiz oranları tasarrufları artırır, düşük faiz oranları ise tasarrufların düşmesine neden olur ilkesinin Türkiye ekonomisi

için geçerli olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde birinci alt hipotezimizin yani faiz oranlarının artması tasarrufları artırdığı doğrudur. Akalın'ın 2016 yılında yapmış olduğu çalışmaya baktığımızda Tasarruf hacmini belirleyen etmenlerden en çok öne çıkanları faiz oranı ve vergi yüküdür. Faiz haddi harcanabilir gelir, tasarruf hacmi ve tüketim arasında dağılımı doğrudan belirleyen faktör olarak bahsedilmiştir. Merkez Bankası tarafından belirlenen ve uygulanan faiz oranı, ülke ekonomisi için önemli bir yere sahiptir. Faiz oranları sayesinde kişi ve kurumlar yatırım ve tasarruf kararlarına yön vermektedir.

- Genel kabul görmüş olan vergi yükünün artması tasarrufları artırır ilkesinin Türkiye ekonomisi için geçerli olmadığını görmekteyiz. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde alt hipotezimizin yani vergi yükünde meydana gelen artışlar tasarrufları azalttığı doğrudur. Keynesyen'lere göre vergi yükü, harcanabilir geliri belirlediği için tasarruflara etki etmektedir. Ricardiyen'ler ise iktisadi fazlanın tasarruflar ve vergiler arasındaki dağılımının siyasi bir karar olduğunu savunmaktadırlar. Tasarrufların korunması veya arttırılması için hem vergi yükünün düşük tutulmasından yana olmuşlardır. Bu durum Türkiye ekonomisi içinde geçerlidir. Türkiye'de tasarrufları dengede tutmak ve/veya arttırmak için vergi yükünün sadece düşük tutulması gerekmektedir.
- Üçüncü alt hipotezimiz kişi başına gelirdeki artış tasarrufları artırdığı yönündeki düşüncemizin Türkiye ekonomisi için geçerli olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde üçüncü alt hipotezimizin kişi başına gelirdeki artış tasarrufları artırdığı doğrudur.
- Dördüncü alt hipotezimiz gelir eşitsizliğindeki artış tasarrufları artırdığı yönündeki düşüncemizin Türkiye ekonomisi için geçerli olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde dördüncü alt hipotezimizin gelir eşitsizliğindeki artışın tasarrufları artırdığı doğrudur. Bir ülkede gelir eşitsizliğinin tasarrufları artırmasının nedeni olarak; dengeyi korumak için insanların tasarrufa yönelmesi değil, zenginlerin daha fazla tasarruf edebilmeleri gösterilmektedir. Özetle gelir dağılımında eşitsizlik olduğunda tasarruf artar.

- Beşinci alt hipotezimiz işsizlik oranındaki artışın tasarrufları azalttığı düşüncemizin Türkiye ekonomisi için geçerli olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde beşinci alt hipotezimizin işsizlik oranındaki artışın tasarrufları azalttığı doğrudur. Tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de işsizlik önemli sorunlar arasında yer almaktadır. İşsiz olan yani üretmeyen ama tüketen bir kesim söz konusudur. Haliyle bu kesimden tasarruf ve yatırım yönünde bir beklenti söz konusu değildir. Ancak Türkiye’de son yıllarda çalışanlara sağlanan sosyal haklar sonucunda çalışanların işsiz kalması tasarruf ve yatırımların artmasını engellerken, diğer taraftan düşüş yaşanmasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan teoriye ve uygulamaya baktığımızda, kişiler işsiz kalma olasılığı varsa kenara para koyar. Ancak bu durumda işsizlik tasarrufu artırır sonucuna gidilemez. İşsiz kalma riski, iş kazası riski veya emeklilik gelirinin kesilmesi riski tasarrufu artırır. Ama bunlar ortadan kaldırılırsa insanlar tasarruf yapmayabilir. Sosyal sigortalı bir insan sosyal sigortalardan para geleceğini bilirse tasarruf yapmayabilir.

Yapılan bu gözlem sonucunda Türkiye’nin tasarruf açığının giderilmesi yönünde başlıca aşağıda sıralamış olduğumuz şu öneriler sunulabilir;

- Faiz oranlarında arttırmaya gidilmelidir. Bu sayede kişiler birikimlerini bankalarda değerlendirecek ve tasarruflar artacaktır.
- Vergi yükündeki artışın tasarrufta düşüşe neden olduğunu belirtmiştik. Bu bağlamda kişi ve kurumların vergi yükünde azaltıma gidilmesi gerekmektedir.
- Kişi başına düşen gelirden meydana gelen artışın tasarrufları arttırdığını söylemiştik. Bu bağlamda kişi başına düşen gelirin artması yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
- Gelir eşitsizliğinin olduğu ortamlarda bireyler dengeyi korumak için tasarrufa yönelmektedir.
- Türkiye’nin en büyük sorunu ise cari açıktır. Cari açığın artması tüm makroekonomik değişkenlere olumsuz etkide bulunmaktadır. Cari açığın giderilmesi yönünde çalışmalar yapılarak yeni çözüm yöntemleri

bulunmalıdır. Cari açık tasarruf açığı demektir. Tasarruflar artarsa cari açık düşebilir. Değerlendirdiğimizde ters orantılı bu iki kalemlle ilgili tedbir alınması ikisini aynı anda etkileyecektir.

- Kişi başına gelirden meydana gelen değişimler gibi ülke ekonomisinde meydana gelen olumlu değişimler yani ekonomik büyüme tasarrufları olumlu etkilemektedir. Bu nedenle ülke ekonomisinin büyümesi yönünde çalışmalar yapılmalıdır.
- Enflasyon oranı tasarrufları etkileyen bir başka etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Enflasyon oranının artması tasarrufları olumsuz etkilediğini daha önceden belirtmiştik. Tasarrufların artması için enflasyon oranını düşürücü çalışmalar yapılmalıdır.

Özetle daha öncede belirttiğimiz üzere çalışmaya başlamadan önce bazı hipotezler belirlenmiştir. Bu hipotezler kapsamında değerlendirmeler yapılmıştır. değerlendirmeleri yaparken çalışmanın amacına ve hipotezlerine uygun makroekonomik değişkenler baz alınmış ve literatürle uyumluluğu sınanmıştır. Türkiye için yapmış olduğumuz bu çalışmada reel veriler ve teorik bilgilerin sınanması sonucunda literatürle uyumlu sonuçlar elde edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Adam SMITH:** Ulusların Zenginliği, Çev. Ayşe YUNUS - Mehmet BAKIRCI, 2. Baskı, (İstanbul: Alan Yayıncılık, 1997), 277.
- Adewuyi, A. O. vd.** (2010), "What Determines Savings In The Economic Community Of West African State (ECOWAS)?", *Journal of Monetary and Economic Integration*, 10(2), 71-99.
- Agrawal, P.** (2001), "The Relationship Between Savings and Growth: Cointegration and Causality Evidence From Asia", *Applied Economics*, 33(4), 499-513.
- Agrawal, P. vd.** (2010), "Savings Behavior in India: Cointegration and Causality Evidence", *Singapore Econ. Review*, 55(02).
- Akalın, G.** (2016). Türkiye'de Tasarruf Açığı Sorunu ve Tasarrufların Çifte Vergilendirilmesi, 31. Türkiye Maliye Sempozyumu, Mersin Üniversitesi İİBF Maliye Bölümü, I. Oturum, Mayıs 2016 Mersin.
- Akın, T.** (2018). Tasarrufların Makroekonomik Performansa Etkileri: Kuram Ve Türkiye Örneği, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Aydın.
- Aras, O. N.** (2000). Türkiye'nin Kalkınma Sorunu ve Çözüm Noktasında Özel Finans Kurumları, *Journal of Qafqaz University* 3 (1), pp.93-110.
- Arawomo, D. F.** (2012), "Explaining Low Saving Rate Among Countries In The West African Monetary Zone (WAMZ)", *Trade Policy Research and Training Programme, University of Ibadan, Nigeria*, 1(25), 399-420.
- Aren, S.** (1986). 100 Soruda Ekonomi El Kitabı: 12. Baskı, Ankara: Gerçek Yayınevi, s. 57.
- Athukorala, P.C. & Sen, K.** (2004). The determinants of private saving in India. *World Development*, 32.3, 491-503.
- Ayçalar, M.** (2014). Türkiye'nin Düşük Tasarruf Sorununa Davranışsal Yaklaşım, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bankalararası Kart Merkezi (BKM)** (2016). Raporlar ve Yayınlar. 28 Kasım 2016 <http://bkm.com.tr/raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/> adresinden temin edilmiştir.
- Barber, W. J.** (1995). İktisadi Düşünce Tarihi, Çev. İlhan DURDU, (İstanbul: Şule Yayınları, 1995), s.322.
- Barış, S. ve Uzay, N.** (2015). Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 46, Temmuz-Aralık 2015 ss.119-151
- Bingwen, Z.** (2011), "The Middle Income Trap and China's Path to Development: International Experiences and Lessons", *China Economist*, 6(3), 16-27.
- Bocutoğlu, E.** (2007). Makro İktisat, 4.bs., Trabzon, Derya Kitabevi, s. 121.
- Boratav, K.** (2004). Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002 (8.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Boyes, W. ve Melvin, M.** (2005). *Macroeconomics, Sixth Edition*, Boston: Houghton Mifflin Company, s.408.

- Carbaugh, R. J.** (2009). *International Economics*. 12th Edition. USA: Cengage Learning.
- Ceylan, S.** (2018). Enflasyon-Özel Tasarruf İlişkisi: Türkiye Örneği. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(1), 57-67.
- Çolak, Ö. F. ve Harun Ö.** (2012), "Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye'de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi", *Bankacılar Dergisi*, Sayı: 82, 1-44.
- Deaton, A.** (1977). Involuntary saving through unanticipated inflation. *The American Economic Review*, 67.5, 899-910.
- Demir, E., Turan, K. K. ve Özarı, Ç.** (2016), *Ekonomik Liberalizm ve Finansal Reformların Ekonomik Performansa Etkisi; Türkiye Örneği, Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı, Cilt:4, Sayı:37, S:48-58, Nisan 2016, ISSN: 2147-771X.*
- Demiral, M.** (2007) *Türkiye Ekonomisi İçin Tüketim Fonksiyonu Tahmini*, s. 353.
- Edwards, S.** (1995). Why Are Saving Rates So Different Across Countries? An International Comparative Analysis. NBER, No. w5097.
- Eğilmez, M.** (2014). *Örneklerle Kolay Ekonomi, Sekizinci Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul.*
- Eichengreen, B. vd.,** (2013), "Growth Slowdowns Redux: New Evidence on the Middle-Income Trap", National Bureau of Economic Research, Working Paper No. 18673.
- Eren, E.** (2006). *Makro İktisat, 4.bs., İstanbul, Avcıol Basım Yayın, s.153.*
- European Statistics (EURSTAT)** (2017). 02 Ekim 2017 tarihinde [http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Employment_rate_by_sex,_age_group_20-64,_1993-2016_\(%25\).png](http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/File:Employment_rate_by_sex,_age_group_20-64,_1993-2016_(%25).png) adresinden temin edilmiştir.
- Felipe, J. vd.,** (2012), "Tracking the Middle-Income Trap: What Is It, Who Is in It, and Why?", Levy Economics Institute, Working Paper No. 715.
- Gök, A.** (2014), "A Time Series Analysis of The Determinants of Private Savings In Turkey", *Afro Eurasian Studies Journal*, 3(1), 5-25. http://www.afroeurasianstudies.net/dosyalar/site_resim/veri/5124034.pdf
- Ghosh, A. ve Ramakrishnan, U.** (2012). Current Account Deficits: Is There A Problem?. *Finance & Development*, Erişim Adresi: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/current.htm#author>
- Gülmez, A. ve Fatih Y.** (2013), "BRICS Ülkeleri ile Türkiye' nin Ekonomik Büyümesinde Ulusal ve Yabancı Tasarrufların Etkisi: Panel Veri Analizi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt. 14, Sayı. 1, 47-68.
- Han, E. ve Akşen Kaya, A.** (2008). *Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika, 6.bs., Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, s. 73-74.*
- Howard, D. H.** (1978). Personal saving behavior and the rate of inflation. *The Review of Economics and Statistics*, 547-554.
- International Monetary Fund** (2007). Safe to save less? assessing the recent decline in Turkey's private saving rate. *Turkey Selected Issues IMF Country Report,07/364.*
- İnan, M.** (2007). *Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan Tasarruf Politikaları ve Tasarrufların Yatırımlara Dönüştürülmesinde Vergi Sisteminin Etkisi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.*
- İnan, E. A.** (2006). Türkiye'de 2002-2005 Döneminde Tasarruf Dengeleri ve Ani Kesinti İhtimali. *Bankacılar Dergisi*, 59, 16-38.

- İndigo Dergisi** (2016). Zorunlu Erken Emeklilik Yasası: 45 Yaş Altı Yararlanabilecek. Sayı 131. <https://indigodergisi.com/2016/08/zorunlu-erken-emeklilik-yasasi-45-yas-alti-yararlanabilecek/>
- Juster, F.T. & Wachtel, P.** (1972). A note on inflation and the saving rate. *Brookings Papers*, 3, 765-78.
- Kalkınma Bakanlığı** (2015). Yıllık Programlar. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=3eed905c-13c1-46b3-ae59-964fa133617d&ID=24&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FYillikProgramlar%2Easpx&ContentTypeId=0x01000F382B06F403364EB21CE0CCE7B0889C>
- Kalkınma Bakanlığı** (2013). Yıllık Programlar. <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/content.aspx?List=3eed905c-13c1-46b3-ae59-964fa133617d&ID=1&Source=http%3A%2F%2Fwww%2Ekalkinma%2Egov%2Etr%2FPages%2FYillikProgramlar%2Easpx&ContentTypeId=0x01000F382B06F403364EB21CE0CCE7B0889C>
- Kanchoochat, V. ve P. Intarakummerd** (2014), "Tigers Trapped: Tracing the Middle-Income Trap Through The East and Southeast Asian Experience", Berlin Working Papers on Money, Finance, Trade and Development, fileadmin/working_paper_series/wp_04_2014_Kanchoochat_Tiger_Trapped
- Karabulut, Ş., Ekinci R. ve Tüzün, O.** (2017). Feldstein - Horioka Hipotezinin Türkiye’de Analizi, *IJPF*, Cilt 2, Sayı 2, s.176 – 195.
- Karakaş, E.** (1986). Neo-klasik Teoride Vergileme-Tasarruf İlişkisi ve Türkiye Örneği (1963-1984), Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 14.
- Karl MARX**: Kapital, 1. Cilt, Çev. Alaaddin BİLGİLİ, 5. Baskı, (Ankara: Sol Yayınları, 1997), s.553-565.
- Karluk, S. R.** (2009). Cumhuriyet’in İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisi’nde Yapısal Dönüşüm (12. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Kazdağlı, H.** (2003), "Turgut Özal’ın İktisadi Reformları", Kim Bu Özal, Ed. İhsan Sezal, İhsan Dağı, (İstanbul: Boyut Kitapları, 2003), s.460-463
- Kazgan, G.** (1995),Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye’nin Yeri, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, s.192-193
- Kazgan, G.** (2006). Tanzimat’tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi: Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye (3. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kepenek, Y. & Yentürk, N.** (1996). Türkiye Ekonomisi (8. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kepenek, Y. ve Nurhan Y.** (2011), Türkiye Ekonomisi, 24. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kesriyeli, M.** (1997), 1980’li Yıllardan Günümüze Para Politikası Gelişmeleri, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Tartışma Tebliği No:97/4, s.4 Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, <http://www.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 23.09.2011).
- Keynes, J. M.** (1961). *The General Theory of Employment, Interest and Money*, (London: Macmillan and Co. Ltd., 1961), s.110.
- Khan, A. H., Hasan, L., Malik, A. & Knerr, B.** (1992). Dependency ratio, foreign capital inflows and the rate of savings in Pakistan. *The Pakistan Development Review*, 31(4), 843-856.

- Kıyılar, M. ve Acar, O.** (2012). “Ülkemizde Tasarruf Oranlarını Etkileyen Faktörler ve Bölgeler Arası Tasarruf Alışkanlıklarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma”, İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi, Sayı: 73, 41-60.
- Koçak, C., Özdemir, H., Boratav, K., Hilav, S., Katoğlu, M. & Ödekan, A.** (2011). Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980. Yayın Yönetmeni: Sina Akşin, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Kolsuz, G. ve Yeldan, E.** (2014), 1980 Sonrası Türkiye Ekonomisinde Büyümenin Kaynaklarının Ayrıştırılması, Çalışma ve Toplum, 2014/1, s. 50.
- Kutlu, H. A. & Demirci, N.** (2011). Küresel finansal krizi (2007-?) ortaya çıkaran nedenler, krizin etkileri, krizden kısmi çıkış ve mevcut durum. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 52.
- Nemli, A.** (1979). Gelişmekte Olan Ülkelerde Vergi Politikası, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayını, s.5-9.
- Obstfeld, M. ve Rogoff, K.** (1996). The Intertemporal Approach to the Current Account. NBER Working Paper (National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA), No: 4893 Erişim Adresi: <http://www.researchgate.net/publication/5192868>
- Oktayer, N.** (200). Gelir ve Tüketim Vergilerinin Tasarruflar Üzerine Etkileri, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 41. Seri, Yıl: 2002, (İstanbul: G.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, 2003), 155.
- Öz, S.** (2011). Türkiye'nin Cari İşlemler Açığı ve Yurtiçi Tasarruflar. Ekonomik Araştırma Forumu [EAF], Politika Notu: 10-11.
- Özbilen, Ş.** (1998). Maliye Politikası: Teori-İlkeler-Yöntemler ve Uygulama Sorunları, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Özcan, K. M., Günay, A. & Ertaç, S.** (2003). Determinants of private savings behaviour in Turkey. Applied Economics, 35(12), 1405-1416.
- Özlale, Ü.** (2012), “Türkiye Bankalar Birliği: Türkiye’de Tasarruf Açığının Nedenleri ve Kapatılması İçin Politika Önerileri”, Bankacılar Dergisi, Sayı. 83, 1-34.
- Özyurt, H.** (2006), Para Teorisi ve Politikası, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Parasız, İ.** (2005). Kalkınma Ekonomisi, Bursa, Ezgi Kitabevi, s. 219.
- Parasız, İ.** (2006). Makro Ekonomi, 9.bs., Bursa, Ezgi Kitabevi, s. 94.
- Paya, M.** (1997). Makro İktisat, İstanbul, Filiz Kitabevi, s. 52.
- Pekin, T.** (2005). Makro Ekonomi, İzmir, Zeus Kitabevi, s. 144.
- Peterson, W. C.** (1994). Gelir, İstihdam ve Ekonomik Büyüme, Çev. Talat GÜLLAP, Erzurum: Atatürk Ün. Yayını, s.40-41.
- Robertson, E. P. ve L. Ye** (2013), “On the Existence of a Middle Income Trap”, Economics Discussion, Working Papers No. 13-12. <http://econpapers.repec.org/paper/uwawpaper/13-12.htm> (Erişim: 26.11.2014).
- Rijckeghem, C. V. & Üçer, M.** (2008). Türkiye’de özel tasarruf oranının gelişimi ve belirleyicileri: ekonomi politikaları açısından bir değerlendirme. TUSİAD-Koç Üniversitesi Araştırma Forumu, Araştırma Notu, 802.
- Sami, Ş.** (1985). Temel Türkçe Sözlük; Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kâmûs-ı Türkî, Birinci Baskı, Cilt: 3, İstanbul: Karakuşak Basın ve Yayın Ltd. Şirketi.
- Sancak, E. ve Demirci, N.** (2012). “Ulusal Tasarruflar ve Türkiye’de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi”, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (2), 159-198.
- Seyidoğlu, H.** (2006), İktisat Biliminin Temelleri, İstanbul: Güzem Can Yayınları.

- Şahin, E. B.** (2011). Türkiye'nin Cari Açık Sorunu, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, C:3, N:2, 47-56.
- Şahin, H.** (2010). *İktisada Giriş*, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şengür, M., ve Taban, S.** (2016). Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Türkiye'de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruflar Üzerindeki Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1).
- Şentürk, Ü.** (2008). Aile Kurumuna Yönelik Güncel Riskler. *Aile ve Toplum*, 4(14):7-31.
- Tapşın, G.** (2011). İç Tasarruflar, Büyüme ve İstihdam İlişkisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul.
- Tarı, R. ve Çalışkan, Ş.** (2005), Kocaeli İlinde Tüketimin Gelir Hipotezlerinin Analizi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 19, (2).
- Tho, T. W.** (2013), "The Middle-Income Trap: Issues for Members of the Association of Southeast Asian Nations", *VNU Journal of Economics and Business* 29(2), 107-128.
- Türk, İ.** (1989). *Maliye Politikası, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı*, Sevinç Yayınevi, Ankara
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)** (2013). Sosyal Koruma İstatistikleri, 2008-2012. Haber Bülteni, 16201. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16201>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)** (2017a). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2016. Haber Bülteni, 24638. file:///C:/Users/Muhendislik/Downloads/Adrese_Dayal%C4%B1_N%C3%Bcfus_Kay%C4%B1t_Sist_31.01.2017.pdf
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)** (2017b). Finansal Yatırım Araçlarının Reel Getiri Oranları, Nisan 2017. Haber Bülteni, 24808. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24808>
- Türk, İ.** (1961). *İktisadi Kalkınmanın Finansmanında Vergi Politikası*, (Ankara: Sevinç Matbaası, 1961), s.1-14.
- Türkay, H.** (2013). Türkiye'de Cari Açık, Bütçe Açığı ve Yatırım Tasarruf İlişkisi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(2), 253-269.
- Türkbal, A.** (1998), *Makro İktisat*, Aktif Yayınevi, İstanbul, ISBN 975-8986-06-6 (I. Baskı 1998, II. Baskı 2000, III. Baskı 2005).
- Türkoğlu, H.** (2013). Türkiye'de yurt içi tasarruf oranları neden düşük? nasıl artırılabilir?, *İzmir Siyasal ve Ekonomik Araştırma Merkezi*: 1-17.
- Uluatam, Ö.** (1984). *Makro İktisat*, 5.bs., Ankara, Savaş Yayınları, s.153.
- Ulusoy, V. ve Özarı, Ç.** (2013), *Cari Açık Geleceği Şimdiden Tüketmek*, Beta Basım A.Ş., I. Basım, İstanbul, ISBN 978-605-377-988-9.
- Uzay, N.** (2012). Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Kayseri'deki Girişimcilerin Tasarruf Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama, No. 2012/113, Discussion Paper, Turkish Economic Association.
- Ülgener, S. F.** (1986). Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme, 12. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, s.206.
- Ünsal, E. M.** (2005). Uluslararası İktisat Teori Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadi, Ankara, İmaj Yayınevi, 8.bs., s. 438.
- Yay, G.G.** (2001). *Chicago Okulu, Milton Friedman ve Monetarizm*, s. 7-8. (Çevrimiçi) <http://www.gulsunyay.com/portal/documents/files/pysgy.pdf>
- Yeni TÜRK Ansiklopedisi** (1985). Onuncu Cilt, İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Yentürk, N.** (2003). *Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler* (1. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yentürk, N. vd.,** (2012), "An Analysis of the Interaction Among Savings Investments and Growth in Turkey", *Applied Economics*, 41, 739-51.
- Yereli, A. B.** (1996). *Tasarruf Politikalarının Oluşumunda Vergi Sisteminin Rolü*, Maliye Yazıları, Sayı: 55, (Nisan-Haziran 1996), s.66.
- Yıldırım, K., Karaman, D. ve Taşdemir, M.** (2008). *Makroekonomi*, 7.bs., Eskişehir, Seçkin, s. 555.
- Yılmaz, C.** (2014). *Vergilerin Tasarruflar Üzerindeki Etkisi: Türkiye Analizi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Yumuşak, İ. G. ve Bilen, M.** (2000). *Gelir dağılımı-Beşeri sermaye ilişkisi ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 77-96.

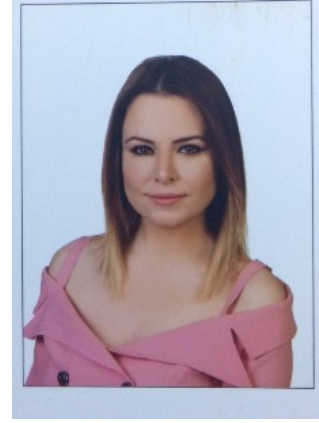
ÖZGEÇMİŞ

Tuğçe BAYRAKTAR

Güneşli / Bağcılar / İSTANBUL

Cep No: 534 428 36 37

E-Posta: bayraktartugce@gmail.com

Kişisel Bilgiler

Uyruğu : T.C.
Doğum Yeri : İstanbul
Cinsiyet : Bayan
Doğum Tarihi : 1989
Medeni Durum : Bekar
Kan grubu : 0 Rh+
Sürücü Belgesi : B grubu
Bedensel engel : Yok

Kariyer Hedefi

Eğitim gördüğüm alanda edineceğim bilgi ve tecrübe ile gelebileceğim en yüksek noktaya gelmek.

Eğitim Bilgileri

Y.Lisans (Halen): İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası İktisat Programı

Lisans: İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası Ticaret (İng.)

Lise: Ataköy Lisesi

İlkokul: Avcılar İnönü İlköğretim Okulu

Sınavlar

Ales

EA – 74

Yayınlar

Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 2018 Ekim Cilt 3 Sayı 2 - Türkiye’de Yabancı İşçi Çalıştırılmasının Çalışanlar Ve Çalışmayanlar Üzerine Etkileri Effects of Hiring Unregistered Foreign-Born Workers on Employees and Unemployed in Turkey -Tuğçe BAYRAKTAR, Havva GÜLLE

İş ve Staj Tecrübeleri

- Mart 2016 - SMMM Ayfer Üstün Ofisi -Muhasebe Ofis Müdürü

- Haziran 2014- Eylül 2015 QNB Finansbank İşletme Bankacılığı
- Ocak 2014 -Haziran 2014 QNB Finansbank Kitle Bankacılığı Müşteri İlişkileri Yöneticisi
- Ocak 2013 - Haziran 2013 İngilizce Öğretmenliği (Part Time) - Birey Dershanesi Sbs Şubesi
- Eylül 2012 - Ocak 2013 Ofis Elemanı (Stajyer) - SMMM Muhasebe Bürosu
- Mart 2012 - Haziran 2012 Ofis Elemanı (Stajyer) - SMMM Muhasebe Bürosu
- Eylül 2011 - Ocak 2012 Ofis Elemanı (Stajyer) - Cemka Group İhracat Departmanı

Katıldığı Kurs, Seminerler ve Eğitim Verilen Kurumun Adı

- 2016 - St. International School (London) - General English
- 2015 - SEGEM
- Ekim 2011 - International Symposium On Common Governance Cultur & Restructuring Problems In Three Seas Basin Countries - İstanbul Aydın Üniversitesi
- Nisan 2010 - E-Ticaret/Web geleceği - İstanbul Aydın Üniversitesi/Bilge Adam
- Aralık 2010 - E-Ticarette Tasarım ve Web Geleceği E-Ticaret - İstanbul Aydın Üniversitesi/ Bilge Adam
- Aralık 2010 - Gençler E-Ticarete Atılıyor - İstanbul Aydın Üniversitesi Sürekli Eğitim Merkezi
- 2008 - English Preparatory Program - İstanbul Aydın Üniversitesi

Kişisel özellikler

İş hayatında zaman ve tempo sorunu olmayan, başarının planlı, özenli ve disiplinli çalışmaktan geçtiğine inanan;

dinamik, temsil ettiği kurumun imajını zedelemekten elde edeceği başarı için iyi bir fırsat isteyen mantık ölçüleri

dahilinde idealist ve son derece uyumlu biriyim.

Yabancı Dil Bilgisi

İngilizce B2 seviye (upper-intermediate)

Bilgisayar Bilgisi

Microsoft Office (Word, Excel vs.) programlarını etkin bir biçimde kullanmakla birlikte; E-views7- SPSS programını da öğrenmeye başlamış bulunmaktayım. Ayrıca Luca muhasebe programını da etkin bir biçimde kullanmaktayım.

Hobileri

Müzik dinlemek, Kitap okumak (Türkiye tarihi, dinler tarihi, ekonomi, siyaset ve psikoloji), Seyahat etmek, Fotoğraf çekmek

Referans Bilgisi

AKALIN Güneri - İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ - Prof. Dr. /İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Finans Bölümü Öğretim Üyesi - İletişim (533 416 02 15) / guneriakalin@aydin.edu.tr

KURTOĞLU Ramazan - İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ - Assist. Prof. Dr. /İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası Ticaret(İngilizce) Bölümü Öğretim Üyesi - İletişim (532 314 00 56) / ramazankurtoglu@aydin.edu.tr

BAŞPINAR Orhan - BİREY DERSHANESİ - Yönetici/Müdür - İletişim (533 206 76 32)

AKYÖN Volkan - ÇOMÜ - Yrd. Doç. Dr./ Çanakkale Sağlık Yüksek Okulu Afet Yönetimi ve Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı - İletişim (544 723 22 22) / volkanakyon@comu.edu.tr

ÜSTÜN Ayfer - SMMM Ayfer Üstün Ofisi - İş yeri sahibi - İletişim (533 352 64 34)